VÁCSLAV BENEŠ-TŘEBÍZSKÝ

VE
RI
TAS

VÁCSLAV BENEŠ-TŘEBÍZSKÝ.

Václav Beneš Třebízský

VÁCSLAV BENEŠ-TŘEBÍZSKÝ.

OBRAZ ŽIVOTOPISNÝ

OD

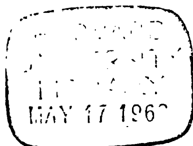
JOSEFA BRAUNA.

V PRAZE.

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC.

1890.

Tiskem B. Grunda a V. Svatoně, Praha-Vinohrady.

Předmluva.

ovinen jsa dodatkem k „Sebraným spisům Vácslava Beneše-Třebízského“, po pět let vycházevším nákladem Šimáčkova později Topičova knihkupectví, jakožto pořadatel napsati životopis spisovatelův, podjal jsem se této práce s úctou i s láskou, které zůstavil zesnulý Beneš v nitru každého, kdož s ním kdy sebe kratčeji byl obcoval. Vůdčími byla mi však slova Smilesova: „Životopisci jest bedlivě pátrati po zprávách, sbírati fakta, soudně zamítati nepotřebné a obratně zkracovati věci rozvláčné, jakož i umět líčiti povahu způsobem nejzajímavějším a *skutečnosti nejvěrnějším*.“ Snažil jsem se tedy vystříci, aby životopis tento nebyl pouhým subjektivním zbožněním, a to tím více, čím větší čásť životopisů Benešových dosud napsaných takovýmto zbožněním — zajisté jen z nejlepšího úmyslu jich původců — skutečně jest. Přesnosť udajů, pravdivosť a věcnosť podepřená všude doklady: to byly požadavky, jichž jsem nespustil se zřetele. Proto jsem neváhal obtěžovati z Benešových přátel a známých nejen ty, s nimiž si stále dopisoval, aby mi dopisy jeho zapůjčili, ale i ony, kteří kdy měli příležitosť seznati blíže

jeho smýšlení i jeho konání doma, ve škole, v kostele, v osadě i mimo ni, aby mi tyto vzpomínky na Beneše vypověděli či vypsali. Pokud pak rodiny Benešovy, jeho mládí i jeho studií se týče, líčil jsem je dle vlastních jeho vzpomínek ve spisech porůznu roztroušených nebo v neotištěných dosud zápiskách jeho obsažených a rozšířil a odůvodnil jsem nečetný tento materiál jednak výpověďmi pamětníků Benešova otce a děda v Třebízi dosud žijících a jednak vzpomínkami četných Benešových spolužáků z obecné školy i ze studií.

Nebylo by bývalo ovšem možno dosíci žádoucí pravdivosti, věcnosti a podrobnosti životopisné bez všestranné ochoty a účinné laskavosti, se kterými vyšli mi vstříc všickni přátelé a známí Benešovi, jež jsem o příspěvky k vylíčení spisovatelova života, povahy a působení požádal. Proto milou konám povinnosť, vzdávaje jim své nejvroucnější díky. Jest to nejprve pan Emanuel Janáček, učitel na Kr. Vinohradech, jenž mi nejen laskavě zapůjčil mnohé dokumenty k zevrubnějšímu vypsání mnohých částí Benešova života velice důležité (jež obdržel otec jeho, pan Jos. Janáček, správce v Klecanech, z pozůstalosti Benešovy), ale zároveň neobtěžoval si v celé řadě otázek Beneše se týkajících, na základě několikaletých přátelských styků svých a rodiny své s ním, býti mi ku pomoci. Rovněž tak hojná byla podpora, kterou poskytnul mi dp. P. Jos. Kačer, kooperator u Sv. Štěpána v Praze, jakožto jeden z nejlepších a také nejdůvěrnějších přátel zesnulého. S upřímností nemenší děkuji i všem ostatním, kdož mi jakkoli přispěli k sepsání tohoto obrazu životopisného. Jsou to zejména pp.: Karel Auer, učitel v Praze, Václav Baňka, statkář ve Slaném, Václav Beneš-Šumavský, žurnalista a spisovatel v Praze, Čeněk Cífka, rolník v Třebízi,

Al. Čejka, rolník tamže, Karel Černý, učitel na Zbraslavi, dr. P. Jos. Doubrava, vicerektor knížecího arcibiskupského semináře v Praze, P. Alojs Dostál, kooperator a spisovatel v Horním Stupně, Gustav Eim, redaktor „Národních Listů“ ve Vídni, Alojs Jirásek, professor a spisovatel v Praze, P. Vojtěch Hlinka (Frant. Pravda), farář a spisovatel v Hrádku u Sušice, Jos. J. Kořán, spisovatel v Praze, slečna Eliška Krásnohorská, spisovatelka tamže, Jos. Lacina (Kolda Malínský), professor a spisovatel ve Slaném, P. Arnold Mokříž, farář ve Kvílicích, dr. Jos. Mrázek, okresní lékař v Praze, Frant. Neubert, majitel knihtiskárny ve Slaném, Franěk Páris, adv. úřadník v Praze, Antonín Podolský, statkář v Třebízi, Jindřich Rais, učitel v Praze, Karel V. Rais, učitel a spisovatel v Žižkově, Vácslav Stejskal, učitel ve Slaném, Lad. Stroupežnický, dramaturg Nár. div. a spisovatel v Praze. Ferd. Schulz, professor a spisovatel tamže, Vácslav Šaroch, kandidát lékařství tamže, Antonín Šaroch, rolník v Třebízi, Ant. Šnajdauf, spisovatel v Praze, Jiří Vlk, řídící učitel v Klecanech, Josef Vycpálek, professor v Rychnově n. K., Vácslav Vlček, majitel a redaktor „Osvěty“ na Kr. Vinohradech, Jaroslav Vrchlický, spisovatel v Praze, Bedřich Wildt, poštovní úřadník ve Strakonicích, a Josef Wildt, poštovní úřadník v Litni.

Konečně připomínám s povděkem, že vážil jsem tu onde, pokud základní vodítko shora uvedené připouštělo, z nekrologů a životopisů Benešových dosud vytištěných. Že v přítomné práci opraven zároveň nejeden jich omyl, sezná přirovnáním, koho věc i v tomto směru zajímá; nekladu to za zásluhu sobě, nýbrž přátelům a známým Benešovým výše jmenovaným, kteří si neobtěžovali po snažné

mé žádosti, namnoze s mnohým zaneprázdněním, lépe mne poučiti. Proto také v obraze svém neuvádím výslovně práce, v nichž — zajisté ne zúmyslně — chybné údaje byly položeny. Ty, jichž více méně bylo použito, jsou zejména práce: Dra J. Doubravy v „Blahověstu“, A. Dostála v „Hlasech apoštolátu tisku“ a v „Hlídce literární“, G. Eima v „Národních Listech“, F. Eckerta v „Obzoru“, F. Pravdy ve „Světozoru“, K. Chmelnenského ve „Vlasti“, J. J. Kořána ve „Světozoru“, J. Laciny v „Ruchu“, K. V. Raise v „Matici lidu“, J. V. Sládka v „Lumíru“, Jos. Sokola v „Jarém věku“, Ferd. Schulze v „Nár. Listech“ a ve „Zlaté Praze“, F. Šimáčka ve „Světozoru“, K. Škáby v „Nár. Listech“ a T. Škrdle ve „Vlasti“.

Péčí nakladatelstva připojeno čtvero obrázkův: 1. Třebíz. 2. Rodný domek Benešův. 3. Pohled na Klecany od Roztok, a 4. Pracovna (kaplanka) Benešova v Klecanech.

NA SMÍCHOVĚ, koncem června 1889.

J. B.

I.

(Rodiště Benešovo. Familiaria. Otec milovník mládeže. Domácí vychování Václavovo do 6 let. Škola. Přespolní cesty. Roráty. Řehoři. Školní prospěch Václavův. Četba knížek. Otec-čtenář. Otcova zbožnost. Poutě. Vycházky na stráň nad skály. Dědeček. Jeho styky s vnukem a vliv na Václava.)

odištěm Václava Beneše - Třebízského jest neveliká vesnice Třebíz asi dvě hodiny směrem severozápadním města Slaného vzdálená. Při sčítání lidu r. 1880. napočteno v ní 285 obyvatel ve 40 číslech. Nemá fary ni školy, ale poštovní úřad a filiální kostelík.

Rodiče Benešovi oba byli ze Třebíze. Otec jeho, Václav Beneš, narodil se tu 1. dubna r. 1800., matka jeho, rozená Šarochova, 6. dubna 1819.[1]) Rodina Šarochova připomíná se mezi usedlíky Třebízskými již v pamětech z posledních let války třicítileté. Pozemských statků neměli rodičové Benešovi do hojnosti; jak ze svatební jejich smlouvy [2]) vysvítá, neměl Václav Beneš, vyučený od svého otce [3]) řemeslu krejčovskému, když se ženil, než domek

---

[1]) Zpráva z křestní, oddací a úmrtní knihy fary Kvílické, vydaná 29. července 1869. farářem J. Bienem.

[2]) Uzavřena a podepsána byla tato smlouva 1. ledna 1845.

[3]) Dle vysvědčení, které mu obec Třebízská r. 1850. vystavila, když žádal o povolení k dalšímu provozování živnosti. Cechem patřil do nedalekého městyse Vraného.

č. 19, který po svém otci[1]) zdědil; matčin přínos obsahoval 80 zlatých „na stříbře“, kromě „jedné krávy, jedné šatní truhly a pěti kousků peřin“. Domek Benešův, nacházející se uprostřed pravé strany návse od kostelíka, všecek dosud snopky krytý až na přístavek, jenž teprve nedávno pokryt byl taškami, dle úředního odhadu v letech sedmdesátých vyceněn na 90 zl. Sem tedy uvedl Václav Beneš až ve svém čtyřiačtyřicátém roce svoji nevěstu,[2]) aby jako věrná choť pomáhala mu u výživě, které opatřoval si od mladosti krejčovinou. Nelze již zjistiti určitě příčin, proč ženil se až ve věku tak pozdním. „Z mládí byl člověkem z míry veselým a družebným,“ praví o něm dle ústních zpráv jeho příbuzenstva K. Malínský,[3]) „postavy mohutné a jako ze skály a byl znám v celém okolí jako nejlepší tanečník. Nebylo v celém okolí pouti, nebylo posvícení, kde by byl Beneš nebyl, a všude pro veselou povahu svou byl vítaným hostem. Veselý tento život byl snad příčinou, že oženil se v dosti pozdním věku...“ Manželku jeho zcela správně líčí týž pramen jako ženu povahy dobromyslné a tiché i skromné, pečující svědomitě o svou domácnosť, byť velice skromnou. Manželství jejich požehnáno bylo pěti dítkami; ale jest pozoruhodno, že vyjma Václava jedno z nich nedočkalo se ani jednoho roku a ostatní tři ani jednoho měsíce. Tak prvorozený syn Josef narodil se 20. listopadu 1845., ale

---

[1]) Otec Jan Beneš zemřel 2. února 1832., matka Rosalie, roz. Cífkova z Třebíze, zemřela 13. května 1844.

[2]) Otec její byl Martin Šaroch, chalupník v č. 31.; matka Kateřina rozená Baňkova z Třebíze, zemřela již 9. dubna 1841., zanechavši šest dětí, tři (Barboru, Jana, Martina) starší, dvě (Rosalii a Veroniku) mladší než byla Marie, matka spisovatele.

[3]) „Ruch“. 1884.

zemřel již 9. prosince téhož roku.[1]) Druhorozený syn, křtěný opět jménem Josef, narodil se 5. ledna 1847., zemřel 14. listopadu téhož roku. Třetí syn narodil se 27. února 1849. a pokřtěn na jméno patrona země české sv. Václava.[2]) Rodiče zajisté milovali Václava tím více, čím neuprosnější byla smrt, jež jim odňala i druhé dvě dítky, které ještě po Václavovi se narodily. Byl to syn Matěj, jenž narodiv se 28. července 1850., zemřel již 6. srpna téhož roku, a dcerka Marie, narozená 29. srpna 1853.[3]) a zemřelá již 1. září téhož roku.

V rodné světnici (v přízemku domku na levo; jedinké malé okno této nevelké úzké jizby vede na náves) vyrůstal malý Václav pěstěn neunavnou péčí tiché, skromné matičky a chráněn přísným dohledem svého otce. Chlapec byl těla útlého, a to bylo snad příčinou, že po několik let otec nerad a jen výminkou pouštěl synečka svého ven mezi bujnou, skotačivou mláď. Ale společnosti dětské, její her a její rozkoší, které duši dítěte může poskytnouti, přece jen Václavovi odepříti nechtěl: proto často volal soudruhy malého Václava k sobě do jizby, aby zde pod jeho dohledem si zahráli. Neděsil se jejich hluku, ryčného smíchu a všech nepříjemností, jež dovedou v malé světnici

---

[1]) Zpráva z křestní, oddací a úmrtní knihy fary Kvílické.

[2]) Otec, jenž narození Václavovo neopomenul mezi rodinné zprávy na prázdný list, přivázaný k modlitbám poznamenati, připsal k tomu jadrným švabachem: „Byly veliký červánka jako voheň nad celým kostelem od západu až přišel kovář Martin Krátkej nás volat, abysme se šli na to koukat, tak sem šel ven, tak sem to viděl jako červený voheň v noci.“

[3]) Zpráva výše citovaná udává patrně s jakýmsi omylem: „Marie 26. září 1853. — 1. září 1853.“, ale zápiska rodinná, o jejíž věrohodnosti při otcově bedlivosti nikterak nepochybujeme: „Marie, dcera 29. srpna 1853...“

spůsobiti nerušené kratochvíle dětské dospělému člověku tiše pracujícímu. Beneš sedě s prací svou u okna na starém „veřtátku", jako venkovští krejčí za starodávných dob mívali, zděděném po otci,[1]) ne s pouhou trpělivostí, ale s živým účastenstvím pozoroval jejich kratochvíle. To jest vynikající rys v Benešově povaze: tento muž, nyní již padesátiletý, měl děti rád tak, že si s nimi i sám rád zahrával a to mnohdy způsobem čtveráckým. Pramen výše uvedený vypráví nám o něm, že, býval-li v dobré míře, dával dospělejším chlapcům v jizbě jeho si hrajícím za úkol vypočítati „zač jedna husa, když půldruhé za groš". Chlapci počmárali svými číslicemi stůl, lavici i židle, pohašteřili se navzájem při tomto „hledání pravdy", ale nevypočítali obyčejně ničeho kloudného ku veliké veselosti mistra krejčího. Neškolákům dával hádanky podobného druhu jako tato: „Sedlák to vidí každý den, císař málokdy, a Pán Bůh nikdy". Někdy i pohádku jim vyprávěl. Nechtěl-li či nemohl-li vyprávěti, odbyl je známou „pohádkou" o pastýři, který četné své ovce převádí přes lávku a teprve až je převede, že bude lze dále vypravovati.

„Beneš míval všude oči i když šil," vyprávěl nám jeden z Třebízských jeho současníků.. Věděli to prý výrostkové z okolních chalup, kteří v nepřítomnosti rodičů, celý den na poli pracujících, měli malé bratry či sestry opatrovati. Často se stalo, že šli skotačit třeba až za ves a svoje malé svěřence zůstavili jednoduše a jako by se to samo sebou rozumělo, před — oknem Benešovým. „Však on dá na ně strejček Benešovic [2]) pozor," myslili si a — nechybili nikdy pravdy. Ale jednou milý strejček lehkomyslníký

---

[1]) Nyní chová se ve Slanském museu.
[2]) Všechna ves, příbuzní nepříbuzní mistra Beneše strýčkovali.

přece potrestal. Zůstavili před jeho oknem malou Marjánku, aby se tu batolila, spoléhajíce na pečlivý dozor strejčkův. Minula hodina, dvě, tři, Marjánku hraní omrzelo, malý její žaloudek počal se ozývati, ale její nevěrný bratřík zatím daleko za vsí učil se i se soudruhy svými vážiti sobě plodů rodné země, navštíviv s nimi nestřežené hrachovisko plné sladkých lusků. Na Marjánku vzpomněl až se slunce západem — ale jaká hrůza, Marjánky na návsi již nebylo! Nerozvážný chlapec i jeho soudruhové jali se křičeti a pobíhati zmateně po návsi hledajíce ovečku nedbalostí jejich snad již ztracenou — a zatím Marjánka, nasycena i napojena, v plné spokojenosti hrála si na podlaze u „veřtátku“ strejčka Beneše, jenž, čtverák, teprve potom křiknul oknem na jejího strážce, když zděšení nad náhlým zmizením buclaté sestřičky důkladně jej vytrestalo.

V neděli a ve svátek, když jehla odpočívala a bylo pokdy, mistr Beneš dal si práci, aby jediného synečka svého v „literním“ oblomil a tento, až do školy půjde, panu učiteli tvrdou nechápavostí a naprostou nevědomostí nebyl na velikou obtíž. Že se v tomto „učení“ vyznal, dokazuje důvěra, s kterou bohatší příbuzní posýlali v zimě dva svoje chlapce místo do vzdálené školy ke strejčkovi Benešovic, aby neposedy chvílemi, když ho šití přejde, naučil číst, psát, počítat a „také drobet mravu“. Strejček skvěle prý dostál své úloze, a stařičký jeho příbuzný, jenž nám o tom v Třebízi vypravoval, dosud se pamatuje na malá „polta“ (pouta), která visela u Benešů vedle dveří jako němá hrozba pro případ, že by bujní synkové vypověděli poslušnosť. — Sám zpěvák jsa od jaktěživa výborný, jemuž zpěv částečně byl i povoláním od té doby, kdy stal se „vůdcem“ každoročních procesí z Třebíze a okolní krajiny na Tuřánka, na sv. Horu, pod Ročov a na jiná

místa poutnická, učil záhy synka svého i zpívati. Malý Vácslav byl dobře hudebním sluchem nadán. V chaloupce Benešově ozýval se pak často vážný zpěv, v němž i Vácslavův hlásek harmonického bral podílu. Zpívalo se u večer — méně ve dne; aspoň Vácslav napsal potomně o tom sám: „Znám svatopostní zpěvy lidu našeho velmi dobře, protože jsme je u večer také doma zpívali.“ — Byl-li chlapec hodný — a opak býval výminkou — otec vyprávěl mu v příhodné chvíli pohádky, jichž uměl řadu nepřebernou a z nichž potom mnohou péro synovo i nám zachovalo. „O vlčkovi a lištičce“ — „Jak se stal Matěj Cvrček doktorem“ atd., to byla lehounká a malému chlapci přístupná i pochopitelná poesie, nicméně však živou obraznosť jeho již v útlém věku rozněcující. Chlapec nejen rád poslouchal, ale jak později seznáme, uměl i to, co slyšel, poutavě a živě sám vypravovati.

Synáček Benešův nežli prvně do školy vkročil, uměl tedy nejednu píseň, nejednu modlitbu se pomodliti, znal nejeden lehčí počet vypočítati, nejednu stranu přečísti i napsati a nejedné pohádky byl povědom. Školy ve Třebízi nebylo; Třebízské děti chodily do školy do Kvílic, ani ne hodinu vzdálených, kamž Třebíz je i přifařena. — Když bylo Vácslavovi šest let již uplynulo, uvedl jej po sv. Vásclavě otec do Kvílické školy. Hošík šel rád a nikdy nenaříkal, že by mu cesta ráno do Kvílic i odpůldne zpět konaná („na poledne“ zůstával ve škole) přicházela za těžko. Nechodil z Třebíze sám, a modravé vrchy středohorské, jež jako strážná hradba chrání žírný, úrodností svou proslulý kraj, v němž Vácslav vyrůstal, byly zdaleka němými svědky nejednoho čtveráctví a dobrodružství, které přespolní hoši Třebízští na cestě provedli. Na tyto hory vzpomněl potom Beneš nejedním tklivým slovem ve svých spisech. Tak píše, vzpomínaje

zároveň na své cesty do školy:[1]) „Jsem od modravých vrchů středohorských hezky daleko; ale kdybych byl přes řeky, lesy a hory i moře v cizích světa dílech, nikdy jich nezapomenu. — Dívaly se takřka oknem do mé kolébky, nespustily mne s očí, když jsem chodíval „Hrachovkou“ a „Květnicí“ [2]) do školy — do té staré s prozelenalými došky i do té na vršku se střechou pročervenalou; znal jsem každičkou homoli jejím názvem, pocházejícím z prastarých, šerých dob, a nebylo ani jediné, o níž bych byl neslyšel doma pohádku — milou, hezounkou pohádečku, jež skorem vždycky končívala vesele, až se mi srdce smálo... A bývalo nám dětem potěšením, když jsme si usedly kruhem na stráni a o těch vrších se rozpovídaly, jako ta ptačí druž na protější „Čáslavce“, na níž se žloutly hrušky jako hlavy...“ A muž zkušený nejednou trpkou života příhodou, dodává: „Vy drahá, zlatá léta mládí mého! Vy jste už byla nejednou pružidlem, kde suchopárem života vadl květ za květem...“

Ovšem v zimě, kdy „Hrachovkou“ a „Květnicí“ naváto bylo sněhu po kolena a od vrchů středohorských ostrý vítr do kraje zarejdil, cesta do školy nebyla příjemna ani bezpečna za tmavého, mrazného rána. Ale v adventě pozbývala nepříjemnosti a nebezpečí; proč, seznáme z vlastních slov Benešových, v následující črtě, [3]) tak význačně charakterisující zároveň školáčka, jenž vyprávěním pohádek doma slyšených uměl své spolužáky již upoutati: „Je po páté

---

[1]) „Sudičky v Poohří“.

[2]) „Hrachovka“ sluje od starodávna mírné údolí mezi Třebízí a Kvílicemi, a „Květnice“ jest nedaleké přívrší prosté stromův a keřův a nazvané proto „Květnicí“, že před mnoha lety duchovní správce Kvílický pěstoval tam mnoho květin.

[3]) „Roráty“. Národ a škola. III.

hodině ranní. Ze Svatomartinského kostela rozléhá se naší stichlou dědinkou klekání. Venku všecko bělo. Ještě prý se poprašuje. Ale na roráty půjdeme přece. Půjdeme i kdyby šídla padala.

„Vstávej, — slyšíš — jářku!"

Jak bych neslyšel! Vždyť jsem se probouzel každou chvilku a naslouchal pozorně, zdali už nezvoní. Ale dosud všude ticho a ještě nekokrhají ani kohouti. Bylo tu starostí, abych nezaspal. — A potom bych neslyšel! Však mi do dneška zní v uších drahý, nezapomenutelný hlas, ač několik let již tomu, co umlkl na věky. Šipkou jsem byl dole s lůžka a oblečen okamžiknutím. Taška s řemenem na přasku byla již připravena, dva krajíce chleba v ní také velice starostlivou rukou uloženy a někdy i po jablíčku naděleno; návsí kmitají se již svítilny jako bludičky, sníh pod nohama skřípá, ozývá se veselý hovor, slyšeti i hvízdnutí, už jde Skůra, Šaloun; ve protějších statcích dvířka také vrzají, poštěkují psi — Voříška poznám mezi všemi, vybíhá si i na náves.

„Dej Pán Bůh dobrýtro!" — „Vítám vás na slovo Boží!" — „Taky vás!"

Otcové si podávají ruce, povídají o mrazu, že čekali podle včerejška větší a že to ještě ujde. A my si shrnovali na pangrotkách kožešiny přes uši. Našim tatíkům pak tenhle mráz ještě ucházel. Nám bělelo nad očima řasoví a tatíci čekali ještě tužší zimu. A hned byly zase ruce v rukavicích s jedním palcem, jež jsme měli přehozené ramenoma na šňůrkách. Najednou ozve se mi zrovna do uší: „Haf — Haf!" Na očích ucítil jsem dvě ruce a zaslechl jsem tlumený smích. Byl to přítel Honzík, asi o dvě léta starší než já, ale nepoměrně vyšší; já mu tak dosahoval pod bradu... Však dobrá duše; jediné, že nás

trochu někdy škádlíval. Ale nepozastavovali jsme se nad tím, protože byl veliký, uměl dobře otloukati píšťaly, uměl zahvízdnouti na dva prsty položené do úst, nejdále dohodil, nejvýše dosáhl, každému okamžitě ruku sevřenou v pěst sebe pevněji rozevřel, znal všecky ptáky, věděl, kde jaký hnízdí, rozeznal je po vajíčkách, bouchačka jeho nejdále donášela, vydržel státi na jedné noze, jak dlouho chtěl...

A ani jsme nevěděli, jak jsme se již octli na „Květnici". Odtud dolů do Kvílic jen jediný skok. V kostele plno světel, všemi stezkami po stráních kmitají se svítilny, odevšad se ozývá hovor... Údolinou rozléhá se již ve chrámu zpěv. Už tam i Plchovský Hyk; má před sebou rozevřenou obrovskou knihu, v níž řádky na noty jako brázdy, písmeny jako kolečka u hodin...

My urychlili krok, a touže chvílí se rozezvučely ze staré; začernalé zvonice „Pětipejsek" se „Sousedským"... A tihle dva si uměli zanotovoti nejlépe. Pětipejsek — „dyškant" a Sousedský — „alto". Starý Vocásek říkával, že pozná na hodinu zcela dobře, jestli se rozhoupaly přede svatbou nebo před pohřbem. —

V kostele jsme si potom tak nejupřímněji zazpívali. Všecky písně jsme uměli zpaměti a už podle předehry jsme zcela dobře poznali, jakou milý náš kantor spustí.

Zase ten „pan kantor!" — Pamatujete se ještě na něho? — Dobré, šlechetné srdce! My se sice báli, protože nerozuměl žertům; ale ruku jsme mu líbali i když jsme odrůstali. A byli jsme už studenti. Kde pak toho učiní dnes! „Pan kantor" šlapal na příklad pedály, div že si podešvů nerozedřel, kostelem ozýval se šramot, nebylo tu „tahače"... A leckdy přiskočil už nejeden chlapík a zatáhl měchy sám. Všecko proto, že jsme starého, srdečného učitele svého měli rádi.

Potom jsme se nahrnuli do školy. Kvílická škola byla už tenkráte jako klícka, hezounká, na vršku bez došků, — ale pod taškami.

Ve škole kamna milounce vyhřívala. Kolem vinulo se zábradlí, aby se snad doskočnější všetečka nepopálil. Sesedli jsme si ve kruh jako kuřátka. Bylo ještě šero... Plaménky z kamen vykouzlovaly na stropě rozkošné obrázky, a my se těm obrázkům z nejplnějších plic smávali.

Já vypravovával pohádky, dlouhé — tuze dlouhé pohádky, a skorem vždycky s veselým koncem. A nikdo ani nedýchal a Zábělka si netroufal ani nakousnutý krajíc chleba dokousnouti.

„Tu o tom skleněném vrchu!“ — „Tu o Vemprincovi!“ — „Radši o Tyrůlkovi!“

Jeden přes druhého na mne doráželi a slibovali hrušky, jablka, ořechy. A skláněl přede mnou hlavu nyní i přítel Honzík. Pohádky nedovedl ani jediné. Začal, začal — zachechtal se, začervenal a dále nemohl. A vypravovával jsem nejednou celou hodinu. Ani jsem si někdy nevšímnul, že už tu pan kantor... Ale nerušil mne. Poslouchal také, usmíval se, hladil si pečlivě oholené tváře a vlídně přikyvoval.

Kam jste se poděly vy časy pohádkové!! Člověku se tak někdy zdá, že snad tohle všecko ani skutečností nebylo. A přece čirá pravda. Není přimyšleno ani slovíčka.

Já uměl tenkráte již i o Bruncvíku, jak šel do světa, aby dobýval českému jménu česť... A tu poslouchával přítel Honzík nejradši. Běda, kdyby se byl někdo hnul. Ani noha nesměla zašramotiti. Sedl si ke mně, vzal mne za rameno a sám jedva dýchal. A ten den by byl se mnou srdce rozdělil.

„Ajmolanc“ sice po tom dobře nešel. Honzík nevěděl do opravdy, kolik jest dvakrát dvě. Ale pan kantor rázně pomohl a už nám cifry jen lítaly... Ruka jedva postačila na tabuli psáti. I zpaměti jsme dovedli nejzamotanější příklad. Já sice veliké lásky k počtům neměl nikdy, a říkali mi, že mne jednou ošidí, kdo a jak bude chtíti. Ale na štěstí umím tolik přece, abych se nedal. A to mám k poděkování panu kantoru...

Potom býval Honzík vždycky zamlklý. Neusmál se, neposkočil si, nezahvízdl, nezahoukl...

„Podruhé ti nepovím ničeho. — Leda o vlčíčku a o lištičce!“

Tahle pohádka byla k popukání. Holkám[1]) se očka zalévala slzami a růžovými líčky kanuly jim celé proudy a to všecko ze smíchu nad hloupým vlčíčkem a chytrou lištičkou.

A potom si Honzík položil oba prsty mezi zuby, tváře se mu nadmuly, a my si až uši zakrývali, jak pronikavý hvizdot vyrazily jeho rty. Za to jsem druhý den chtěj nechtěj musil opakovati tu o českém pánu, jak se vydal do cizích zemí a přivedl s sebou domů živoucího lva.

„Kde se to v tom kloučeti béře! — Ten náš neumí ani promluviti!“ pravil jednou soused jeden, o němž říkali, že prý může tolary měřiti na věrtele, a podíval se na mne tak úkosem... Co všecko v tomhle pohledu spočívalo! Tenkráte se mi ponejprv tak něco zdálo o nepřízni. Ale na štěstí dovedla mysl dětská tento dojem v brzku zapuditi. Dotčené poznámky jsem však nezapomněl do dneška. A říci: „Zítra zůstaneš doma; na roráty nepůjdeš!“ —

---

[1]) V té době byla Kvílická škola jen dvojtřídní a děvčata byla ovšem s hochy v jedné třídě.

bylo by bývalo trestem, místo něhož bychom se byli raději nevím čemu podrobili. A snad by se v té škole bylo bez nás i tomu starému panu kantoru zastesklo. Nadarmo kamínka tak milounce nevyhřívala. I bývalo ptaní, nepřišel-li který, proč a jak? — Už jsme si nějak téhle chvíli na úsvitě v adventě uvykli . . .“

Ještě jednu vzpomínku [1]) na léta ve škole Kvílické strávená máme z péra Benešova. Ona je tak důležita pro poznání učitelů Benešových i ducha a způsobu tehdejší výchovy mládeže ve škole Kvílické, vrhajíc zároveň opět jeden paprslek ku poznání rozvíjející se povahy nadějného žáčka, že pokládáme za nutné z podstatné části ji sem položiti: „Vysoký, asi čtyřiadvacetiletý muž s dlouhými, do zadu učesanými vlasy, s prořídlými, plavými vousy, s jasně modrýma očima, jež si nás prohlížívaly od hlavy do paty pomocí ocelových brejlí, krejcarovou bílou tužkou za uchem, v krátkém kabátku ze tmavé látky, v šedivých kalhotách — — to byl pan „plecektor“, [2]) k němuž jsem chodil dvě léta do školy. V jiném kabátě a jiných kalhotách jsem ho nikdy neviděl.

Velmi často zatane mi na mysli jiný, ještě jednou tak starý muž, postavy prostřední, s hnědými krátce přistřiženými vlasy, s pravou tváří vždy odpoledne pročervenávající, v modrém kabátci se sametovým límcem a černých kalhotách — — to byl pan kantor, [3]) kterýž nás učil zpívati: „Toč se, toč, můj kolovrátku“, „My jsme hoši české země“ a potom vždy šest neděl před svátky „Kyrie“. Při tomto vyučování bývala ustavičnou taktovkou rákoska.

---

[1]) „Řehoři“. Národ a škola. III.
[2]) Jmenoval se Edmund Jan Čížek.
[3]) Alois Kytka.

Tohoto poslednějšího jsme se více báli, ne proto, že byl „panem kantorem“, ale spíše, že ten večer před Třemi svatými králi chodíval od stavení k stavení, uměl dovedně frakturou C+M+B a pak také, že se ho otec zeptal: „Jak pak ten náš?“ — Já při téhle otázce nikdy ani nedýchával. — Pak si z nás vybíral „Řehoře“, ustanovoval „oficíra“, „kaprála“, praporečníka, bubeníka, pokladníka, rozdával říkání delší či kratší, zcela dle schopností a paměti. Potom nás pustil na půdu, abychom si vybrali pušky, arciť že pouze dřevěné, dovolil nám vytáhnouti do pole k vůli cviku, i šermovati . . . Zkrátka: pan kantor měl větší moc.

Ty dřevěné pušky byly „historické“ a my s nimi také opatrně zacházeli. Asi před osmnácti lety je dal zhotoviti tehdejší pan páter Kvílický Vojtěch Hlinka, slovutný František Pravda,[1]) na něhož se u nás pamatovala všecka živá duše a jehož „čtení“ šlo od prahu ku prahu, z ruky do ruky a vnikalo hluboko do srdcí — i nám dětem i dospělým.

Abych přišel nyní zase k těm Řehořům! — Bývalo jich obyčejně šestnáct. Pan kantor vybíral vždycky jen hodné. Říkání míval několikero, aby nebylo každým rokem stejné, někdy ve verších, jindy jen tak. Prošli jsme po osadě všecky vesnice; ve statcích nás usadili za stoly, na stole byl bochník chleba, talíř sádla; my musili svá říkání nejednou opakovati. Pantáta se dal vždycky do smíchu, za-

---

[1]) P. Vojtěch Hlinka kaplanoval ve Kvílicích od srpna r. 1843. až do pondělí svatodušního r. 1846. Beneš-Třebízský osobně jej nepoznal; k 60letému Pravdovu jubileu psal mu z Klecan: „— — slýchával jsem od otce, nyní již v Pánu zesnulého, často a často jméno Vaše a s tím jménem vděčnou vzpomínku, jež do dneška trvá v tak mnohém srdci na osadě Kvílické.“

luskl si rukou a velice případným výrazem nás pochválil. Za námi chodila žena s nůší, v níž bylo hrachu, čočky, vajec, že až někdy nemohla i musila složiti. Když přišli Řehoři do vsi, všecko vyběhlo přede dvířka, před vrata; někde také před nimi zavřeli. Bláhovci! My věděli předobře, kterému prahu se máme vyhnouti.

Naposled jsem byl u Řehořů „oficírem" já. Na kabátě i kalhotách měl jsem na dva prsty široké prýmy, čepici s „jablíčkem", u boku plechovou šavli na řemení zeleně lemovaném a v ruce žlutou rákosku. A jaké říkání pan kantor dal! Jeden starý pantáta si pořád hlavou přikyvoval a rtoma pohyboval, potom si mne prohlédl, položil mi ruku na čelo a zeptal se: „čí pak, synáčku, jsi?" — Já mu pověděl, a on se k panímámě obrátiv, prohodil: „celý tatík."

Někdy se také Řehoři ze dvou osad setkali a — srazili. Nejhůře při tom pochodila nůše s vejci, hrachem a čočkou; potom také chocholy na čepicích se do větru rozlétaly a druhý den bývaly ve škole dlouhé výslechy. Panu kantorovi se pravá tvář červenala až do tmava a vždycky páté či čtvrté slovo bývalo: „safienská kůže!" Řehořům bojovná mysl klesla pranizounko; pan kantor hryzl se do spodního rtu a vzduchem svištělo rákosové „ultimatum". Poslední naše výprava udála se tuším roku 860.

Srážka se sice nestala žádná; o Tuřaňácích či Dřínovských nikde ani vidu. Žena s nůší musila dvakrát denně složiti. Vajec bylo několik kop, hrách jako granáty, čočka, že měkla na plotně za chvílenku . . .

„Řehoři ven! — „Oficír", „kaprál", bubeník, praporečník! — Z lavic — a rychle."

Takhle nás oslovil druhý den z rána, když jsme se pomodlili, pan „plecektor". Byl nejvyšší měrou rozezlen,

světle-modré oči jeho nás mohly i přes ocelové brejle pobodati... Nejednoho musil však z lavice vytáhnouti.

Potom nastal výslech, proč jsme nebyli včera a předevčírem ve škole, kterýž zakončil takto: „Ve své třídě jsem pánem já, vám poroučím také jen já, poslouchati také máte jen mne a proto vás trestám také jen já.“

Této logicky promyšlené řeči jsem tenkrát nějak nechtěl rozuměti a mimoděk jsem se ohlédl po dveřích.

„Oficír“ šest, „kaprál“ čtyři...“

Dalších slov jsem už nezaslechl, vyraziv prudce ze dveří, octl jsem se několika skoky se schodů ve volném vzduchu, pod širým nebem, a jak se mi tak zdálo, že zaráží za mnou až pod naši „světnici“ vřeskot nešťastných Řehořů, kteříž odnášeli následky nedobré vůle mezi panem kantorem a panem „plecektorem“.

Do školy nešel jsem dříve, dokud jsem nebyl zjistěn o úplné amnestii.

Od té chvíle však jsme pana „pomocníka“ neměli rádi, a přilnuli jsme tím důvěrněji ku „starému“, jenž nám rozdal pašijové úlohy a leckdy po škole i polku zahrál. Rákoska bývala sice pořád taktovkou; ale snášeli jsme všecko trpělivé. Při „Gloria“ ke konci a ve „Credu“ uprostřed chybovali jsme neustále. Bylo nás slyšeti po celé vsi, a starší, zkušenější hlavy říkávaly: „Nevím, čemu se pořád učí. — Tuť je křiku! — Potom přijde boží hod a začnou „třetího dne vstal stvořitel“ aneb „nesem vám noviny“.“ — Musím však podotknouti, stalo-li se tak, že tím nikdy nebyl vinen pan kantor, nýbrž Plchovský hajný, primarius na housle, jemuž o vánocích skorem vždycky prsty omrzly a k velikonocům začaly se svlékati.

Ten rok pan „plecektor“ odešel; lidé říkali, že prý šel studovat dále.

My se dostali nyní pod „starého". Ale Řehoři jsme víckrát nechodili. Výprava, o níž jsem vám byl pověděl, byla poslední. Kam přišly dřevěné, „historické" ručnice, nevím do dneška. Potom jsme také znenáhla přestávali říkati: „pan kantor" a navykati si „pan učitel". Ale přiznávám se, že nám ten prvější titul šel více z duše, z upřímnějšího srdce; snad že jsme tomuhle názvu byli tak příliš uvyklí. Vše šlo již zase obvyklým pořádkem, i „Toč se, toč, můj kolovrátku, popoháněj cívečku" (nejzamilovanější píseň páně učitelova), i rákoska v ruce, kterouž odměřeným taktem pohybuje, volával: „Půl — es — vy safienské kůže! — Pozor — Dvě, tři, čtyři — — Toč se, toč, můj . . ." Ký div, že nás bylo potom slyšeti po celé vsi a že staré, zkušené hlavy říkávaly: „Nevím, čemu se pořád učí, tuť je křiku!" — —"

„Školák Vácslav," praví životopisec Benešův v „Matici lidu",[1]) „dobře vyznal se v české dobropísemnosti, z dějepisu a zeměpisu lecos uměl dokonale pověděti, učilť se tomu z knížek od K. V. Zapa; ještě v posledních dobách svého života uměl celé stati zeměpisu zpaměti. Také písně, které tenkráte z dlouhých, stářím začernalých lavic zaznívaly, pamatoval si a rád mnohou z nich si zanotoval."

Tato chvála Třebízského školáka vskutku není přehnána; neboť po všech šest let, kdy do školy Kvílické chodil, odnášel si vždy malý synek Benešův nejen pěkné vysvědčení o svých mravech a o své pilnosti, ale i vyznamenání v podobě pochvalného „lístku s obrázkem". Starý pan učitel Kvílický, Alois Kytka, měl jistě bystrý zrak pro mládež sobě svěřenou, když do seznamu dítek školy Kví-

[1]) „Vácslav Beneš-Třebízský", od K. V. Raise. „Matice lidu" r. 1885.

lické připsal ku jménu Vácslava Beneše: „Malé tělo, ale veliký duch v něm vězí", jakž do dnes každému nahlédnutím do tohoto seznamu snadno o tom lze se přesvědčiti.

Živému duchu malého Vácslava brzo nestačily články v čítance, z nichž zejména dějepisné vábily jej k rozjímání, na jeho věk skutečně samostatnému; ovšem že vyhledával pak duševní stravu v žákovské knihovně, takže za šest let nezbylo tam ani jediné, kterou by byl Benešův synek nepřečetl. Jakým vnímavým a citupluým čtenářem byl a jak hluboko uchoval v paměti to, co četl, seznáváme z životopisu jeho výše uvedeného: „Z knížek, které Vácslav četl, nejhlouběji vryla se mu v duši povídka „Sirotkové neapolští", přeložená od Houšky.[1]) Děj její padá do těžkých dob, které v Italii nastaly po vyhynutí rodu Štaufovců. Vypravuje o tom, jak těžce Karel Andegavský sirotky hr. Asmondiho, kterého odpraviti dal, pronásledoval. Při vypravování o útrapách ubohých dětí Vácslav hlasitě plakával a upokojiti ho nemohli. V pozdních letech, kdykoliv na obsah povídky té si vzpomínal, kalily se mu krásné modré oči. Vždyť na gymnasiu, ve třídě třetí při přednášce o Karlu z Anjou povědomá látka tak vrtala mu hlavou, že nelenil a šel se optat professora, je-li to jedno: Karel z Anjou a Karel Andegavský."

Ale i když nečetné svazky Kvílické školní knihovny byly vyčerpány, malému Benešovi o zábavné čtení nouze nebylo. Ten, kdo se staral, aby mu nevysýchal živný pramen ušlechtilé zábavy a poučení, byl sám jeho otec. Krejčí Beneš byl jeden z oněch „písmáků", v těch časech po venkově valně již zřídnuvších, kterým čtení bylo nejen zá-

---

[1]) Nákladem J. Pospíšila v „Zábavách pro mládež" čís. 51. Vyšla již ve čtvrtém vydání.

bavou, ale skutečnou potřebou a kteří v neúhledných, švabachem tištěných knihách hledali a nacházeli hojného povznešení ducha, zušlechtění mysli a srdce, v němž mnohá z těchto knížek vlasteneckým svým obsahem rozdmychala jiskru vlasteneckého vědomí, činíc ze svých prostých čtenářů bezděčné strážce národních tradic a vzpomínek na vyhaslou slávu a moc celého národa. Knihy byly krejčímu Beneši jako zlato: sám jich měl do hojnosti na polici, nejednu starší na půdě ve truhle — a mezi nimi byla prý „jedna veliká“, po níž syn jeho, dospěv, marně již se sháněl. Beneš půjčoval své knihy lidem rád a rád navzájem se vypůjčil. Byly to knihy z „České expedice“ Krameriovy a pak z tehdejších impressí venkovských — litomyšlské, olomucké, prostějovské, jindřicho- i královéhradecké a táborské — pro lid vydávané. Jablko nepadlo daleko od stromu, a starý Beneš rád viděl, když dospívající synek přečet knížky ze školní knihovny, dychtivě sáhnul po kterékoli z knih, v nichž otec za prázdné chvíle se probíral. Dá se mysliti, že půjčil mu jen takové, v nichž dětská mysl nedocházela úhony. Třebízský ještě po letech a vděčně rád vzpomínal sobě na tyto knihy, jichž pouhé tituly stačí nám naznačiti jejich obsah i směr. Uvádíme jen některé: „O Perchtonu, měštěnínu římském i synu jeho jediném Dionydovi“ — „Kronika o paní Krizeldě, kteráž mnoho protivenství od svého manžela trpěla“ — „Kratochvílná kronika o ctné a šlechetné panně Meluzině“ — Z expedice Krameriovy: „Anežka, královna sicilská“ — „Skalní duchové“ — „Zdeněk ze Zásmuk“ — „Jana Mandivilly cesta po světě“ — „Letopisové trojanští“ — „Příhody Václava Vratislava z Mitrovic v tureckém zajetí“ — „Hrabě Rožmberk“ atd.

Ještě větší nežli láska ku čtení byla u starého Beneše vroucí pobožnost a zbožná víra; ony patří k nejpod-

statnějším rysům jeho povahy. „Proživ své mládí vesele, ač nikoliv rozpustile, byl v pozdějším věku velmi pobožným, kterážto vlastnost však nikdy v pobožnůstkářství se nezvrhla".[1])

Zbožnost otcova nezůstala ovšem beze vlivu na syna. Nebylo neděle v roce, aby otec — v zimě a na podzim zahalen modrým, po starodávnu střiženým pláštěm — se synem neputovali do Kvílického kostela dvakráte denně, ráno i odpůldne, na služby boží. Jak chodívali v adventě na roráte, sdělili jsme slovy synovými. Sloužil-li pak občas Kvílický pan farař ve filiálním kostele Třebízském mši svatou, těšilo velice mistra krejčího, že synáček jeho ministruje.

Již jsme se nahoře zmínili, že starý Beneš byl „vůdcem" procesí, jenž zbožný lid z okolí Třebíze vodíval na poutě do četných poutnických míst dalekého vůkolí, předříkávaje a předzpěvuje. Malý Václav jedva povyrostl, provázel otce svého na tyto poutě, statečně snášeje obtíže daleké cesty. Jednu z takovýchto poutí — první, kdy kročil na Tuřany, známé poutnické místo ve slanském kraji — i dojem, kterým účinkovala na mysl maličkého, poznáme z těchto slov vlastního Benešova líčení: [2]) „Vidíš, tamhle ten kostelíček s tou černou zahrocenou zvonicí, to jsou Tuřany, a ty dvě věže na pravo je Smečno," povídal mi jednou otec, když jsme šli do Kvílického kostela „Květnicí". — „A kdy tam bude pouť?" zeptal jsem se. „Až se budou na Hořešovickém vrchu třešně červenat. Ještě nejsou ani zelené." — „Tak dlouho?" podivil jsem se a pořád jsem hleděl přes les k tomu kostelíčku s tou černou, zahrocenou zvonicí a přál jsem si, aby byly již ty třešně na Hořešovickém vrchu

[1]) „Ruch" 1884.
[2]) „Tuřany."

červené, ne abych si mohl jich natrhat, ale abych mohl jít na Tuřany. Jaké divné nápady mívá někdy ten děcký věk! Často chodil jsem se dívat na Hořešovický vrch, na staré třešně „brabčinky“; ale ony teprve kvetly, a mně zdálo se, že budou letos kvést do žní. — Musím se přiznati, že ty Tuřany již tehdáž měly pro mne cosi vábivého. V jakés posvátné záři jevily se vždy mladé mysli mé. Myslíval jsem, že je tam v tom chrámu nebe a v tom nebi že jsou davy andělů kolem královny, a proto že tam tolik lidu chodí, aby viděli to nebe, ty anděly a tu královnu. A chodilo také lidu na Tuřany naší dědinou a dosud chodí! Procesí za procesím, hudba za hudbou, jasným, teplým vzduchem vály korouhve a za těmi korouhvemi táhly řady dlouhé a nepřehledné. — Vedl nás pan páter. My šli bez hudby. Bylo horko. Slunce jen pražilo, ale já tepla necítil; jiní měli žízeň, ale já nic, a sotva že postřehli nás u Tuřanské zvonice, rozezvučely se zvony s pahorečku, poprvé slyšel jsem je, ty zvony Tuřanské, řekl bych, že také radostí plakaly, protože tolik lidu hemžilo se na výšině.

Naproti nám vyšel p. farář s ministranty, přívětivý pán, vtělená dobrota, řekl nám, že jako Alžběta pozdravila Pannu Marii: „Zdrávas . . .“, také on že vítá nás těmi slovy. Dobře si to pamatuji. Neušlo mi ani slova jediného. Vlídně mluvil s našimi jako dávný, starý druh. „Tys tady také, Františku?“ řekl mi, když jsem mu políbil ruku. Chtěl jsem mu říci, že se tak nejmenuji a že tu jsem ponejprv, ale okamžitě udělali kolem něho kruh. Já byl malý, odstrčili mne . . . V kostele mne otec pozdvihl na ruku, abych dobře viděl, a já nevěděl, kam se dříve podívat. Všude hlava vedle hlavy, přicházejí nové a nové průvody, a se všemi ten vlídný, přívětivý pan farář, ku všem hovoří jako dávný, starý druh . . . Nejraději díval

jsem se na něho, ale na to jsem přece nemohl zapomenout, že mi řekl František . . . Přes celé poledne jsme zůstali tedy v kostele, ale déle ještě bych byl vydržel v tom kostele, do večera snad. — — Bylo mi také do pláče, ale ne že ten Charvatecký mluvil (vůdce jednoho z četných procesí, odříkávající „loučení“), ale protože musím z Tuřánek. Otec mi koupil třešně, byly drahé, ale já přece jen se slzavýma očima díval se zpět na ten kostelíček, co vyčníval na vršíčku za hřbitovní zdí. Zdálo se mi, že jdu s nebe, v němž viděl jsem davy andělů kolem královny...“

Na takovýchto vycházkách za vroucí pobožností, do Kvílic či na poutnická místa, nerozněcoval se pouze zbožný cit v srdci chlapcově, neboť otec, kdykoli naskytnula se příležitosť, zkoumal rozum svého synka, poučoval a vyprávěl. Druhdy v rodné světnici mladičkou hlavu jeho naplnil tolika pohádkami, že ze všech spolužáků jich uměl nejvíce. Nyní, kdy chlapec dospíval a o minulosti svého národa i kraje rodného nejednou ve škole slyšel, nebo z knížek byl četl, otec šlechtil jeho cit a rozněcoval obraznosť jeho starodávnými pověstmi, co se jich dochovalo mezi vesnickými písmáky o hojných zříceninách a památnostech zdejšího kraje. Bystrá paměť Třebízského krejčího jasně je zachovávala od těch dlouhých let, kdy sám jako chlapec slýchal je na přástkách, či kdy je čítal v knížkách starožitných, jež na věk synka jeho již se neuchovaly. Tak když jednou s malým Václavem do Horek šli a otec, ukazuje na Neprobilický dvůr, ptá se synka, zná-li pověsť o té „bábě šedivé“, jež novorozené synky Neprobilického rytíře zanesla do rybníka, dodává: „Ve tvých letech už jsem to věděl.“ [1])

---

[1]) „O pův. jména Pětipeských.“

Někdy vycházel starý Beneš s Václavem za jasných nedělních odpůldnů na vysokou stráň za Třebíz, odkud dalekoširoký rozhled v požehnaný český kraj s vyhlídkou na Žirotín, Tejnici, Milešovku, Hazmburk, Radobyl, Říp i Bezděz vábí oko i mysl přístupnou. Tu teprve rozehřálo se srdce starého čtenáře, jazyk oživnul a modré oko synka vnímavého planulo, když slyšel z úst otcových vzpomínky na dávné časy, jež letěly tímto krajem, zanechavše stopy pouze ve zčernalých zříceninách, jež rok od roku se rozpadávají, a ve starých hlavách robotníků, které dřímají věčným snem na okolních hřbitůvcích venkovských. Kde nestačily otcovy upomínky ani paměti předků, jak je za mláda slýchával, tam, jak již zmíněno, poskytly světla ty hojné knížky, jež krejčímu Třebízskému od dlouhých let způsobily tolik potěšení i poučení.[1])

Jak mohlo všecko toto vypravění, plné citu i fantasie, býti beze vlivu na vnímavou, bystrou mysl déckou, na citlivé srdce Václavovo?

Ve všední dny letní, kdy otec míval doma u „verštátku" na pilno, chlapec, vykonav všecky školní povinnosti, jež mu škola ukládala, chodíval ob čas do přírody s dědečkem — otcem matčiným — Martinem Šarochem. Vypravuje o tom sám: „Kráčeli jsme s dědečkem do hájků — — —"

Zajímavo pro nás a podivuhodno, že dědeček Martin Šaroch měl tutéž lásku ku starým časům a k minulosti rodného kraje jako otec Václavův a zároveň tutéž znalost pověstí o památnostech okolí. U Šarochů chovali kroniku Hájkovu, „Proroctví slepého mládence" a jiné knihy histo-

[1]) Tak na př. otec, usadiv se se synkem na stráni, začíná své vypravování o Klariskách Tejnických: „Na Tejnici byly panny 500 let . . ." („Z klidu a víru", XII.)

rické jako drahý poklad.[1]) Na jiné čtení nežli historické, si dědeček tak nepotrpěl jako jeho zeť; ale za to ve svých knihách znal každou řádku. Tato vroucí láska ku starým zašlým časům a ke knihám, jež o nich k prostým českým srdcím po česku vypravovaly, pojila úzce ideálním svazkem děda a otce Benešova. Ona pudila Václava Beneše, pokud ještě „svobodníkem“ byl, do chalupy Šarochovy k pantátovi-vdovci, aby tu onu knihu „starožitnou“ jemu, Benešovi, zapůjčil; ona jej při těchto návštěvách často zdržela, kdy pantáta nacpav svoji ulmovku, kterou od rána do večera neodložil, rozhovořil se z celé duše o časech bývalých a dnešních; ona byla neposlední příčinou, proč pantáta Martin, poznav v krejčím Benešovi mysl spřízněnou, nerozpakoval se dáti šestadvacítiletou dceru svou jemu, muži čtyřiačtyřicítiletému, za manželku.[2])

Tak když Václav s dědečkem si vycházel, byl jako by v rukou otcových. Když na takové vycházce jdou poprvé spolu ku studánce „Královce“, dědeček hovoří: „Půjdeme „Ladami“. Povím ti zase, chlapče, kus naší historie, je to smutný kus. Při tomhle mi vždycky vstoupí slzy do očí. Co ti budu povídati, stalo se už dávna, pradávno. Zapsáno to

---

[1]) S podobnou úctou choval zase krejčí Beneš starý kord, dva tolary ze třicetileté války a prsteny starožitné, pak hoboj po svém otci, jenž na čas byl hoboistou kostela Zlonického, a stříbrný zvonek „z Říma“, — reliquie to, jež u Benešů sta let přecházely s otce na syna.

[2]) Beneš Třebízský sám v autobiografii své v „Humor. L.“ r. 1880. vypravuje: „Co hoch slýchával jsem od svého otce i dědečka, kteří se znali v kronice jako ve slabikáři, o starých našich časech, a jestli jsem ve čtenářstvu svými pracemi dovedl vzbuditi takou lásku k minulosti rodné země, s jakou byly psány a jaká byla vštípena mně, pak jsem nadarmo tu milou historii neslýchal.“

bude asi sotva kde. U nás stávala ještě bílá věž, v Žirotíně zámek a v Palči tvrz.“ A pokračuje dále: „V Praze vládl cizí král, první po vymření rodu Stadického vladyky. Však víš, kde leží Stadice,“ a zrovna dychtivému vnukovi ukazuje: „Tamhle za tou nejvyšší horou ve vrších —“ A vypravuje pak dále poetickou pověsť o studánce, jež poskytnula bezpečného skrytu sedmi zlatým klíčům od koruny české, když s ní prchala Eliška Přemyslovna před stihači manžela svého do Bavor.

„Uměl vyprávěti tak prostince, tak dojemně,“ připomíná Třebízský. „Přiznám se, že nepovedlo se mi tak, jak on to umíval. Musil by z hrobu na Kvílickém hřbitově vstáti, abyste ho slyšeli a podivili byste se mu —“ A doplňuje ještě těmito slovy jeho charakteristiku: „A kdykoliv přijdu do Prahy a hledám tam hroby našich králů, toho Jana Lucemburáka tam opravdu nevidím;“ dopověděl ještě dědeček, když jsme se napili z čistého křišťálového pramene „Královky“.—“ Když pak se oba vraceli domů ku Třebízi, „dědeček se zastavil a zadíval se na bývalý chrám a klášter Klarisek. V levo bělely se v lese na výšině dvě mohutné stěny, jediné zbytky ze slavného druhdy Žerotína, slavného rodem bohatým a šlechetným. Slzy zakmitly se ve starých, bystrých očích dědečkových. Kdo by také neslzel nad tou slávou naší — — —“

Rovněž důležita pro poznání dědečka Benešova (a částečně i pro poznání vnuka jeho) jest vzpomínka, kterou napsal v črtě „O proroctvích lidu českého“: „Ještě velmi dobře se pamatuji na dědečka, když vypravovával mi za dětských mých let příběhy země české; znalť kroniku Hájkovu téměř zpaměti; dopodrobna věděl, co kdy prorokováno bylo „o zemi svatého Václava“. To nejvíce zajímalo jej. Několik lístků, na nichž zaznamenal jsem,

co zajímalo tehdáž dětskou mysl mou, uchoval jsem si na památku z oněch dob. Když vypravoval nám, tedy zářívalo oko jeho jakýmsi podivným leskem; dosud vzpomínám těch chvil blažených, dosud zřím v duchu onu sehnutou postavu s bílou hlavou, jež tak ráda snívala o zlatých časech uplynulých. Ta tichá, jindy vážná tvář usmívala se a já tulil se k dědečkovi v lásce dětinné —"

Dědeček zemřel ještě za chlapeckých let Vácslavových, 7. května r. 1860. Starší Třebízané dosud rádi naň vzpomínají svědčíce souhlasně, že byl „dobrého srdce, šlechetné povahy a kuřák náruživý."

II.

(Dědeček a otec; rozdíl jejich osobností i vlivu na Vácslava, Otec ctitel starých obyčejů, starého mravu, karatel nynějšího pokolení. Pobožnosti Třebízské. Večerní besedy pod lipami. Táčky a táčkáři u Benešů. „Barborky". Četba. Závěrečná úvaha o Benešovu prvním mládí.)

raťmež se však ještě k otci Bénešovu a přirovnejme význačné vlastnosti jeho s osobností dědečkovou a změřme vliv, jaký měli jedenkaždý na Vácslava. Dědečka Šarocha při vší příbuznosti povah a smýšlení předčil Beneš širším rozhledem, větší zkušeností světa, v němž tovaryšem jsa, mnohý rok strávil, silou i hloubkou citu a bystřejší pamětí. Proto také vliv jeho na malého Vácslava vždy byl větší, zvláště když dědeček, trávě na výminku svého syna ve statku čís. 31., mimo letní vycházky do „hájků", s vnukem svým stýkal se jen tehdy, když občas k Benešovům večer „na táčky" si zašel.

Ještě jedna význačná zvláštnosť starého Beneše nezůstala beze vlivu na jeho syna. Oblibuje si staré časy, pokud sám jich byl na venkově svědkem, plných poesie a starých zvykův a obyčejův, s tíží nesl, že tyto zvyky v poslední době nápadně rychle mizí a za nových poměrů, jež zejména po roce 1848. na venkově zavládnuly, že vytrácejí se nejen staré zvyky a obyčeje, ale i nejedna vzácná, „staročeská" vlastnosť, která druhdy mezi lidem byla obecně domovem. Tak tento muž, o němž nad otevřeným jeho hrobem

Kvílický pan farář veřejně vyznával, že „celá ves pro ryzí, staročeskou povahu jej nazývala „strejčkem“ svým a že vkládají s ním do hrobu opět jednoho z těch dobrých šlechetných mužů, jakéž nevychovává nynější věk —“ nepřestal před syukem toužiti na nynější lidi i časy, s dumným steskem vzpomínati na doby dřívější, nepřestal mu vyličovati staré obyčeje, jaké vládly na venkově ještě za dávných dnů jeho mladosti, když na př. o masopustě „přijíždívaly k nim (maškary) na koních s bubny, troubami, cimbály — a celá vesnice byla vzhůru“; kdy v pondělí a v úterý masopustní se nepracovalo, ale šli do kostela, „aby pozvali dušičky na hody, a aby, až dosáhnou popelce, celých čtyřicet dnů se přísně káli až do večerního soumraku na bílou sobotu“; kdy o vzkříšení v průvodu byly „seřaděny ženy zvlášť, muži zvlášť, a nebesa z červeného damašku nad knězem-stařečkem nosívali čtyři kmeti s bílými kadeřemi, v dlouhých, zamodralých, dědičných kabátcích se stříbrnými knoflíky, ve žlutých koženkách a dobrých jelenicích“; kdy ve vsi navzájem „lidé říkávali každému ty“, kdy nemusívali o dušičkách žebráci teskniti, jako onen, jenž potkav Beneše se synem z Kvílic se vracející, postěžoval si se slzami v očích, jací „nyní ti lidé jsou,“ že „ani dnes jim nedají,“ že je všude zavřeno, jako by nevěděli, že „co dají dnešní den žebrákům, jako by to dávali dušičkám,“ kdy nebylo dědiny široko daleko, aby tu nechodily počátkem adventu „Barborky“ jako vždycky za starodávna: dětem k naději, starým pro potěšení . . .

To vše, o čem krejčí Beneš tak často vypravovával, již minulo; mladší nedbali, starší zapomínali, a starý Beneš stál tu sám jako bedlivý strážce posledních zůstatků dávných dob a jako karatel nového pokolení. Takto nejednou promlouval před synem o „nynějších venkova-

nech“ : [1]) „— Pravda, robotu jim vzali, ale lépe na těch statcích není než před lety — — Inu, proč — schází jim, co jejich otcové mívali. Peněz mají arci více, šaty také lepší, místo vozů kočáry, všecko lepší, úhlednější, — takto že z toho radosť — ale staročeskou víru, poctivosť a upřímnosť nemají, chlapče. Jdi a hledej ode vsi ke vsi, kde ji nalezneš. Kdybych mohl, šel bych s tebou a pomohl bych ti hledat. Ale musili bychom asi daleko do vrchův a lesův. Tam odtud ji snad ještě větry nevyfičely.“ — Když pověděl, že o svátcích chodili staří do kostela v pondělí a v úterý, aby podle starodávného obyčeje pozvali dušičky na hody, dodává: „Já ještě chodím vždy v pondělí a v úterý; ale ti druzí už ne, jsou mladí, nám starým nevěří . . .“ A při té příležitosti s trpkým smíchem káže dále: „Dnes, že prý již zmoudřeli a my že bývali blázni — — Tak tak, vy moudří, již nyní žijete, a vy, kteří v zemi ležíte, vy prý jste byli blázni! Vstaňte z těch hrobů podívat se na moudrosť vašich dětí, přijďte se podívat do těch vašich statkův — a nepoznáte jich. Jsou z nich zámky, z vašich synů páni, velcí páni. Uvidíte, že nebudete do těch statků směti, protože byste dětem svým v koženkách a pankrotkách dělali hanbu a že byste neuměli promluvit. Věru, že byste řekli: „To je nám lépe v naší komůrce než ve statcích vnuků našich. Buďte si tu tedy tak moudří a uvidíte, kam vás ta moudrosť přivede.“ A šli by, chlapče, zas na hřbitovy do těch hrobů, lehli by si tam, aby zaspali, co viděli, a prosili by pána Boha, aby jich více neprobouzel.“ —

Poznávajíce takto zajímavou i úcty hodnou osobnosť starého Beneše, doplňme si ještě obraz jeho těmito slovy

---

[1]) „Z klidu a víru.“

Třebíz.

synovými:[1]) „— — tak mile uměl vyprávěti, že dovedl upoutati tou řečí svou, prostou, nehledanou, ale za to ryzí, upřímnou. Jak bystrým soudem dovedl charakterisovati doby bývalé a naše dny! — — A když tak zíraly temně modré oči jeho pod bělounkým řasovím jasně, jako když se hvězdy dívají s vysokého nebe za klidných večerů do tichounkých vod, a když mu kolem rtů poletoval úsměv tak slušící těm starým, svráskovatělým tvářím, od rána do večera byste jej byli vydrželi poslouchat; já leckdy vydržel a vždy zdálo se mi, že ta slova jeho jsou zrnka, **že hluboko mi zapadají do prsou, klíčí, rozkvétají tam, že cítím jejich květ v krvi své** — — A stařeček pak říkával: „Pamatuj si to, ale dobře pamatuj, už to nikdy neuslyšíš —."

Stalo se ovšem nejednou, že když otec vypravoval staré příběhy, neb četl, že „zakýval bělounkou hlavou" a synu jeho se zdálo, „jako by si byl zašeptal slova národní písně:

Kam jsou se ty časy poděly,
ktery v mej mladosti bejvaly,
už nejsou, už nebudou,
to trápí hlavu mou šedivou.[2])

A po jeho úmrtí povzdechl syn:[3]) „V té světničce se stropem dřevěným, začernalým, u okna, u starého stolu, nebude již nikdo vyprávěti, jak bývalo a jak nyní je, jací to lidé někdy žili, jaký měli mrav a jaký mají ti nynější, a kdyby chtěl někdo, nedovedl by to tak, ba že nedovedl. —"

---

[1]) „Z klidu a víru" XIII.
[2]) Ibid. XXII.
[3]) Ibid. XXIII.

Téměř až do své smrti krejčí Beneš každoročně od sv. Jana Nepomuckého až do svátku nejsv. Trojice pořádával večerní pobožnosti Třebízských osadníků, sám k nim sezváněje a při nich zbožné litanie a písně předříkávaje a předzpěvuje. (Syn jeho u veliké úctě zachoval sbírku modliteb, litanií a zpěvů po otci na hrubém režném papíře švabachem psaných.) V oktávu sv. Jana Nep. konána tato pobožnosť u studánky u skály při sošce Svatojanské a po oktávu v kostelíku Svatomartinském.

„Až neuslyšíte v máji k večeru zvonek na vížce kostelní, nebudu více mezi vámi. Modlíval se tu otec můj, i já se tu pomodlím, kdybych se měl modliti sám," říkával otec Benešův, když mu tak někdo předhodil, „co z toho modlení má, že tam beztoho už nechodí leda starší a dětí." [1])

Ale nábožní osadníci, ukončivše pobožnosť svou nějakou vroucí písní k českým patronům (nejčastěji k sv. Janu či k sv. Václavu), málokdy všichni se rozešli. Za tichých podletních večerů bylo u studánky milé posezení a ještě lepší pod šumivou klenbou věkovitých lip Třebízský kostelík stínících. Pobožnosť se skončila a beseda započala; Benešův otec, jakož předzpěvoval a předříkával, i nyní hovor zaváděl a první slovo vedl. Byl ve svém živlu; ti starší mu rozuměli, slovo dalo slovo, hovor se rozproudil a mládež ráda poslechla staré a zejména zkušeného mistra, jenž nejen z knih, ale i z příběhů vlastního života uměl zajímavě vypravovati.[2])

Tak tato společnosť Benešových prvních let chlapeckých jen posilovala všechen ten vliv, který vychováním otcovým

---

[1]) „Z klidu a víru" XXIII.

[2]) Jen mimochodem podotýkáme, že Beneš za mladosti notný kus světa jako tovaryš krejčovský zvandroval. Delší čas pobyl v Drážďanech.

i dědovým v citlivém, nadaném hochu bystřil mysl, vzpružoval fantasii a v srdce jeho ukládal símě, o němž ovšem tehdy nikdo neměl tušení, jaký květ a plod vydá národu.

Avšak byla ještě jiná společnosť, užší, v níž malý Benešův syn učil se poznávati lidi a svět. Byli to mužové, kteří chodívali v hodinách večerních pravidelně k Benešovům na „táčky". Tyto pravidelné jejich schůzky počínaly až v pozdním podzimku, kdy od středohorských vrchů zavál první mrazivý vichr a na prohnědlá pole napadnul první sníh. Starý Beneš mezi tím byl se vrátil ze své každoroční vycházky: chodívalť do Citolib k příbuzným svým Mokrovům sušit ovoce. Odtud přinášel vždy hojnosť novin zajímavých i knih, jež koupí nebo půjčkou byl tam získal. To byla ovšem vítaná kořisť pro Benešovy „táčkáře", kteří s prvním soumrakem trousívali se do světnice. Lavice kolem krbu někdy jim ani nestačila, neboť mnohdy i nejeden přespolní besedník tu usedl v tom milém, útulném kroužku, nedbaje nic, že se tu opozdí a potom tím více bude musit přidati do kroku zatemnělým, posněženým krajem. „Byli to samí písmáci a rozumáři, kteří hovoříce o věcech přítomných, vždy na staré, zlaté časy vzpomínali, jež buď prožili — sahalať paměť mnohých až k samým počátkům francouzské revoluce a k dobám císaře Josefa — aneb byli zkušenosti své čerpali z kronik a vzpomenutých historií. Býval to zvláštní senát tady u Benešů, hlavy vesměs již omšené, ale posud šelmovinou prodchlé; starý voják se světoborným hrdinstvím scházel málokdy." [1])

Leč z milých, kteří u „strejčka" Beneše se scházívali, nejmilejší a z věrných nejvěrnější byli tři muži: Skůra, Kokeš (domkáři) a „pan" Martin. Musilo již býti,

---

[1]) „Ruch" 1884.

aby některý z nich byl na „táčkách“ u večer scházel. Všickni tři věkem svým viděli již Abrahama; ale Skůra byl z nich nejstarší. Neměl daleko do osmdesátky. Sedával u kamen na nejvyšší židli; ta byla „jeho“. Hovoříval málokdy, ale pak stálo to už za to. Však něco zakusil, vyslechl i uviděl, než jeho dlouhý, na prsa splývající vous sbělel do stříbrna.

Opakem málomluvnosti Skůrovy byla hovornosť druhého z trojlístku těchto besedníků: Kokše. Také tvář jeho, jak napsal později Beneš,[1]) „pluhem času hezky byla rozbrázděna“. Ale „nepohody nesetřely s ní dosud čtverácký výraz, a zraky pod zašedivělým obočím, zdálo se, že mají ještě prudčí oheň než louč na krbu.“ Kokeš, šelma od kosti, rád si dobíral nemluvného, vážného Skůru. Přišel-li na „táčky“ dříve než Skůra, usadil se na jeho „čestné“ židli; ale jak Skůra přišel, hbitě učinil místo tomu „furiantovi“, jakž mu říkal, neopomíjeje pokaždé, kdykoli Skůra se rozhovořil, doprovázeti hovor jeho štiplavými poznámkami, jako že se tu „nějak kouří a práší“. Ale podle přísloví uměl špičky nejen vydávati, ale přijímati. Žertem přijal, kdykoli Skůra, drobet dopálen, jemu nadhodil šibala neb lenocha, či dokonce vykládal, že Kokeš jazyk má proto tolik špičatý a že mu proto tolik jede, poněvadž často jej mastí pečínkou z nějakého psíka neb kocourka. „Život na řekách znal ku podivu,“ vzpomíná Třebízský na Kokše. „Měl sedmdesátku, ale při té sedmdesátce čilou, bystrou mysl jako mladík. Nikdys na něm nepozoroval cosi zádumčivého, kolem rtů mu vždycky pohrával laškující úsměv, peněz si nevážil, také nic neměl a nic po sobě nenechal leda kožich a chaloupku. Říkával, že by na posteli umřel

[1]) „Z klidu a víru“ XVIII.

nerad. A víte, kde umřel? — Když slunce nejprudčeji pálilo, sešel se schodů dolů na dvoreček a — usnul. Za chvíli zvonili mu hodinku. Ale za tímto šelmovským, bezstarostným úsměvem Kokšovým skrývalo se hluboké, citupiné srdce.“ Beneš-Třebízský ještě takto jej charakterisuje: Říkával: „Jsou již jiní lidé. Těmhle nerozumím. Ale víte, co si myslím? Nevíte. Kde byste to mohli věděti! Toto si myslím: kdyby takhle mohli, strhli by Pána Boha s nebe a poroučeli by mu, co a jak. Dobře, že k němu nemohou. A když přijdou nahoru, bude pánem on. A to mne těší; a když sedávám sám, povídám si, všecko, co vím. Kdybych to tak mohl někomu než umru odkázat! Toho mého povídání bylo by věru škoda, v ledačems leží tak kus pravdy; já řku, je mi líto, že to se mnou odnesou.“ — „Neodnesou všecko, strejče,“ povídám. „Ledacos už jsem si zapsal a ledacos ještě zapíšu.“ — „Vy? — vždyť já vím, že...“ ale nedopověděl; do očí mu vstoupily slzy, vzal mne za ruku, chvěla se mu, ucítil jsem to. Napsal jsem z těch jeho povídek „Vodníkovu nevěstu“.“

Třetím a nejvážnějším z trojice „táčkářů“ byl „pan“ Martin Cífka. Znali všichni, že to člověk „pocvičený“, který vystudovav gymnasium, vstoupil do semináře, ale odtud vystoupiv, dal se k finanční stráži, a i z této vystoupiv, vrátil se domů a žil tu život „člověka, jenž se minul svého cíle“. „Býval po mnoho let respicientem u finanční stráže v Dalmacii,“ napsal o něm Třebízský. „Jednou jej jmenovali už komisařem, ale...“ a k tomuto „ale“ dokládá významně: „O jeho životě bylo by možno napsati nejednu povídku.“ Jeho zevnějšek líčí takto: „— přímá vojenská postava s výrazným obličejem, s prsoma vypjatýma, levou rukou zapřenou v bok, krokem jako by plukovnickým a hlasem jako by jenerálským —“

Rádi bychom k této zajímavé trojici zařadili, jako namnoze jinde se stalo, i charakteristickou postavu Refundy, čtenářstvu spisů Benešových známého z „Bludných duší“. Avšak tento muž zemřel již za mladosti otce Benešova, a syn jeho znal jej pouze z otcova vypravování.

Každý z těchto tří besedníků přispíval ku společné zábavé svými upomínkami a zkušenostmi; Skůra nejedním případem, jak za roboty chodívalo; Kokeš ne vždy šelmovským vypravováním o rybářích, mlynářích a životě v rodném kraji svém u Oharky, neboť, praví o něm Třebízský: „Byl od Oharky a k tomu rybářův,“ a podotýká: „a ten umíval, když jen chtěl povídat!“ Také pan Martin, jehož život jistě byl nejpestřejší a z části zakryt tajemnou clonou, jež nikomu z jeho současníkův nikdy se neodhalila, nebýval skoupým na slovo.

Starý Beneš za těch besed sedal ve verštátku a syn jeho u kamen na velikém kameni, o němž jsme sice četli, že se dosud v chaloupce ukazuje, ale po němž jsme však při své návštěvě Třebíze marně pátrali, aniž nám kdo z Třebízských o něm dovedl pověděti. Malý Vácslav býval tichý jako pěna: jen oči mu svítily, když něco nového a zajímavého slyšel. Ani jeden z vypravujících starochů věru tehdáž netušil, jak hluboko vtiskují se jejich slova do duše vnímavého chlapce, jak živě jeho znícená obraznosť kouzlí mu představy života a lidí, o nichž slyší, a jak jednou tyto postavy Skůrových robotníků, Kokšových rybákův a páně Martinových statečných Dalmatinců, vykrášlené vroucností citu a fantasie své, bude líčiti v povídkách „Pod doškovými střechami“, v „Příšerách“ a v jiných svých pracích.

Počátkem adventu, tedy v době, kdy „táčky“ u Benešů bývaly již v plném proudu, chodívaly po Třebízi i okolních všech „Barborky“ — obyčej to úplně podobný chodění

„Mikolášem“, jenže důležitý úkol dobrotivého biskupa, jenž vyslýchá děti pokud prospěly v náboženství a školních vědomostech, zastávala tu dívka přestrojená za svatou Barboru. „Barborka“ ovšem nikdy neopomenula navštívit i domek Benešův k vůli malému školáčkovi. Jest zajímavo, jak líčí Třebízský jednu z těchto návštěv: „Bylo to 4. prosince, nepamatuji se už ani před kolika lety. Ale to vím, že jsem tenkráte věřil pevně, že ta srdíčka z mandlí Ječovická svatá panna Barbora hodným dětem posýlá pouti. Venku se sypal sníh, do sněhu vál vítr a tvořily se hrozitánské závěje — — — V nevelíké světnici s dřevěným, začernalým stropem, přepaženým silnými trámci, seděli tři muži, jichž léta dohromady tvořila číslici 220. V krbu vedle hodin hořela jasně louč — a já přikládal. — Vybral jsem vždycky tu nejmastnější třísku . . .“

Hovorný Kokeš sáhnul do svých vzpomínek pro něco příležitostného: vypravoval, jak v Podhoří chudá dívka Vendulka zašla k bohatému mlynáři, jehož syn ji miloval, „Barborkou“, a kterak nevinný ten žert smutně skončil. A sotva byl Kokšovu vypravování konec, „pod okny zaskřípaly kroky, zvenčí se otevřely dvéře, v síni odupávaly si s nohou sníh a do světnice vešly Barborky, zahalené k nepoznání. Ta prvá zaměřila přímo ke mně,“ píše Třebízský vzpomínaje těchto blahých okamžikův svého pacholetství. „Měla také na hnědých, lesknavých vlasech korunku, přes obličej závoj a v ruce rozmarinu. Ptala se mne po čemsi z „knihy“. Říkalo se tak tehdáž všeobecně katechismu. Já umíval z t é k n i h y každé slovo z p a m ě t i; ale tentokráte jsem si to spletl na dobro, protože mi tanula před očima o n a n e š ť a s t n á B a r b o r k a v růžovém atlasovém živůtku a s hedbávnou zelenou sukní (ta, o které Kokeš vyprávěl!). Potom se mne zeptala, proč malují sv. Pannu

Barboru s věží o třech oknech? To jsem dovedl. V takových „chytlavkách“ jsem byl kován. Dostal jsem „srdíčko“, ale tentokráte bez mandlí.“

A když v těchto večerních besedách docházelo předeno hovoru, sáhli ku — knize. Čítalo se všecko, čeho poskytli známí i školní knihovna Kvílická. Druhdy krejčí Beneš, potom, když synek dorůstal, Václav sám čítal shromážděným.[1]) Nemůžeme okolnosti a chvíle této četby a vliv, jaký měla na duši Václavovu, lépe charakterisovati, než jeho vlastními slovy, jež v letech napsal v úvodu k románu „V podvečer pětilisté růže“: „Vidím ji do dneška tak živě, tu milounkou světničku se začernalým dřevěným stropem, přes příč se třemi těžkými opěracími trámy, v levo asi dva kroky ode dveří staré hodiny v pouzdře někdy jasně modře natřeném, vedle hodin krb s třínožkou, v průčelí celou délkou řada obrazů . . . Na krbu plápolá louč, vesele si popraskuje, ve světnici několik dobrých známých na táčkách, a já — čítával, kde byla jaká knížka, nejraději o Rožmberkovi. Také ji všickni nejraději poslouchali, ač ji každý slyšel od počátku až do konce několikrát. Za čtení na nejedné tváři se cosi perlou kmitlo, těžká ruka přejela čelo, jako by chtěla vzpomínku ze starých časů zadržet. Kdo pak by také nechtěl zachytiti alespoň její stín! Komu pak by se také po staré české slávě nezasteskIo! — Rožmberkové tanuli mi tenkráte před očima jako bohatýři, jimž nebylo nikde rovných, jimž se nevyrovnal ani Bruncvík se svým divotvorným mečem a životem plným překvapujících událostí. O velmožném rodě pětilisté růže do dneška si vypravují spíše než o mnohém

[1]) Frant. Pravdovi píše Třebízský v listě ze dne 15. dubna 1877: „— — čítával jsem, jsa školák desetiletý, v rodišti svém Třebízi svému otci nevyrovnatelné Vaše povídky...“

králi, nad jehož rakví s kamenem i paměť lidu se zavřela. A postavy jejich, zvláště ty, jimiž se řada bohatýrského rodu končí a uzavírá, zůstaly v paměti mé leskem báječným ozářeny i potom, když jsem v letech pozdějších Rožmberky spatřil ve společnosti dějinné i když jsem pročetl střízlivé paměti letopisce pětilisté růže červené.

A mnohý děj, jehož se laskavý čtenář dočte v kapitolách následujících, vyklíčil už tenkrát v duši mé a utkvěl mi v paměti jako v mramoru, čekaje, až vezmu jednou do ruky péro sám a začnu psáti.“ —

Tím přicházíme ku konci vylíčení prvního mládí Benešova. Nepominuli jsme úmyslně ani nejmenší podrobnosti, zachovavší se v paměti současníků Třebízských i v jeho spisech, která by mohla k vylíčení tomu přispěti. Neobáváme se výtky rozvláčnosti, poněvadž právě v okolnostech, za jakých Beneš vyrůstal, spatřujeme tkvíti kořeny jeho spisovatelské individuality. Tento Beneš spisovatel, líčící v obrazech básnických dějiny národa našeho, s náladou a barvou jen jemu vlastní, plnou stesku nevyslovitelného, jenž zachvívá v lůně národa potlačeného a o svoji samostatnosť, moc a slávu připraveného, vyrostl přirozeně z Beneše chlapce, jenž vzrůstal mezi prostými vesnickými písmáky a rozumáři, uprostřed jejich vzpomínek někdy veselých, někdy smutných, ale vždycky obestřených dumným steskem a toužením lidí, kteří nemajíce hrubě z čeho těšiti se v přítomnosti, vracejí se k minulosti, dle přesvědčení jejich k nepřirovnání šťastnější, lepší a slavnější . . .

Na málokterého ze spisovatelů českých měly tak rozhodný a po celý život nepřestávající vliv tři bezvědomé vlivy vychovatelské, jež, jak praví Lindner, na každého člověka v mládí tak mocně působí: příroda, společnosť a osud. Příroda nadala jej vlastnostmi otcovými: jemným

citem a bohatou obrazností. Osud dal mu za otce muže chudobného, ale pobožného zpěváka a předříkávače, jenž šťasten byl, vida synka svého ministrantem při službách božích obcovati, ctitele dávných časův a obyčejův, jenž znal pohádek k nevypovídání a pověstí k nepřeslechnutí, děda rovněž starých kronik milovníka, a matku, jež zase o tělesnou stránku jediného dítěte pečovala jak o oko v hlavě. Společnosť pak, jež byla průvodcem jeho mladosti, ti lidé zbožní o poutích, ti starci pod lipami za letních večerů hovořící, ti besedníci na táčkách u Benešů se svým vtipem i steskem k hovoru i ku čtení knížek ctihodných se shromažďující, ti chlapci ve škole rádi pohádky Benešova synka poslouchající, i učitelé, nadání jeho poznávající, — to vše vliv otce i děda jen posilovalo, a syn Benešův neminul se svým cílem, stal-li se knězem, jenž s celou duší lnul ku svému povolání, a spisovatelem, jenž vší silou svého citu i umu líčil starou slávu a moc svého národa.

III.

(Beneš na školách Slanských: Čtvrtá třída. Vrchlického líčení Beneše-primána. Prospěch v jednotlivých předmětech. Učitelé Benešovi a jejich láska k němu. Náklonnost k učivu dějepisnému a ku kreslení. První rysy vyvíjející se povahy.)

rejčí Beneš nechtěl, aby syn jeho chopil se řemesla, v němž otec i děd byli vyučeni, ale určil jej na studie; není pochyby, že již tehdy bylo posledním cílem jeho nejkrásnějších tužeb otcovských viděti jednou syna svého sluhou božím.

Nejbližší gymnasium bylo ve Slaném, kdež OO. řádu Piaristů od r. 1859. vyučovali ve všech čtyřech třídách nižšího gymnasia. Jazyk vyučovací byl německý, ale Václav Benešův o němčinu ve škole Kvílické ani doma ovšem nezavadil. Proto, ač věcné vědomosti chlapcovy, jemuž již dvanáct let v únoru bylo uplynulo, úplně stačily na zkoušku ku přijetí do gymnasia, musil ještě do čtvrté třídy Slanské hlavní školy, taktéž německé a pod zprávou Piaristů se nalézající. Počátkem školního roku 1861.-2. vedl jej otec do Slaného.

„S bušícím nepokojně srdcem vstoupili poutníci Třebízští do koleje Slanské, a náhoda tomu chtěla, že právě po chodbě procházel se učitel čtvrté třídy a vicerektor koleje P. Aegidius Hüwl. Vyslechl žádosť známého mu Beneše, změřil chlapce sivým zrakem, chopil jej za rameno a s lakonickým „marš“ vstrčil jej do dveří čtvrté třídy a za-

vřel za ním, sám s otcem na chodbě o nejnutnějším dohovořiti se chtěje.“ Tak líčí Benešův životopisec v „Ruchu“ jeho vstup do škol Slanských, a můžeme tomuto i ostatním jeho udajům, týkajících se Benešových studií Slanských, věřiti na slovo, poněvadž dlouholeté působení jeho ve Slaném zjednalo mu zprávy autoritativní.

Vácslavovi nyní nastala pilná a živému, obraznosti plnému duchu ne dvakráte příjemná práce: naučiti se německy tak, aby v desíti měsících mohl s prospěchem poslouchati německé přednášky gymnasialní. Toto „mechanické biflování německých slov a vět“ bylo často, jak praví Lacina, „ kořeněno paedagogickými pohlavky věčně mrzutého P. Aegida.“

Ale za školní rok, ač denně bylo mu vykonati bezmála desítikilometrovou cestu do Slaného ze Třebíze a zpět, prospěl Vácslav v němčině na tolik, že jej P. Aegidius pak sám doporučil P. Sigmundu Koutníkovi, senioru řádu Piaristského a tehdejšímu rektoru Slanské koleje.[1])

Počátkem škol. roku 1862.-3. stal se tedy Beneš žákem primy Slanského gymnasia. Také nyní musil denně vážiti cestu až ze Třebíze; otec neměl vůle a hrubě ni možnosti, aby mu ve Slaném byt zjednal. Spolužákem jeho v primě byl Jaroslav Vrchlický, jenž se vzácnou ochotou napsal nám na Beneše v této době následující vzpomínku:

„Poprvé setkal jsem se s Benešem na lavicích nižšího gymnasia ve Slaném u otců Piaristů v r. 1862.-3. Byli jsme oba primáni a jako ve snu pamatuji se na Beneše. Byl malý, zavalitý hoch, dobrácké tváře a nesmírně krásných modrých očí, jemný v chování, bodrý a prostosrdečný. Nosíval z pravidla kalhoty do vysokých bot, přes rameno

---

[1]) Za svou píli na IV. třídě hlavní školy Slanské vyznamenán byl na konci šk. r. 1862. zapsáním do „Zlaté knihy“ mezi ty, kteří „se vynasnažili“ a tudíž pochvalné zmínky zasluhují.

pak velkou koženou tašku, ve které měl školní knihy a svačinu, jež dle všeho byla i obědem; dva krajíce černého chleba s jamkou uprostřed, kde měl uschovanou pomazánku neb sýr. Vím, že my městské děti jsme se závistí pohlížely na mysteria jeho kožené tašky. Přes oběd býval Beneš v koleji; byl přespolní a chodil domů teprve až po vyučování odpoledním. Tu chodívali jsme obyčejně spolu, nebo já bydlil v ulici, kudy Beneš vycházel z města (nyní dům p. Hlaváčka), a tak jsem v jeho společnosti chodíval až k našemu krámu. Pamatuji se dobře, jak v zimních krátkých odpolednách bylo mi podivno kolem srdce, když já byl již doma a on teprve takřka na začátku své daleké cesty. Jednou byla sněhová prášenice tak veliká, že jsem jej chtěl podržeti u nás — ale vše bylo marné. Stál chvíli nepokojně mezi dveřmi krámu mého otce, a sotva trochu vánice ulevila, dal se na cestu zavátou silnicí. Patrně bál se, aby doma o něj starosť neměli. Vidím dosud malou jeho postavu mizící v sněhové bouři — zdá se mi dnes, že již tenkrát poněkud na jednu nohu napadal."

O jeho píli dosvědčují katalogy gymnasia Slanského:

V I. ročníku	v 1. půll.	byl mezi	32	žáky	6.
	v 2.	„ „	30	„	5.
v II. roč. (1863.-4.)	v 1. půll.	mezi	21	žáky	7.
	v 2.	„ „	21	„	6.
v III. roč. (1864.-5.)	v 1.	„ „	20	„	5.
	v 2.	„ „	20	„	7.
ve IV. roč. (1865.-6.)	v 1.	„ „	18	„	5.
	v 2.	„ „	17	„	5.

Co se jednotlivých známek týče, uvádíme,[1]) že mravné chování jeho na vysvědčeních bylo označeno poprvé známkou

[1]) Dle Laciny v „Ruchu" 1885.

„vorzüglich“ a v sedmi ostatních bězích „ausgezeichnet“. Pozornosť poprvé, po druhé a po osmé „stets gespannt“, po třetí, po čtvrté a po páté „stets anhaltend“, po šesté a po sedmé „stets theilnehmend“. Pilnosť poprvé „sehr lobenswerth“, po sedmé „rastlos“ a jindy vždy „unermüdet“. V náboženství prospěl náš student osmkrát „vorzüglich“. V latině poprvé „recht gut“, po druhé a po osmé „sehr gut“ a ostatně vždy „lobenswerth“. V češtině v tertii „lobenswerth“, v kvartě „sehr gut“. V děje- a zeměpisu vždy „sehr gut“ kromě v I. ročníku 2. půll. „vorzüglich“ a ve IV. roč. 2. půll. „ausgezeichnet“. V mathematice pětkrát „lobenswerth“ a třikrát „sehr gut“. V přírodopise čtyřikrát „lobenswerth“, třikrát „sehr gut“ a jednou „recht entsprechend“. V němčině první rok obě půlletí „lobenswerth“, druhý a třetí rok všechna půlletí „gut“ a v kvartě po obě půlletí opět „lobenswerth“. V češtině, jež bylá umístěna na něm. vysvědčeních gymn. až naposled, třikrát „sehr gut“ a pětkrát „lobenswerth“.

Tyto pěkné známky Třebízský student si jistě zasloužil; podivuhodná jest vytrvalosť, s kterou denně vážil dlouhou a nikoli rovnou a pohodlnou cestu ze Slaného přes Tísek do Třebíze. Někdy ovšem, zejména v zimě spěchal otec synkovi naproti, a někdy tento svezl se s některými z Třebízských sousedů, jedoucích z Neprobilického mlýna „od mletí“. V I. ročníku nescházel ve škole za celý rok ani jednou, v II. ročníku vynechal 12 hodin omluvených, v III. ročníku 31 hodin a ve IV. ročníku jen 10 hodin.

Učitely Benešovými byli ve Slaném P. Sigmund Koutník († 1872. ve Slaném), jakožto řiditel a učitel náboženství; Benignus Volek (Piarista, † 1884. ve Slaném), jenž v prvních třech třídách Beneše latině, mathematice a němčině vyučoval; Fr. Holman († 1878. v Brně), jenž češtině a zeměpisu,

v sekundě jen zeměpisu vyučoval; Antonín Jelínek (nyní prof. v Jičíně) učil jej v primě přírodopisu, v tertii řečtině a češtině; Martin Komárek (Piarista), jenž učil Beneše v prvém ročníku kreslení, v druhém přírodopisu, češtině a kreslení, v třetím děje- a zeměpisu, přírodopisu a kreslení, ve čtvrtém přírodopisu, němčině, mathematice a kreslení; konečně Josef Šindelář (nyní prof. v Písku), který ve kvartě Beneše dějepisu vyučoval.

Že Beneš požíval lásky a důvěry svých učitelů, seznáváme z toho, že jakožto žák přespolní, jenž přes oběd býval ve škole, určen byl k tomu, aby vedl dozor nad menšími spolužáky „přespolními“ na hlavní škole, kteří měli zejména zakázáno v hodinách poledních ze školy vybíhati a v ní povykovati, neboť měli OO. Piaristé za doby polední ve své budově rádi ticho. Jeden z těchto tehdejších žáčků vypravoval nám, jak by byl Beneš málem k trestu přišel, když jednou do Slaného na náměstí přijeli husaři, a jeho svěřenci nedavše se zdržeti prosbou ni hrozbou, aby si z blízka je prohlédli, ze třídy se rozutíkali. Jinak všickni prý dozor jeho mívali rádi, zvláště když jednotlivcům na papír vykreslil chalupy, vojáky, koně, což uměl prý tak, že svěřenci jeho chutě tyto kresby napodobili.[1])

---

[1]) Jiný spolužák Benešův napsal nám o tomto kreslení následovní: „. . . kreslíval a to vždy hbitě a přesně výjevy z dějin českých; pamatuji se dosud živě, jak nám vykreslil „Horymírův skok“ neb Jaroslava, potýkajícího se s Kublajevem. Žáci většinou rádi kreslí, my též jsme kreslili, co však jsme nakreslili, byla samá pěchota; Vácslav však několika črty naznačil rytíře v plné zbroji v každé posici.“ Z té doby také pocházejí Benešovy kresby, jež jsme v rodné jeho chaloupce ve Třebízi spatřili, zejména výkres Nejsv. Trojice, přilepený v síni na zdi a pak „Mariánské Domácí Požehnání Nejblahoslavenější Rod čky Boží,“ uschované nyní na komoře v truhlici, ale druhdy zajis é u Benešů na stěně

„Jediného[1]) učitele svého z doby tehdejší do smrti vděčně vzpomínal; je to prof. Antonín Jelínek (nyní na gymnasiu Jičínském), jenž tenkráte ještě býval ve Slaném suplentem.

Ten jediný studentstvo povzbuzoval, lásku k vlasti budě v něm českými úlohami, jichž látku brával z dějin; Beneš vždy radostně vypravoval, jak nadšeně pracoval tenkráte českou úlohu „Bitva na Kosově poli".

Bylo po právu, že z dějepisu měl známky vždy nejlepší; učil se jemu již v těchto ročnících nižšího gymnasia s větší zálibou nežli kterémukoli jinému předmětu. Zvěděli jsme od jeho spolužáka, že často hlásíval se při přednášce učitelově, aby ji doplnil tou kterou případnou poznámkou, svědčící o jeho sečtělosti v knihách historických; školní lekce dějepisné uměl slovo od slova zpaměti, a když byl vyvolán, odříkával je plynně, překláněje se při tom přes lavici a kývaje celým tělem — tak býval rozrušen. Občas přinesl prý do školy Hájkovu kroniku a zval k ní mezi polednem spolužáky.

Na jeho „povahu", jak tehdy se jevila, vzpomíná jeho tehdejší spolužák: „Neslyšel jsem od něho nikdy nějaké nadávky, potupného slova; již tehdy sloužiti mohl svým spolužákům za vzor mravného jednání, proto dána mu prostořekými přezdívka: „Páter Beneda". Byl li v dobrém

---

viseví. Toto „Požehnání" s osmi obrázky svatých, žlutě, červeně i modře kolorovanými, nese podpis Václavův s datem 18²/₈63. (tedy práce prázdninová), a následující Václavem pečlivě psaný text, souhlasící se zbožností otce a rodiny Benešovy, jak jsme ji prve vylíčili: „Přímluvou svou zjednej pokoj příbytku tomuto a vypros, aby požehnání Otce nebeského, milost Syna jeho Krista Ježíše aoučastenství Ducha svatého přebývalo v něm."

[1]) „Matice lidu" XIX. 4.

rozmaru, vtipkoval rád, ale vtipy jeho nebyly vyzývavé a urážející“ — a dodává k tomu: „... mathematika činila mu obtíže, zdlouha a těžce chápal; snad byla tím vinna methoda, jakou se přednášela. Z češtiny při přednášení vybíral si básně obsahu historického; čítanka mu nestačila, mělť Čelakovského „Ohlas písní ruských“; básně ty velmi se mu líbily.“

IV.

(Přijat do knížecího arc. konviktu. Zápisky Benešovy o první jízdě do Prahy a o počátku studií na vyšším gymnasiu.)

V červenci r. 1866. absolvoval Beneš čtvrtou třídu Slanského nižšího gymnasia. Kýžené přání jeho rodičů, viděti jedináčka knězem, mohlo se vyplniti jen v případě, kdyby byl našel se dobrodinec, jenž by synovi chudičkého krejčího pomohl jakýmkoli slušným způsobem opatřiti výživu a byt po čas studia na vyšším gymnasiu v Praze. Dobrodinec ten se našel: byl to P. Fr. Srdínko, druhdy kaplan Kvílický, jenž 8. září 1855.[1]) faru Kvílickou opustil, jmenován byv prefektem knížecího arcibiskupského chlapeckého semináře. P. Srdínko dobře znal nábožného vůdce procesí a předříkávače ze Třebíze a rád mu byl nyní na ruku. Jeho vlivem vyřízena žádosť Benešova za přijetí syna Václava do knížecího arcibiskupského semináře (německým) přípisem ze dne 12. září 1866. příznivě. V doškové chaloupce Třebízské se zaradovalo věrné, otcovské srdce krejčího Beneše. Václav přijat s podmínkou, že otec jeho má stravní příspěvek na celý rok v obnosu dvaceti zlatých aspoň ve třech lhůtách zapraviti. Tato suma nebyla krejčímu Třebízskému přílišna — žil skrovně, a proto míval ve své staré, tulipány pomalované truhlici vždy nějakou částku pohotově „z lepších dob".

---

[1]) Dle farních zápisek Kvílických.

Nastala tedy Vácslavovi po prázdninách r. 1866. první cesta do Prahy, kdež započíti měl studijní dráhu za cílem jasně již vytknutým. Jako chovanec konviktu vázán byl navštěvovati německé gymnasium novoměstské. Jsme šťastni, mohouce líčiti tuto první Benešovu cestu a započetí jeho studií na vyšším gymnasiu vlastními jeho slovy, jež psal — dle způsobu písma soudě — asi v poslední době studií gymnasialních nebo na počátku theologie. Čím méně měl tuchy, že budou kdysi použita za pramen k jeho životopisu, tím jsou jasnější, zajímavější a věrohodnější pro charakteristiku nových poměrů, do nichž stoupal, i jeho samotného:[1])

I. „Jest jasné jitro ranní dne podzimního a sice 29. září. Ještě šero pokrývá naši vesničku tichou. Na obloze východní rdí se krásné červánky, blízký východ slunce oznamujíce. Již stojí vůz před domkem naším; mám se odebrati do Prahy, abych započatá studia dokonal; poprvé opouštím milovaný domek náš otcovský, v kterémž jsem svá léta mladistvá strávil; ach! jak těžko se mi bylo odloučiti od místa toho mi tak drahého; očima uslzenýma, bolestně se s maminkou rozloučiv, ubíral sem se k vozu. Naposled dav domku rodnému s Bohem vyjel jsem s otcem ze vsi neustále se po otčině milené se (sic!) ohlížeje. Jitro bylo chladné. Cesty rychle ubývalo. Jeli jsme krajinami příjemnými. Jednotlivé výšiny vynikali (sic!) na nivách (vlasti naší) úrodných, lesinami neb zahradami porostlé. Na cestě

---

[1]) Zapůjčení zápisek děkujeme laskavosti p. E. Janáčka, jenž nám je vedle jiných důležitých dokumentů z pozůstalosti Benešovy laskavě zapůjčil. Jsou psány zřetelným písmem na formátě osmerkovém; III. kapitola nedokončena. Zdá se, že dospívající student chtěl založiti si pro vlastní zábavu a potěchu své memoiry, ale úmysl svůj časem pro mnohou práci jiného druhu odložil. Podáváme je zde doslova i s nečetnými chybami syntaktickými a grammatickými.

za..... spatřil jsem též Buč (Budeč), kde dle pověsti svatý Václav vzdělán byl. Na to jsme jeli do dosti vysokého kopce, krásnými březinami porostlého. Štíhlé výstupky skal mezi stromovím vynikajíce milý na mně působily dojem. Pak dostavše se na horu jeli jsme již skoro pořáde rovinou. Spatřil jsem též Okoř, spustlý to hrad blíže Lichocevsi. Šedé jeho k nebi se vypínající zdi připomínaly mi doby slávy české bělohorskou bitvou pochované. Bílou horu pro vzdálenosť spatřiti jsem nemohl. Blížíme se ku Praze. Z daleka spatřil jsem vrchol věže zámecké. Nedočkavě jsem v tu stranu pohlížel, bych co nejdříve ono staroslavné město Čechův spatřiti mohl, netuše, že mi Praha mnoho strastí a bolu způsobí. Věž více a více nad obzor vystopovala nestále jsem v tu stranu pohlížel, bych i matku chrámů českých, dóm to sv. Víta, spatřiti mohl. Jsme u brány a sice Bruské. Cítil jsem jakés vnitřní pohnutí mysli, poprvé přestoupiv na zem (půdu) k městu již náležející. Přijeli jsme okolo ústavu slepých k mostu (ulicemi mi nepovědomými). Zde spatřil jsem ony starožitné věže malostranské, kteréžto, jak jsem slýchal, časy Přemyslovců posledních pamatují. V duchu pomyslil jsem sobě na ony blahé a takřka nejslavnější doby naše, kdy Čechové slávu svou od Baltu až k Jaderskému moři rozšiřovali, „kdy jméno Čech“ dle básně Jablonského, Tři doby země české, slavně zaznívalo „v uších národův.“ Přišlo my (sic!) na mysl, že věže tyto byly (jsou) svědky slavných činů Žižky, že jsou svědky činů Poděbrada. Vjíždíme na most. V levo i v pravo samé podobizny svatých a světic božích. Na levé straně spatřím sv. Jana 5 hvězdami uměleckými ozdobeného, kamž v máji tak mnoho ctitelů světce tohoto božího chvátá, aby zde na místě tomto posvátném jej o pomoc vzývali, kdež smrtí mučennickou skonal. Ponejprv spatřil jsem Vltavu, jenž

velebně královskou Prahu protéká, poprvé slyšel jsem šumot vln jejích. Jsme u věže staroměstské. S bolem velkým vzpoměl jsem si na následky bitvy bělohorské. V duchu spatřil jsem zde vyhlížeti ony na tyčkách vyvěšené hlavy pro vlasť odpravených pánů českých, ano i na rok 1648, kdež studenti statně odolali návalu švédskému. V pravo vyniká vodárna. Jedna strana jest značně porouchaná prý kulemi Vindischgräetze z osudného pro nás roku 1848. Za věží na levo spatřil jsem sochu Karla IV. milovaného otce vlasti. Hned za ním vypíná se mohutný chrám křižovnický. — Naproti nám rozprostírá se ohromné stavení, arcibiskupský seminář —)budoucí(nastávající mé obydlí. Zde jsme zastavili. Otec sešed z vozu dolů zeptal se u brány domovníka, zdali jest zde velebný pán Srdínko. Tento pravil, že jest na Hradčanech v arcibiskupském paláci. Hned ale též domovník pravil, když se otec tázal zdáli již začnou školy, že až 15tého. Což mi náramnou radosť způsobilo, že zase se ještě domů podívám. Na to sme šli na horů ku Hradčanům do výše jmenovaného paláce. Vyjdouce (sic) na horu spatříme zde krásný pokoj, dveře bílé, stěny krásně malované, okrasy na dveřích pozlacené; zde měl bydlet pan P. Srdínko. Já tam ani nechtěl vejít, mysle že tam snad pan arcibiskup bydlí. Zeptavše se (sic) sluhů pravili nám, že právě tím pokojem jest vchod do tak zvaného „červeného“ pokoje, obydlí to pana Srdínka. Vejdouce tam pozdravili jsme, on nás přivítal, otec mu oznámil příčinu našeho k němu příchodu, rozmlouval s ním o rozličných věcech, na kteréž se jej ptal, kdežto já zvědavě po pokoji se ohlížel, jenž tak bohatě ozdoben byl. Stěny byly vskutku červeně malované, na nich vyseli (sic) skvostné obrazy. Utvrdiv pak nás, že školy až teprve 15. října počnou, ven s námi vyšel, abychom dobře z chodeb vyšli, (neb

nemožno jest v takových budovách východu najíti). Na to šli jsme se podívat s otcem na chrám sv. Víta, kdež jsme dlouho prodlévati nemohli; neb jsme museli skládat mé věci z (sic!) vozu. V chrámě spatřil jsem památnou kapli svatého Václava českými drahokamy vykládanou. I přilbici a drátěnou košili tohotéž svatého jsem spatřil. Jakási hrůza posvátná naplnila mně (sic!) na místě tomto. Vstoupily mi na mysl zde s nádhernou okázalostí slavné korunovace českých králů. Spatřil jsem též hroby zesnulých panovníků země české. Odtuď odebrali jsme se dolů k semináři, kdež jsme věci s vozu složili a na to podívali jsme se na staroměstské hodiny, znamenité to dílo umělcůch (sic!) českých z 15. století. Noc v Praze strávivše vyjeli jsme druhý den před polednem domů z Prahy a sice jeli sme bránou strahovskou. Brzo sem spatřil ohradu Hvězda nazvanou a na blízkém návrší Bílou Horu, místo to Čechům po veškeré časy náramnou ztrátu připomínající. Zde zlomena byla sláva Čechů, zde potlačen byl národ český, zde zavržen byl jazyk mateřský, zde domohli se nadvlády Němci, od těch dob až do nejnovějších časů nadvládu (před) nad Čechy mající.[1])

Den byl jasný ale vítr časem vál velký. K večeru přijeli jsme domu (sic!), kde cholera již se také uhnízdila jak nám již v Praze praveno bylo. S radostí spěchal jsem sleza s vozu k našemu domku. Radosť má byla velká, že opět ještě déle u rodičů svých pobudu.

* *
*

II. Radosť má ale blížila se ku konci. Již bylo 12. října, Den to poslední doma; zýtra měl jsem již zase jíti. Celý

---

[1]) „Takové myšlénky pojímaly duši mou.“ Poznámka Benešova v zápiskách pod čarou.

den jsem byl smutný, neustále mysle na tu cestn. Již i den tento uplynul. Jen jednu noc již jsem měl býti u rodičů svých drahých.

Ráno sotva se zabřesklo vstal jsem; maminka chtěla jíti se mnou, což mně (sic!) opět drobet potěšilo. A však nyní nastává bolestné loučení s milovaným otcem. S pláčem dav jemu poslední políbení, ubíral jsem se ze vsi s maminkou. Náramné teskno pojalo mne, vzpomena (sic!) sobě, že dlouho již domov můj (sic!) neuhlídám. Zima byla ostrá. Vítr fičel pronikavý. Krokem jsme šli volným o věcech rozličných rozmlouvajíce. Často jsem na cestě plakal, ale maminka mě těšila, že tam za mnou buďto ona neb tatínek brzy přijede. O dvou hodinách došli jsme do Prahy. Vystoupiv z brány Strahovské a dále do Hradčan vešed, spatřil jsem obraz takřka celé Prahy. Jaký to dojem působilo na duši mou! Ty přečetné věže tolika chrámův, ta řeka, krásně se městem kroužící, most ten přes řeku uměle klenutý, velkolepé to dílo Karla IV.! Ach jak dojímavě to na mě působilo. Přijdouce (sic) do semináře vynesli jsme si věci do 2. poschodí, kde jsem bydleti měl. (Pro dnešek) určeno jest mi místo toliko pro dnešní noc. Teprvé zýtřejšího dne měl jsem do budoucí své ložnice peřiny přenésti. Na to jsme šli k praefektovi convictu, byl to můž (sic!) postavy velké, bledých tváří, ale nad míru hodný a přívětivý, ptal se nás na rozličné věci, načež mu maminka odevzdala peníze a on mi pravil, abych v 7 hodin přišel k večeři.

Na to jsme šli na Gymnasium na Nové Město, příjdouce (sic) ke vratům, byli jsme odbyti od školníka, člověka to trochu hrubého, že prý pan ředitel již není v kanceláři; my ale jsme se ptali, kde bydlí, že bychom to dnes rádi měli odbyté, on nám pravil obydlí — číslo pokoje jeho, načež jsme tam šli; nohy nás již boleli (sic), poněvadž tak dlouhou

cestou zemdleni jsme byli. Přijdouce (sic) ke dveřím, zaklepáme jemně, načež se ozval chraplavý silný hlas „herein“. Vstoupivše do pokoje spatříme u psacího stolku seděti kněze a sice piaristu. Jest to muž postavy malé, tlustý a poněkud již obstárlý. Ohlídna se táže se nás, co bychom žádali a my oznámili jsme, že bych rád byl přijat na zdejší gymnasium. Na otázku do které třídy, odpověděl jsem, že do 5. On zlobil se již skoro, pravě, že počet žáků již jest nesmírný a odpověděl, že již přijímati nebude; což mně zarazilo neb slyšel jsem, že již ani na staroměstském nepřijímají. My jsme mu ale pravili, že mně sem poslal pan praefekt ze semináře, načež on pravil, že snad jsem tedy v konvictu? Když jsem přisvědčil, pravil, bych zýtra ráno v 8 hodin přišel, že mně (sic!) zapíše. Na to šel jsem s maminkou nazpět a pobyv s ní ve městě až do $^1/_2 7$ šel jsem, jak mi praveno od praefekta, k večeři do semináře. Večeřadlo toto, obyčejně letní refektář nazýváno, (bylo) jest náramě velké. — Okna podlouhlá, na hoře zakulacená. V průčelí jest veliký obraz, téměř celou stěnu zakrývající, představuje svatbu v Káni Galilejské. Na postranních stěnách visí obrazy kanovníků aneb jiných hodnostářů cirkevních. Mezi nimi nalézá se též obraz představující, jak mi řečeno bylo, jesuitu. Strašný jest to obraz; neb vzezření na něho člověka hrůzou uchvacuje. U dveří nacházejí se obrovská kamna a zase na zdi převeliký obraz.

Po stranách jsou stoly četné; neb místnosť tato slouží co refektář i bohoslovcům. — Samým popisováním refektáře zapomněl bych skoro, co nám k jídlu přineseno bylo, oznámiti. Před modlitbou dostali jsme každý kus chleba (porec); pomodlivše se latinsky usadili jsme se a přinešeny byly nám buchty cukrem sypané. Jídlo mi skorem ani nechutnalo, neb neustále jsem si vzpomínal na maminku

a tatínka a na drahou otčinu. Když jsme se po jídle pomodlili odešli jsme nahoru; na to pomodliv se za své rodiče uložil jsem se na lůžko. V $^1/_2$ sedmé jsme vstávali a šli jsme do kostela sv. Salvatora; maminka již čekala u vchodu a vidouc že jsem smutný těšila mě, že sem brzy zase za mnou přijede a neb tatínek. Na to přijdouce (sic) z kostela šli jsme k snídaní. Každý jsme dostal dvoukrejcarovou housku a hrneček kávy. S rychlostí jsem to snědl a běžel jsem zase k mamince, na to jsme šli do gymnasium; cestu však jsme již pro tak nesčíslné ulice zapoměli až otázavše se, na gymnasium novoměstské jsme se dostali. Bylo osm hodin, ředitel mě zapsal, jak byl včera pravil. Na to jsme šli nazpět do semináře k p. Srdínkovi se oznámit, poněvadž teprve včera večer přijel. Pak procházeli jsme se po nábřeží a hnedle bylo poledne. Maminka chtěla po dostavníku domů. Tu mi bylo smutnó a úzko. Smutně se s ní rozloučiv očima uslzenýma ubíral jsem se k semináři. Ve 12 byl oběd, totiž talířek polívky, kousek masa a rejže s pečení, ani tu mi jídlo nechutnalo, neustále jsem toužil po domovu (jaký div, poprvé jsem byl z domova odešel). Odpoledne sešel jsem se soudruhem ze T.... a šli jsme se podívat po městě. Den uběhl rychle; již se přiblížil večer, již jest šest, sedm hodin, večeře. Na to pomodlil jsem se, uložil, sem se na lůžko. Ráno v 9 hodin byla na gymasium slavná mše a veni sancte spiritus; tedy jsem se ustrojil svátečně a šel jsem poprvé do školy — v Praze . . . Známi ze školy slánské již zde byli i tedy pohovořiv s nimi, trochu jsem okřál. Škola se neustále plnila, byloť nás 110 mezi nimiž veliký počet Židů a sice 25. Křik a hlukot byl zde nesmírný, obzvláště se nadýmali Němci. Cechů však bylo více než dvakrát tolik. Na to přišel professor do školy; již stařec, hlavu jeho již málo vlasů pokrývalo,

postavy malé, u něhož jsem již byl dříve s maminkou oznámit. Pak jsme šli do kostela; kostel ten byl zcela jednoduše ozdoben. Toliko kříž obklopený dvěma anjeli (sic!) vznášel se posvátně na oltáři. Při vkročení každé třídy zavzněly trouby a hřměly bubny, nás po tak dlouhém čase prázdnin vítajíce. Po ukončení mše svaté odebrali jsme se do školy kde se nám školní pravidla předčítala a sice katechetou p. Dvorským. Poprve uzřel jsem muže tohoto, o němž jsem již mnoho doma slýchal. Hlas jeho byl takřka pronikavý. Postavy byl malé, suchý a obličeje vyzáblého, tak že pohled na něho člověka skoro hrůzou naplňoval. Přítomní zde byli všickni professoři vyššího gymnasia. Na to jsme byli domů propuštěni.

* *
*

III. Den ten strávil jsem chozením po Praze buď po nábřeží neb na starém Městě dívaje se na obrazy četné, jenž za sklem vystaveny byly. Smutno mi bylo velice. Žádného jsem ještě neznal. Druhý den ráno šel jsem opět do školy, kde nás professor rozsazoval. Podivné to rozsazování. — —“ Zde zápisky končí.

V.

(Lokací v V. a VI. třídě. Beneš při slavnosti kladení zákl. kamene Národního divadla. Výstup s prof. Pelletrem v VII. třídě. Lokací v VII. a VIII. třídě. Pilnosť, chování a prospěch Benešův v jednotlivých předmětech za studií na vyšším gymnasiu. Kterak Beneš sám těchto studií vzpomínával.)

elze zajisté přičítati pohodlí či nepilnosti, jak ještě níže dokážeme, jestli lokací na novoměstském gymnasiu hned prvním rokem nedopadla pro studenta Vácslava tak příznivě, jako druhdy na gymnasiu Slanském. Bylť [1] v V. třídě v 1. půlletí mezi 110 žáky řaděnými čtyřicátý, ve 2. půlletí šedesátý. Poměrně lépe dopadla pro něho lokací v třídě VI., kde v půlletí mezi 97 žáky byl devatenáctý a v 2. půlletí mezi 86 žáky šestnáctý.

V Čechách zavládl tou dobou živý politický ruch; počínala ostrá oposice celého národa proti prosincové ústavě sdělané bez Čechů, proti nim i proti českému státnímu právu. Smýšlení proti nové ústavě i proti ministerstvu, na základě její pro „Cislajtanii" jmenovanému, jevilo se ovšem i o slavnostech národních, z nichž nejpamátnější a nejvelkolepější byla slavnosť položení základního kamene k Národnímu divadlu. Sextán Beneš byl jí také přítomen a vypravuje o tom : [2]

---

[1]) Tato data dovolil nám laskavě vypsati z matriky vyššího gymnasia novoměstského řed. p. Walter.

[2]) „Pamětní list" K. Sladkovského. 1884.

„.... Měl jsem čapku ze tmavočerveného sametu s bělavým beránkem a sokolím pérem. Četli jsme sice tenkráte ještě ve škole Vergilia s Herodotem, učili se zoologii, poslouchali středověk, zkroucený až Bůh bránil, posmívali se nám, že jsme měli někteří nedobrý německý přízvuk, vyvolávali nás s jizlivým úsměškem, professorská tužka se ve dvou tlustých prstech nad katalogem tetelila pomstychtivě a načervenalými rty prodralo se chvílemi polosrozumitelné slůvko, tak jako by řekl někdo. česky: „dál“... Ale velikolepého průvodu dne 16. května 1868. súčastnili jsme se přece, a sice dosti značným počtem s těmi tmavočervenými čapkami na hlavách a ve mladých duších s nadšením, jež přetěžko vylíčiti. Potom nám ty přemyslovky trhali s hlav, škubali z nich péra a přišel mandát, kterýmž přísně zakázáno nositi čepice, na nichž pod sokolím pérem ve knize rozevřené byla čitelna slova: „Vědě a vlasti“...

Na Svatojanskou pouť přicházívají od pradávna do Prahy za studenty rodičové, bratři, sestry ... Za mnou chodíval jedním rokem otec, druhým matka; střídávali se. Když jsem se vracel ze školy, čekávali na mne vždycky před seminářem. Seděli na kamenné dlažbě před Salvatorským kostelem; vedle uzlík s pletencem či houskou a v kapse několik dobrých dvacetníků ...

Otec mne v té čepici se sokolím pérem nemohl téměř ani poznati. Byl po desítihodinné cestě všecek unaven a starými, svráskovatělými tvářemi řinuly se mu krůpěje potu, jako nejbohatší hrách.

„Tenkráte měli skoro také takové ... Vypadlo to však pro všecky zle ... velmi zle ... Však víš ... A nevím co bych si počal, kdyby mne připravili o tebe! ... Buď opatrný!“

„Buďte, tatíčku, beze starosti!“

„Inu — inu! Tenkráte začali také jen s čepicemi, a kolik jich skončilo v cizí zemi, že když umírali, nebylo ruky přátelské, jež by jim byla poslední službu z lásky prokázala...“

Starý otec můj se odmlčel, a nevím, byla-li to slza, jež mu nyní skanula opálenou tváří, či zase bohatá krůpěj horkého potu. „Jen buď, chlapče, opatrný... Věnoval jsem na tebe poslední groš a byl bych nerad, aby se mi potom dobří přátelé konec ke konci vysmáli, jaký jsem byl bloud...“

Za těchto starostlivých slov bylo mi opravdu nějak úzko kolem srdce...

Hlava otcova, bělounká, jako by samými stříbrnými nitkami poseta, naklonila se níže ke hrudi a ruce začaly rozvazovati uzlík, do něhož vložily, co mohly, dvě jiné, neméně pečlivé ruce, na nichž k vůli mně nejeden mozol v kámen utvrdl. — A druhý den jsme táhli Prahou.

I Vltava šuměla velebněji a velebněji jásotem, jímž se nade městem stověžatým chvěl všecken vzduch...

Bylo po jedné hodině, když jsem se opět sešel s otcem na kamenném dláždění před Salvatorským kostelem...

„Až mi z toho všeho jde hlava kolem!... Škoda jen, že jsem dobře neslyšel... Stál jsem trochu daleko... Za to budeš to věděti lépe ty!“

A já potom vypravoval otci celou řeč Karla Sladkovského téměř do slova. Viděl jsem jej tenkráte podruhé a slyšel ponejprv. Poprvé jsem ho spatřil, když vezli z Vídně Svatováclavskou korunu a když se skorem také tak, jako dnes, chvěl nade Prahou všecken vzduch nejbouřnějším provoláváním slávy staletému nezadatelnému právu českému.

„Karel Sladkovský?“

Otec si přejel pravicí čelo, jako by se na něco rozpomínal. „Zrovna přede dvaceti lety o něm mluvíval Tučkův Jan... Byli spolu dobří přátelé... Pamatuji se na to, jako by vše dnes bylo... Vojtěch, Pístecký, Kalousové z Libovice . . . Přijeli k nám do vsi s červenými čapkami na hlavách a u boků se zahnutými šavlicemi... Rychtář se před nimi tenkráte schoval, aby prý neměl odpovídání... Za nějaký čas přihrčel náhle přede Kvílickou faru vůz a vzali pana pátera... Někde za Prahou prý také jednoho odvezli . . . A potom hledali Honzíka Tučka všude . . . všude . . . I u nás na hambálka vylezli, všecko z líce na rub zpřevraceli, každou štěrbinu proslídili a do chalupy jim položili vojáky . . . Maďary . . . A když se rozneslo, že v Praze zatkli Sladkovského, zaťukal někdo v noci na zamřížované okénko, vedoucí do komory, a když se z nitra ozvalo: ‚Kdo to?‘ odpověděl příchozí: ‚Já — váš Jan...‘ Starý Tuček přiskočil rychle k okénku . . . ‚Pro Bůh, chlapče . . . utec . . . jsou zde . . . a ještě bdí . . . Běda, jestli jim padneš do rukou...‘ — ‚Udám se sám... nic platno, otče . . . Trpěl byste za mne . . . Nebudou mně moci mnoho udělati . . . Vždyť jsem se téměř ničím neprovinil... Budou mne musit pustiti co nejdříve!...‘ A mladý muž, student právník, zmizel potom ve tmě . . . Od těch dob ho již tatík neviděl . . .“

Otec se na okamžik odmlčel a oko jeho utkvělo opět na mé čapce ze tmavočerveného sametu se sokolím pérem, pod nímž se skvělo heslo: „Vědě a vlasti!“

„Za několik neděl je odvezli všecky z Čech, některé do Uher, jiné do Tyrol a ještě jiné do Olomouce na Moravu... Jana Tučka do téhle pevnosti... A připravili mu v ní za krátko i hrob!...“

Tenkráte odcházel otec z Prahy poněkud znepokojen. Měl o mne starosť. Jaký div!“

Slavnosť kladení základního kamene nebyla asi poslední, které se Beneš účastnil v této době „táborů, kdy mužné slovo české letělo sterou ozvěnou od kraje ke kraji, od hrdých zámků se sice odrážejíc zvukem nejstudenějším, ale za to pode střechami doškovými padajíc do nejzkypřelejší půdy a nejslibněji se usmívajíc.“ Pokud tato účasť byla jeho učitelům vhod, dá se souditi z následujících slov: [1]) „Za let osmašedesátých a devětašedesátých odbývaly se v Praze slavnosti, jimž roveň nebylo a snad nebude. Účastníkům z paměti nevyšly a nevyjdou. Ale druhý den po slavnostech bývalo vždy zle. Kolik ve třídě Čechů, tolik vždycky skorem dvojek. Někomu se za hodinu dostalo dvou i tří.“

„Wart, Ihr Čechen, ich werde euch schon zu Paaren treiben.“ A ve svém slovu (professor) stál —“

Slova tato týkají se beze vší pochyby professora dra. Pelletra, přednášejícího dějepis, s nímž měl Beneš již v VI třídě nejednou nepříjemnosť, které co živ vzpomínal. [2]) Ale v VII. třídě (školní rok 1868.-9.) takováto oprava pojednou vzala na sebe jiný ráz. Beneš líčí to sám:

„Jednou jsem vyvstal. Pan professor se dotkl potupnými slovy krále Přemysla Otakara II., Karla IV. a táborských vítězství. Opět ohlušující smích. Pan professor špoulil ústa jako labužník, když se oko jeho pase na nejzamilovanějším pamlsku. A lámal slavná bohatýrská česká jména jako někdy lámali deliquenty na kole. A mohl je vysloviti zcela dobře, nejsou tak nevyslovitelna. Co všecko ještě ke každému přidával! . . .

---

[1]) „Akademické listy“ I.

[2]) Panu professoru bylo proti mysli, když jeho žák v dějepisu českém dobře povědomý, nejednou při přednášce se hlásil, aby udaje svého učitele doplnil nebo pozměnil.

„Pane professore, my jsme Češi, my ty své předky známe, tak tomu není . . . !"

Ve světnici zavládlo náhle hrobové ticho Ani jsem věru nevěděl, jak se mi tato slova ocitla na jazyku. Ale to vím, že mi tváře hořely jako nejžhavější železo . . . Ruce se mi také tak chvěly, zraky všech upíraly se na pana professora jako jehly . . . Kolem opuchlých jeho rtů zase ten posměch; ale rozpačitosť zakrýti nedovedl. Přistoupil těsně až ke mně. Cítil jsem jeho horký dech a tváře se mu měnily všemi barvami. Uklouzl mu z ruky i katalog.

„Víte-li to lépe, povídejte."

A já — povídal. Ve škole ještě ticho, já přišel do proudu . . . Že tu a tam kladu nedobrý přízvuk, ano že i členu někde špatně užívám, nikdo si ani nevšiml, pan professor také ne . . . Od té chvíle měl jsem však od něho pokoj. Stalo se v máji devětašedesátého roku.

Dotyčný pan professor ostatně byl s dějepisem, jak se říká, neustále na štíru, zvláště za odpoledních hodin dvakráte v téhodni. Stalo se nejednou, že v „konferenci" mezi nedbalci předčítán byl žák, jenž po celý měsíc ani nebyl vyvolán. Některá jména měl v katalogu zanesena dvakráte; při těch, jež byla psána s *č* či *š*, poznamenány třídy špatné a u oněch s „tsch" dobré, ano velmi dobré. A byli to titéž žáci!!

Asi o tři léta později gymnasium opustil a nedlouho potom i Čechy. Někde ve Würtemberku či Badensku může si, poslouchá-li ho kdo, překrucovati naše dějiny po chuti."

Nezdá se ale, že by byl měl tento Benešem vylíčený výstup s prof. Pelletrem nějakých nemilých následků, zjevných ve vysvědčení a lokací Benešově. Co se týče prospěchu Benešova v tomto roce, vykazují katalogy gymnasia novoměstského, že v VII. tř. byl v 1. půll. mezi 62 žáky tři-

advacátý a v 2. půlletí mezi 50 žáky pětadvacátý. Rokem následujícím (1869.-70.) skončily se jeho gymnasialní studie. V oktávě mezi 46 žáky byl devětadvacátý.

Pokud se týče známek z mravného chování, z pilnosti a z prospěchu v jednotlivých předmětech, zaznamenáváme předem, že mravné chování jeho označeno v V. třídě v 1. běhu „lobenswerth“ a v 2. „ausgezeichnet“, v VI. tř. po oba běhy „lobenswerth“, v VII. tř. v 1. běhu „lobenswerth“, v 2. běhu „musterhaft“ (scéna v dějepisné hodině prof. Pelletra neměla tedy, jak již řečeno, nijakého vlivu na jeho známku z mravu), v VIII. tř. opět v obou bězích „lobenswerth“. Pilnosť v V. třídě označena v 1. běhu známkou „befriedigend“, v 2. běhu „unermüht“, v VI. tř. po oba běhy „befriedigend“, v VII. tř. v 1. běhu taktéž „befriedigend“, v 2. běhu „hinreichend“, ale v VIII. tř. zase po oba běhy „befriedigend“. Z náboženství v V. třídě po oba běhy „genügend“, v VI. třídě „befriedigend“ a „lobenswerth“, v VII. třídě po oba běhy „lobenswerth“ a v VIII. po oba „befriedigend“. Latina vykazuje v V. třídě po oba běhy „befriedigend“, v VI. tř. „befriedigend“ a „genügend“, v VII. tř. po oba běhy „genügend“, v VIII. tř. v 1. běhu „befriedigend“ a v 2. „genügend“. Řečtina: v V. třídě „lobenswerth“ a „befriedigend“, v VI. tř. „befriedigend“ a „genügend“, v VII. tř. po oba běhy „genügend“, v VIII. třídě po oba běhy „genügend“. Němčina: v V. tř. „befriedigend“ a „genügend“, v VI. tř. po oba běhy „befriedigend“, v VII. a v VIII. třídě vždy po oba běhy „genügend“. Pozoruhodny jsou známky z češtiny: v V. třídě „befriedigend“ a „lobenswerth“, v VI. třídě po oba běhy „lobenswerth“, v VII. tř. po dvakráte „vorzüglich“ a v VIII. tř. taktéž po oba běhy „vorzüglich“. Dějepis a zeměpis: v V. tř. v 1. běhu „lobenswerth“, v 2. běhu

„befriedigend“, v VI. třídě v 1. běhu „genügend“, ale v 2. běhu „lobenswerth“, v VII. tř. po dvakráte „lobenswerth“, v VIII. tř. v 1. běhu „lobenswerth“ a v 2. běhu „genügend“. V mathematice prospěl: v V. tř. v 1. běhu „befriedigend“, v 2. běhu „genügend“, v VI., VII. a VIII. tř. vždycky „genügend“. Zůstala mu tedy i zde kamenem úrazu, jako druhdy na nižším gymnasiu a snad, aspoň částečně, tkvěla vina i zde také na přednášejícím profesoru. V přírodopise: v V. tř. v 1. běhu „befriedigend“ a v 2. běhu „genügend“, v VI. tř. po dvakrát „lobenswerth“. Ve fysice: v VII. i VIII. tř. po oba běhy „genügend“. Filosofická propadentika vykazuje: v VII. tř. v 1. běhu „genügend“ a v 2. běhu „befriedigend“, v VIII. tř. rovněž v 1. běhu „genügend“ a v 2. běhu „befriedigend“.

Ještě podotýkáme, že zameškal v V. třídě v 1. běhu 29 hodin, v 2. běhu žádnou, v VI. třídě v 1. běhu žádnou a v 2. běhu 3 hodiny, v VII. třídě v 1. běhu 13 hodin, v 2. běhu žádnou, v VIII. tř. v 1. běhu 2 hod. a v 2. běhu 3 hodiny. Zameškané tyto hodiny poznamenány v matričním katalogu německého gymnasia novoměstského, odkud známky tyto jsme čerpali, za omluvené. Učitele Benešovy na vyšším gymnasiu jmény uváděti nebudeme.

Jak Beneš na tato svá studia na vyšším gymnasiu vůbec vzpomínal, o tom zřetelně svědčí jeho slova: [1]) „Jiní přirovnávají své doby studentské k nejrozkošnějším dnům milostné Vesny, já k jesenním, kde již nikde ani kvítečku, kdy noha zadupla podle cesty i poslední vadnoucí čekanku. Ale tanou mi na mysli přece často — velmi často. Světlými, nikdy nezapomenutelnými však chvíle, když jsem se ocitl vždy po několika měsících pod tou milou střechou, v té

[1]) „Akadem. listy“ I.

naší světničce, odkud co chvíli vyhlížíval tatíček, zdali již přicházím, a kde matička chystávala, co měla nejlepšího...

Teprve zde, pod dřevěným, zčernalým stropem, jejž opíraly tři staré, dubové trámce, oddechl jsem si nejvolněji.

Kdykoliv jsem, vraceje se z Prahy říšskou silnicí, uzřel na dalekém obzoru severním modravé vrchy středohorské, vždycky mi bylo k zavýsknutí; já urychlil krok, desítihodinná cesta míjela, jako když voda plyne; a což teprve, když spočinulo oko mé na Tejnecké zřícenině, na topolech u naší dědinky!

Za Pražských studií gymnasialních dostávalo se mi vlídného oka málo kdy, přívětivého slova takměř nikdy; všecko bylo tak ledové, odměřené, všecko tak cizí... Výrazy obličejů tak jízlivé, v každém rysu těch tváří mohl člověk čísti cos podobného posměchu... Význačnou i ta klasifikace na komposici: „Die Arbeit sonst befriedigend, aber der deutsche Stil ungemein holperig..."

Postavy professorské jedna druhé podivnější, každá učiněný typ, ale jednu vlastnosť společnou měly až na jednoho, všickni ubohého „Čecháčka" za každé nejmenší příležitosti učinili směšným... A odkájela většinu jich matka Moravěnka. — Pan professor opakoval slovo, které pronesl žák nedobrým přízvukem, a skorem k šedesáti hrdlům vypuklo v ohlušující smích, jenž nebyl ani k utišení. Znova a znova otřásal se ve světnici přeplněné vzduch výsměšným lomozem. Pan professor se na katedře mohl také potrhati, že se mu svaly v naduřelém obličeji škubaly, jako by se o něho pokoušela mrtvice. A řekl-li někdy: Pst — pst, už se mu rozumělo a lomoz začal poznovu.

Čecháček svěsil mlčky hlavu, oči se mu zalily slzami, ruce se chvěly a pod lebku mu přiletěla myšlénka na tatíčka — na matičku, kteří nemají doma ani tušení, co

jejich dítě musí zkoušeti, že se mu jazyk ohýbá pořád a pořád tak příliš po česku. A pro ty své rodiče, aby jim mohl býti někdy, až sestárnou, podporou, syn sevřel křečovitě rty, mlčel a trpěl. Jiné pomoci nebylo. Do těchto škol choditi musil. Byl z konviktu.

A když vzal zase tu knihu do ruky, písmena mu splývala jedno s druhým dohromady: neviděl a neviděl... Zatím se ohlušujícím rykem až okna otřásala, protože přišel na řadu jiný Čecháček. A pan professor tonul v rozkoši. Běda každému, kde ve příjmení písmena *č*, *ř*, *š* . . .“

VI.

(Mimoškolní snahy a práce Benešovy. Poznámky folkloristické a kulturně historické v jeho zápiskách. Učí se rusky a slovinsky. Prvotiny prosou i veršem. Zájem na politických událostech. Základové povahy.)

osti nápadný rozdíl mezi výbornými známkami na vysvědčeních Benešových ze Slaného a prostředními, ano dostatečnými na vysvědčeních gymnasia novoměstského, vysvětlujeme si mnohými snahami, které již tehdy ovládaly mysl mladého studenta, směřujíce však k oborům a předmětům zcela jiným než byly ty, o nichž bylo mu ve škole pracovati z povinnosti a k nimž ani osoby přednášejících, ani jazyk, kterým byly mu přednášeny, nedovedly v nitru jeho zjednati vroucnější příchylnosti. Neúplný a neurovnaný, ale přece zřetelný odlesk těchto mimoškolních snah studenta Beneše podává nám jeho příručný zápisník.[1]) Nejdříve upoutají v něm pozornost naši četné poznámky folkloristické; národní píseň střídá se tu s pověrami a zvyky, o nichž gymnasista Beneš buď sám mezi lidem o prázdninách doslechl anebo se dočetl. Také z Waldauova díla „Böhmische Naturdichter" nacházíme tu některý úryvek. — Četnější ještě než poznámky tohoto druhu jsou výpisky

[1]) Také zapůjčení tohoto zápisníku děkujeme laskavosti p. E. Janáčka.

zpráv historických, týkající se Třebíze a okolí jejího, pokud je snaživý student nacházel v knihách seminářské knihovny.[1]) K těmto zprávám pak sám přičiňuje pověsti, jichž o prázdninách v kraji rodném doslechl[2]) a vlastní svá pozorování a pátrání po starých památkách v kostelích a na hřbitovech, i na starých hradištích. Tento směr Benešových snah vykládáme si psychologicky zcela souvisle s jeho duševním vývojem za první mladosti: toť klíčí ono zrno, jež v nitro malého synka svého zasadil vypravováním svým ze starých zlatých časů rodného kraje jeho tatíček a kromě něho i děd a staří táčkáři. Avšak z tohoto klíčku vyvíjí se stonek, a bystrý student nepřestává jen na rodném svém kraji; počíná sbírati zajímavosti z kulturní historie národa celého nejen z knih, ale zejména o výletech prázdninových, jež neomeškává den ze dne podrobně v zápisníku popsati a po případě kresbami dosti zdařilými doprovázeti. Ba jde ještě dále: ku sbratřeným kmenům slovanským, zejména k ruskému, o jehož kozáctvu má v zápiskách zapsánu četnou literaturu.[3]) Podle této části zápisků soudíme, že již v letech 1867.—70., uvědoměn slovansky, zabýval se studiem řečí slovanských, z nichž v ruštině a slovinštině aspoň dospěl tak daleko, že mohl čísti a překládati pro svou a druhdy i čtenářstva potřebu.[4]) — Znajíce vroucí cit, živou obraznosť Benešovu, kterou již jakožto žák Kvílické školy

[1]) Na př.: „1434. 18. srpna Jan Abatyše z Třebíze postupuje zboží svého . . .“ Při zápisce „Žirotín“ praví sám: „Dle Hebra“, při zápisce „Neprobilice“ uvozuje: „Arch. Český III. 570.“.

[2]) „Čarodějník v Radonicích“.

[3]) Studie tyto skutečně nebyly nadarmo — napsalť na jich základě „Martina Puškara“.

[4]) Uveřejnil u Neuberta ve Slaném v jeho kalendáři „Svobodném občanu“ na r. 1874. překlad z ruského „Náběh horalů“ (od Bestuževa) a ze slovinského „Marula“.

projevoval, slyševše, kterak již ve Slaném rád české úlohy pracoval a na gymnasiu novoměstském „vorzüglich“ z češtiny si zasloužil, nahlédnuvše nyní do jeho zápisníku, svědčícím o jeho snahách ideálních: nebudeme překvapeni, dovídajíce se, že již v těchto dobách — přesněji určeno asi koncem r. 1867. — Třebízský student bral do ruky péro k samostatným pokusům tvoření literárního. Dalo se to tím spíše očekávati, poněvadž v knížecím arcibiskupském semináři vycházel tou dobou studenty seminářskými a theology psaný a vydávaný časopis „Zora“, který „draným odkazem od let šedesátých dědila jedna generace studentů po druhé“. Mnoho bylo nám na tom záleženo, abychom časopis tento, kdež uloženy prvotiny Benešovy, do rukou dostali; ale přese vše úsilí se nám ho nedostalo. Konvikt, v jehož knihovně „Zora“ se nacházela ještě před nemnoha lety, přeložen jest do Příbrami a knihovna jeho z největší části darována jednomu ze spolků, které zakládají české knihovny v obcích národně ohrožených.

Avšak přece známe, jaké byly podle názvu i zevnější formy tyto plody duševního vznětu ušlechtilého studenta: Beneš zapsal si do svých poznámek pod titulem „Práce mé“ jejich názvy s udáním, byly-li psány veršem či prosou. Ač jeho nadání neslo se zřejmě k širokému proudu prosy, také on v nejprvnějších letech svého tvoření ulevoval touhám, bolům, slastem svého nitra, myšlénkám i obrazům minulosti, jež mysl jeho mladistvou rozechvívaly, v rýmovaném verši. Názvy všech těchto prvotin Benešových dávají aspoň poněkud tušiti jejich obsah: „1. Vypovězenec. 2. Poslední Slavníkovec. 3. Nocleh na Hasenburku. 4. Vdova Bočarova.[1]) 5. Pouť svatojanská. 6. Z Jihoslavie (Srbové

---

[1]) Zajímavo, že s některými z těchto prací, zdokonalenými

po bitvě na Kosovu). 7. Sv. Cyrill i Methud, a 8. Na rumech Polsky;“ toť jsou první Benešovy práce prosaické. Zachováváme jeho číslořad v důvodném domnění, že jsou seřaděny podle svého vzniku. Nyní následují básně: „9. Pohřbeným Rusům u kříže. 10. Žal sirotka u Lipan. 11. Pohřeb. 12. Mé dumy. I. II. 13. Vzdechy cikána. I. II. 14. Táborská. 15. Poslední žertva.“ A nyní opět prosa: „16. Doby předhusitské. 17. Černý rytíř (pověsť). 18. Věra a nevěra (obraz ze života).“ Pak „ 9. Příteli“ (báseň k jmen.) a konečně „20. Něco o proroctvích lidu českého.“ Nemohouce ukázku zábavné prosy z této nejprvnější doby tvoření studenta Beneše citovati, uvádíme, co praví o ní A. Šnajdauf, jenž jako student kn. arcib. konviktu v té době dychtivě ji čítával:[1]) „Ten námi vyznačený již vážný duch, obírající se představami jenom vznešenými, o němž svědčí všechny proslavené Benešovy povídky, jeví se již i ve studentských jeho cvičeních. Dojímají opravdivostí a hloubkou citu vlasteneckého. Jaké již tehdy bylo v něm uvědomění národní a slovanské! Unášející mluvou vyličoval, jak se pamatujeme, pašijové dny národa Slovanského, den Čechů na Bílé Hoře, Poláků u Maciejowic a Srbů na Kosovu poli a jiné a jiné památné momenty ve slovanských dějinách.“ A vzpomínaje na časopis, kdež mladiství nadšenci zkoušeli své síly, dodává týž spisovatel: „Jeden ročník „Zory“ jest celý Benešovou rukou psán a z velké většiny Benešovými pracemi vyplněn.

---

a přepracovanými, v době pozdější ucházel se o uveřejnění v některých časopisech a skutečně „Z Jihoslavie“ a „Něco o proroctvích lidu českého“ (zajisté rozšířeno a poopraveno) přijato do Slanského „Svob. občana“, a „Vdova Bočarova“ (pod pozměněným titulem) a „Černý rytíř“ dokonce do „Světozora“, o čemž se ještě zmíníme. Tyto tři poslední práce pojaty i v Sebrané spisy jeho s letopočtem, kdy byly přepracovány.

[1]) Kalendář Ústřední Matice 1884.

Mezi nimi je také delší báseň „Poslední žrec“, která je asi prvním laděním strun ku krásné, prosou psané epopeji „Pod skalami“.[1]) — „Zaznamenáváme s velikým povděkem, že aspoň veršovnické prvotiny Benešovy zachovaly se nám v originále; psal je do téhož zápisníku, odkudž čerpali jsme jich seznam. Klademe sem na ukázku jenom tři z nich, charakteristické jednak pro Benešovo smýšlení a názory, v této periodě jeho života, jednak k vůli poznání, kam až dospěl v umění veršovnickém, na kolik ovládal slovný výraz, verš i myšlénku; pokud jsme zjistili, byly tyto pokusy první a poslední — Beneš již po těchto prvních pokusech veršem obrátil se nadobro a navždy ku prose.[2]) Při posuzování jich musíme ovšem k nim nezbytně přiložiti měřítko doby tehdejší, kdy povstaly, a její okolnosti. Klidem nálady, ale také vroucím citem slovanským dýše báseň

Pohřbeným Rusům „u kříže“.[3])

Tam za vískou naší za tichounkou
k modru nebes ční posvátný kříž,
jako strážce vůkol nad krajinkou
drahných ač jej věků poutá tíž.

---

[1]) Práce v „Zoře“ „uveřejňoval“ pod pseudonymy „Václavovič“ a „Periklid“ a užil pseudonymů těchto potomně ještě v „Lumíru“.

[2]) V době Klecanské napsal ještě veršem proslov ve prospěch Ú. M. šk. a proslov ku slavnosti pořádané na počest dra. P. Doubravy při jeho odchodu z Dublovic. Z veršů jeho žádné nebyly otištěny v časopisech veřejných; všecky, které za dob veršování Benešova v nich vycházely a jménem „Václav Beneš“ podepsány jsou, náleží Václavu Benešı-Šumavskému.

[3]) Za vsí Třebízi postaven kříž nad místem, kdež pochováni ruští vojáci zemřelí v Třebízi za časů válek francouzských.

Pod ním uzříš rovy opuštěné,
kol obrostlé bujným zelením,
žádným památníkem nekrášlené
prostým rouchem jenom přírodním.

Ach, zde těla reků pohrobena,
synů to krajiny vzdálené,
dálná Rus jich vlastí drahocenná,
Povolží jich kraje milené.

Litice jak starých Slávů běsné
trestat přišli drzé vetřelce,
ano zničit přišli pluky děsné
hrdého již, zpanštilého Sekvánce.

Ještě nezdobila zeleň krásná
břehy Bereziny osudné,
ještě truchlí máť ta Rusů spasná,
v rumech chrámy Kremlu velebné,

Ještě želí Ukrajina volná
povražděných synů milených,
ještě šumí Dněprem píseň bolná
v vlnách ruskou krví zbarvených,

Ještě čerstvé u Smolenska hroby,
a již klesá Rusů krutý vrah,
utkánť bojem Frank ten líté zloby,
síla jeho povalena v prach.

Mužně na bojišti krváceli,
strašně bratry své mstí Slávové,
Borodinu vrahům odpláceli
Ukrajinských step těch synové.

Tam u Lipska, Chlumu hroby chladné
slávu jejich světem hlásají,
zde i u zátiší vísky klidné
tiše bratří jejich dřímají.

Na vždy, na vždy opustivše kraje rodné,
hrob snad v dálné našli cizině?
Ne — tož Slavie na nivách plodné
dítky jak v náručí matčině.

V středu našem Sudice jim hrůzné
lůžko hrobové již ustlaly,
Rusálky když nad kolébkou luzné
o slávě jich otců šeptaly.

Smutno bývá zde v čase jesenním
opuštěných na těch na hrobech,
větry svadlým když šumí lupením
šumem bolným vůkol po sadech.

Nikdy máť zde dobrá nekvílívá
pro ty carské bojce hrdinné,
nikdy brat zde, sestra neslzívá
pro ty druhy v stepi rodinné.

Vesna v rouchu kdy zavítá květném,
ne zde věnců, růží bělostných,
neslýcháš zde zpěvy v šeru temném
vil jak v Ukrajině milostných.

Jen ten kříž zde lůžko zdobí smutné,
těch dobrých synů máti jediné,
on jen zvěsti zdá se hlásat mutné
v ty kraje vůkol, luhy květinné,

Zde že v snění spočívají věčném
tož bratří z Dněpru, prahů Slávové,
zde že v kraji máti Slávě vděčném
té svaté Rusi tlejí synové.

Chudší na básnické obrazy a obraty, ale bohatší silou nadšení a mladistvou bujarostí citu jest báseň:

Táborská.

Již duje větrem prapor náš;
kdo Jana ctíš i uznáváš,
ve voje naše spěš,
se blahou tužbou těš,
že pomstíš Kostnici.

Zas kalich zlobou pohuben,
náš mistr zrádci potupen,
v svatý nás volá boj
nepřátel vzteklých roj
v zem naší vedralých.

Zahřměte z hradeb houfnice,
zachřesťte hrůzno sudlice
na postrach vetřelcům,
jich drzým stoupencům,
ha, Čechům proradným.

Roztlučem lebky křižáků,
pobijem hejna cizáků,
tu psotu vyženem,
za hory zaženem,
za černou Šumavu.

Jich trupy půdu zmrvíme,
jich krví nivy svlažíme
otčiny zedrané,
lupičům vyrvané,
křižákům zběsilým.

Nechť prosta vrahů naše vlasť,
nechť míru, blaha vzejde slasť,
kdož věrný matky syn,
v řady se chutě viň
kalicha obhajců.

Zas kalich rozplane,
v své slávě povstane
nad vlastí Janovou!

Pokud dospěl Třebízský student k dokonalosti **epické skladby**, podává nám doklad báseň **„Poslední žertva“ již výše vzpomenutá:**[1])

Poslední žertva.

I.

Již skryl se Jasoň rudožhavý
za černohoří temné Šumavy,
a černý mrak, ne pokrov zlatohlavý,
zahalil obzor, chlumy dálavy.
V hukotu hrůzném chmury děsné
se divě černým nebem válejí
a v hrůzném vání větry běsné
jak smutně hvozdem šumným kvílejí!

---

[1]) Jak Ant. Šnajdauf svědčí, „uveřejněna“ v „Zoře“ pod titulem „Poslední žrec“.

Slyš, hrom zahučel oudolinou
a šedé spousty mžikem rozryl blesk,
zaskučel vítr doubravinou,
zaduněl borem širým divý třesk. —
A povznesli se krahujcové
ve hustých hejnech šedým ku mrakům
i sprovodili havranové
své druhy k zkázonosným oblakům.
Ve dlouhých kruzích povzlétali
z odvěkých bydel nocí bouřlivou,
krákotem smutným zakrákali
nad borem černým věštbu truchlivou. —
Hrom víc a více nebem hučí,
obloha chmurná v žáru plamenném,
strašivo vítr hvozdem skučí
a mraky snoubí se s hor temenem.
Sem Černoboh své vyslal běsy,
a černa pekla krajem zuří moc,
zas Vlkodlaci bloudí lesy — —
neradno v kraj, to hrůzná, děsná noc.

* *
*

Pomizel mrak, dohučel hrom,
pohasl nebem sslaný blesk,
utichl vír, zašuměl strom
svůj v posled hvozdem stesk.
Křišťálných hvězd rozplanul třpyt
na nebes temných výšinách.
I luny zas ubledlé svit
ku lásce vábí v olšinách. —
A lesem, slyš, čarovný lad,
hlaholy z říší blaživých,

rozbujněn bor, oživen sad
tím kouzlem zvuků vábivých.

II.

Hle! tamo na pahorku
žár rudý mocně k hvězdám plá,
kde bohů háj posvátný,
viz! obětnice skácená.
Zdrcena lípa svatá,
rozrušen bohů věčných stan,
děsivo hrom zde zuřil
rozzleným nebem dolů slán.
U lípy svaté stařec
ve tmavý oděn žreců kroj,
smutivo kolem zírá,
kde živlů běsných bouřil boj.
Viz — líce ty osmahlé,
v něž vrásky četné zaryl věk,
a přece noc jej vábí
v háj, bohům mocným spásám vděk —
Již stánek hromovládce
posledním žárem rozplanul,
a zrudlý sloup nad krajem
co hrůzy věstec postanul.
Již děsné kolem mrtvo,
jen černoborem hlahol vil
ozvěnou sem zaznívá,
kde chodci v rumech, truchlo, kvil. —
Kmet onen v němém žalu
u spáleniště dosud dlí,
tam k hvězdám okem mutným,
kde věčná bohů sídla, zří.

Ta prsa druhdy klidná,
ta vzdechy bědnými se dmou,
ha! tak jen lkají dítky,
když na hrob otce usednou!
Viz! k rodné zemi kleká,
prsť černou pod šat ukrývá,
na prsa svá stařecí,
jež sudby zloba rozrývá . . .
Rozžehnut opět plamen,
kmet žertvu bohům přináší;
v bělavých, volných kruzích
k jich sídlům dým se povznáší.
Tesklivé bědné zvuky
derou se temně starce rty;
vždyť usmířit mu nebe
obětí smíru, očisty,
utišit moci běsné,
— jich dílem dnešní noci zjev —
k Vítovi o zdar úpět,
ukrotit blesků krále hněv. —
Již žertva doplanula,
šum křídel stichlý zvlnil vzduch,
v háj černý havran slétl —
vítaný žrecům žertev druh.
Na lípě rozdrcené
v krákotu zvěstném usednul,
Peruna vůli věštiv,
pak v půlnoc dálnou odlétnul,
kde Sever chladný vane,
kde Radhošť, Triglavův i háj,
kde hučí Balt pěnivý
— v Retrů, v Obodritců kraj.

Rodný domek
Vácslava Beneše Třebizského
N.F. 95

III.

Hle! černou zemi stařec líbá,
tu věrnou družku v stáří jedinou,
s níž žít mu sudbou dáno —
kolébku otců, zemi rodinou.
To oko jeho smutně plane,
slzami vlhne vyschlá tvář;
ne poklid slastný v lících hostí,
poslední hasne míru zář.
Slyš! tichem borů vzlyky bědné,
rozrvaných ňader děsný hlas;
dub dubu zvěsti smutné šepce,
pověčných světů bledne jas.
„Ne více vám již, věkožízní,
zde v počesť žertva bude plát,
ni věrný lid váš v zbožném třasu
své tužby teskné k hvězdám slát,
ne více siví krahujcové
zalétnou ve posvátný háj!
Utichnou po věk kolem kmeny
a spustne stan váš, nebes ráj. —
Zakvil, ty vlasti otců rodná,
zahal se v roucho smutivé,
závojem černým zastři líce,
své zraky zamuť blaživé!
Hle! otců vírou syn tvůj zhrdá,
když v ráje vzkvetly kraje tvé,
vyhání skřítky z rodných chýší,
nevděkem daří chrance své.
Mrav Slávům po věk svatý hyne,
povztýčen v Vyšehradě kříž;

synové věrní v hvozdech skryti,
jeť stíhá kněze kletby tíž.
Bohové mocní, věkovití
opouští plodné nivy tvé,
opouští háje, květné luhy,
ty kraje žírné, rodinné.
Ve hněvu děsném Perun hromný
poslední chrám svůj rozvrátil
a v divém víru větrů vládce
kol kmeny svaté pokátil.
A mně? — mně starci věštbou nebe
kázáno v dálný kraj se brát,
tam Morany mi ostří smrtné
na sklonku pouti bouřné ždát!
Zanikne sídlo Libušino,
tam Krokův vnuk kdys bude dlít,
po dávném zlatém věku toužit,
kdy ctíván býval Svantovít.
Tvou půdu proudy krve zkypří
tvé luhy — vlastních synů rov,
Litice děsné v divém reji
tichounkých chýžek zžehnou krov.
Až z luzných hájů, květných luhů
vnuk truchlé kraje uzří jen,
ach — hlavu jeho kletba stihne,
že bohům byl děd nevěren!“

Poznávajíce tyto všecky snahy Beneše-studenta, vyžadující zajisté nejen mnoho píle, ale i mnoho času prázdného, jejž tak zv. „nejlepší“ spolužáci jeho věnovali neunavnému pročítání školních knih, pochopujeme, proč skvělostí známek školních jim se nevyrovnal, a nebudeme přísně vážiti,

že jeho vysvědčení z vyššího gymnasia ukazují celkem na žáka prostředního; také na něm se vyplnilo, že ne vždycky bývají to nejznamenitější hlavy ve škole, z nichž stanou se nejznamenitější hlavy v životě.

Dříve nežli ukončíme tuto stať, musíme zmíniti se ještě o jednom druhu poznámek v zápisníku ze studentských dob Benešových. Jsou to poznámky politické. Již jsme nahoře uvedli, že oposiční duch, rozvlnivší prudce hladinu české veřejnosti po vydání ústavy prosincové, která znamenala nedozírné vzdálení cíle státoprávních a ovšem také národních snah českého lidu a jeho vůdců, dotkl se i Třebízského studenta, jenž ve studentském národním úboru účastnil se manifestačních průvodů národních. To však nebylo vše; politické běhy tak mysl jeho zaujímaly, že dlouhý čas činil si výtahy důležitějších článků novinářských a znamenal vlastní pozorování, jež byl učinil při tomto čím dále tím ostřejším zápase národa utištěného zpupnou vládou centralistické menšiny. Uvádíme na ukázku jen kratičký passus: „Dne 29. září [1]) vyjeli jsme z domova, krásně svítil měsíc po celou noc. V Praze na mostě potkali jsme husary s vytaženými šavlemi, jedoucí k volbám na Smíchov. O páté a šesté hodině večerní nesmírné návaly lidu před radnicí staroměstskou. O šesté hodině volba ukončena a jásoty lidu hřímavé velebně odrážely se o ty zdi Starého města, když s velkou většinou prorazili „naši“ na těch místech, kde dříve před půltřemisty lety tekla s lešení černého ta věrná, stará česká krev. Strážníci (c. k.) [2])

[1]) Rok neudán, má státi 1869.

[2]) Toto výslovné podotknutí v závorce lze vysvětliti tím, že, jak známo, od okupace pruské až do zavedení stavu výminečného byla policie v Praze v rukou městských a teprve příchodem gen. Kollera na místodržitelský stolec vzata do zprávy státní.

s nasazenými bodáky rozháněli lid; již poslali pro vojsko, avšak ty davy lidu za hřímavého zpěvu písní národních „Hej Slované“, „Kde domov můj“ rozproudily se na vše strany, a já — vrátil se do semináře. —

Dne 30. září byli jsme u sněmovny,[1]) 2. října přijel Beust a Taaffe (etc.)...“

Pozorujíce tedy Beneše na konci let gymnasialních, spatřujeme jej takto: nejen vlasteneckým Čechem, jenž živý podíl béře, pokud v jeho okolnostech možno, i na politickém ruchu národa, a Slovanem uvědomělým v dějinách slovanských národů, učícím se slovinsky a rusky, ale i horlivým snažencem literárním, jenž píše veršem i prosou a již tehdy jeví pracemi svými zájem oslaviti a vylíčiti minulosť kraje rodného, vlasti, ba i Slovanstva.

Co se osobní jeho povahy týče, utíkáme se k slovům jeho důvěrného přítele z těchto let, jež v dopise k nám uvedl, a my neváháme některá z nich uvésti: „Tehdáž již znáti byl při skromné povaze Benešově směr pevných zásad a nadšených ideálů; protivno bylo mu hejskovství a povrchní fráze mělkých povah.“

---

[1]) Že shromážděný lid a s ním také Beneš nepřišel před sněmovnu dodat lesku zahájení sněmu, ale spíše v opak demonstrovati, snadno se domyslíme, neboť sněm tento cele byl v rukou centralistických a Čechové doň nevstoupili; byl to „český sněm bez Čechů“, jak podotýká Jakub Malý ve svém díle „Naše znovuzrození“.

VII.

(Beneš přijat za čekance stavu duchovního. Učí se polsky. První vystoupení na veřejnosti ve „Světozoru". Zápisky o příteli. Nemoc na sklonku zimy r. 1872. Odešel ze semináře domů, odtud do Teplice. Poznámky z cesty do lázní.)

o vykonaných studiích gymnasialních nebyla další cesta za životním povoláním mladému Benešovi nejasna ani pochybna, tím méně otci jeho, jenž tou dobou valně již sešed a na nohu ochromnuv, těšil se, že aspoň na sklonku svého života uzří vyplněnu nejvroucnější touhu svou: syna-kněze sloužiti v kostelíčku rodné obci mši svatou. Zaradoval se ovšem ctihodný stařík, když žádosť podaná 10. srpna 1870. na knížecí arcibiskupskou konsistoř, aby syn jeho přijat byl do knížecího arcibiskupského semináře jako čekanec stavu kněžského, přípisem ze dne 24. srpna 1870. byla vyřízena příznivě. Syn jeho zajisté nebyl prost jakýchsi obav, jež ho neopustily ani po všechen první rok pobytu jeho v semináři;[1]) ale obavy ty nemohly se týkati jiného nežli zdraví vzhledem k pracným a namáhavým povinnostem, jichž duchovní správa vyžaduje. Neklamal se již tehdáž Beneš seč jsou síly těla jeho od narození slabého a při vší zdánlivé zavalitosti útlého. Vroucí jeho zbožnosť pod otcovskou střechou v nitru jeho vypěstěná a, podle svědectví druhů jeho, v době

[1]) Viz níže citovanou vzpomínku J. Kořána.

studií nikterak neumdlevší,[1]) i přesvědčení, že jako kněz nejvíce bude moci prospívati lidu, pro nějž a mezi nímž žíti bylo již se stalo jeho ideálem: toto vše utlumilo ony pochybnosti. Rozumí se, že Beneš i nyní, zapsán v I. roku studií theologických, nikterak neustal ani v jednom směru oněch snah ušlechtilých, jež jsme při něm již na vyšším gymnasiu znamenali. Dotvrdiv se v ruštině a slovinčině, zabral se do polštiny, které proto učil se teprve nyní, že zdála se mu býti snazší, než obě řeči prve jmenované. (Ještě v Klecanech se zálibou čítal polské časopisy belletristické.)

Nejdůležitější událostí v I. ročníku jeho studia theologického jest první vystoupení jeho na veřejném kolbišti literárním ve „Světozoru". Zajímavo, že Beneš sám zašel ze semináře k tehdejšímu redaktoru „Světozora", J. J. Kořánovi. Klademe sem zúmyslně slova Kořánova,[2]) návštěvy Benešovy se týkající, doslovně:

„Jednoho dne roku 1871. navštívil mne skromný, uctivý posluchač bohosloví z Pražského semeniště bohosloveckého. Na otázku mou, co by sobě přál, odpověděl, že by se mnou rád promluvil několik slov o věcech literárních. Vzpomínám si velmi živě, že přání takové mne překvapilo. Beneš představil se mně ve vší své rozené skromnosti; jsa postavy prostřední a oděn známým rouchem klerikův, počínal si tak ostýchavě, že skutečně jenom srdečné a upřímné vyzvání moje, aby otevřeně pověděl, co má na srdci, ústa jeho k horlivému otevřelo hovoru a mně o něm vštípilo jiné mínění. Seznal jsem, že mu schází mezi bratry-kleriky druh, kterému by se mohl se vším svěřiti, že hlava jeho naplněna je vzletem, který dosud nemohl se vypjati na

[1]) Dočteme se dále vlastních jeho slov, kterak chodíval sám večer do kostela se modlit.

[2]) „Světozor" 1886, XX. str. 610.

křídlech mohutných, že bojuje v sobě boj a násilnou staví hráz mocné touze, aby pérem uvolnil plánům a útvarům, které duší jeho zmítaly.

Za několik hodin četl jsem v mysli a v srdci Benešově jako v knize otevřené: netajil přede mnou ničeho; upokojil jsem obavy jeho i se strany nastávajícího povolání jeho. Beneš odcházel ode mne s tím pevným předsevzetím, že bude národu svému líčiti v povídkách utrpení předků našich, aby ve strastech nezoufal, aby z dob slavných čerpal sílu, aby z chyb a poblouznění předků bral sobě naučení a výstrahu. — —

Za několik dní přinesl mně Beneš povídku ze života jihoslovanského, o jejímž plánu a částečném provedení za první návštěvy mně vypravoval. Zajásal jsem nad látkou i nad formou, v jaké ji spracoval. Účinek povídek Chocholouškových a srbských národních písní byl v povídce tak patrný, že jsem Benešovi hned po okamžitém přečtení mínění svoje oznámil.

Přiznal se mi, že vědomosti jeho o Slovanech zvláště jsou ještě velmi kusé a nedostatečné; ale sliboval, že si pilným studiem vědomosti takové bude hledět doplniti.

Co se povídky samé týče, tresť její zakládá se na tom, že Bulhar Bočarov zradil pevnosť a posádku křesťanskou Turkům, a že choť i dcera Mara, která miluje váženého a udatného hajduka Nikolu, ve chrabrém hájení pevnosti, kterou prachem vyhodily do povětří, život svůj obětovaly, aby očistily památku Bočarovu. Nikola z lásky ke své milence přispěl na pomoc obleženým a také se svými hajduky zahynul.

Invence, provedení a celý kolorit takovou rázovitosť dodávaly této prvotině novelistické tvořivosti, že jsem se nerozpakoval přijati ji do „Světozora“. Vyšla r. 1871.

v číslech 14. a 15. s názvem „Mara Bočarovna“ od Václavoviče.

Vácslav Beneš měl zpočátku sloh nesmírně hledaný, a mohu říci, šroubovaný. Myšlénky v dlouhých periodách rozpřádal; věty mezi sebou složitě a uměle proplétal a zamotával a epitheta z pravidla od příslušných podstatných jmen odděloval, že mnohdy se zapomínalo, kam vlastně epitheton náleží. Ihned v této povídce začali jsme formu a obsah upravovati. Dal jsem Benešovi příklad, který jsem i jiným spisovatelům opakoval:

Rytec dostane veliký koláč z dřeva zimostrázového k rytí výkresu. Kdyby ho takto upotřebil, rozpukalo by se prkno, dřevo by se poddalo a obraz v tisku byl by zkažen. Zkušený rytec a jeho pomocný truhlář rozrazí takovýto koláč a pak sestaví pro kreslení potřebné prkénko z kusů. Rozbijte, příteli, také tak svou koláčovitou periodu, udělejte z ní věty malé, úhledné a průhledné, a získáte vy i čtenář laskavý.

A tak jsme spolu brousili a pilovali, až Beneš mnohým nepřirozenostem, přílišné hledanosti a strojenosti ve slohu odvykl.“

Ale ještě téhož roku přinesl „Světozor“ (v č. 31. a 32.) druhou práci Benešovu: „Černý rytíř“, také druhdy uveřejněnou ve psané „Zoře“.

Že J. J. Kořán, domnívaje se hned při první návštěvě mladého theologa, kterak mu asi v semináři schází druh, jemuž by se mohl svěřiti, neklamal se, o tom nám podávají zápisky Benešovy nejbezpečnější svědectví.

„Vskutku smutný, ba úmorný to život v těch zdech seminářských. Samé různice, samé spory mezi studujícími, po té obapolné náchylnosti ani zmínka,“ žaluje sobě samému citlivý mladík. „Musí se zde učit člověk skrývati své mínění

před soudruhy svými, by nedonesli a neočernili tě před představeným tvým. Jak často zatoužil jsem, kráčeje po těch smutných, osamělých chodbách, po domově, po té tichounké, klidné chýžce naší, kde dlel otec, drahá máti má, vždyť tak volno, tak příjemno mi bylo v jejich středu. Ty mraky, jež kalívaly tak často život můj, váním větru přeletěly, a svatý mír povždy rozhostil se v srdci mém; když opouštěl jsem ten domov otcovský. Rozervaný v nitru svém, přicházíval jsem domů, avšak upokojen, osvěžen povždy jsem odcházel. — Avšak přece, přece po dvou letech nabylo srdce mé v té Praze druha dobrého, jenž rozuměl citům mým, jenž posilou, útěchou mi býval, když opět ta černá zášť a zlomysl hromadily se nad hlavou mou. Byl to dobrý, tichý jinoch, v takové společnosti hodlal bych ten věk svůj prožíti. Ty bledé líce jeho jaksi mír hostily v prsou mých tak často rozbouřených, já přilnul k němu celou duší svou. Miloval jsem jej tak jako jen bratr milovati může, ba ještě vřelejší, horoucnější byla láska má. — Ty doby večerní bývaly mi tou nejmilejší, tou nejslastnější dobou celého dne. Jak často stávali jsme spolu u oken seminářských a pohlíželi v tu Prahu, nad níž již černá rouška tiché noci spočívala. Ta světla v řadách dojemných po mostě kamenném, ta smutivá mostecká věž, ta socha Karlova — jaké budívaly as myšlénky v mladých ňadrách našich? Mnohdy pohlíželi jsme zadumáni v ten noční ruch po ulicích Pražských třeba půl hodiny, ni slova nemluvíce. Po jeho boku zapomínával jsem těch strastí, jež zažil jsem průběhem celého dne, ony umíraly v prsou mých s nocí povzlétající nad obzorem země. — On choval se ke mně s takovou upřímností, jakou marně hledával jsem mezi těmi zdmi seminářskými. Avšak i mezi nás ta pekelná zášť často své ďábelské semeno nasela, aby roz-

trhla nás a opět mne osamotněla. — Pak čím dále tím více odchyloval se z té cesty, po jakéž kráčel až do půlběhu octavy. Mně zdálo se, že úplně se proměnil. — Hrdnul dnem, vše mu bývalo sprosté — hrál na eleganci. Říkával jsem mu, že mění se dnem; on se mi povždy vysmál. — I ta upřímnosť stará, již choval ke mně po dvě léta nepřetržitě téměř, ta mizela. — Byl hrdý na to, že zaujímal snad ve škole místo nejprvnější — an já, milostí, spravedlností pp. professorů piaristů, byl jsem mezi prostředními — smál se mi tím — bylť to jen žert, však bódávaly mne žerty podobné. — Až dosud miloval jsem jej — zdálť se mi jediným dobrým přítelem býti — však jím také byl. — A nyní bylo jinak. — Již nechodíval se modlit u večer do kostela — chodíval jsem sám. Zdálo se, jako by mne nenáviděl. — Bližší náš styk ustal, nevtíral jsem se mu, an toho snad žádal. Tomu protivila se povaha má. — Tak skončili jsme gymnasialní studie — však jeho chování ke mně, ač opak jsem si toho přál, a vskutku opak se zdál býti na začátku, nezměnilo se. — Byl jsem mu snad příliš sprostým — tak domníval jsem se — šli jsme-li spolu kam a přidružil se k nám jiný, z roku vyššího, obyčejně ze čtvrtého, více si mne nevšimnul — a já dostav naučenou, zůstal jsem v zadu, aneb jako bych měl kdesi co činiti, oddálil jsem se od nich. — Však zdálo se, jako by mne osud přikoval k němu — nemohl jsem ho nenáviděti, býti urputným k němu, hrdým — přišel-li ke mně, žádal-li cos, vždy mžikem posloužil jsem mu — na oko byl jsem však přece k němu lhostejným — ač velké namáhání stálo mne to přetvařování, něčemu takovému nejsemť zvyklý. Ostatními, aspoň většinou pánů spolubratrů opovrhoval, však zasloužiliť toho v plné míře — taková havěť!“

Tyto řádky opatřeny jsou datem 18^{30}/XI.70.; ukazují tedy na počátek I. roku theologických studií. Že se i nadále v poměru jeho k zbožňovanému příteli nic podstatně nezměnilo, čteme v řádcích bezprostředně zápisce prvé připojených a opatřených datem 18^{24}/X 71.: „A v letech pozdějších ani se poměr můj k němu nezměnil, vždy více a více jsem k němu lnul, zdálo se mi, jako bych nemohl bez něho žít, snil jsem o něm, stále myslil naň, a on — chvílemi byl ke mně jako bývá k druhu pravý přítel, věrný, a za den, za dva dni zase ta dřívější lehkomyslnosť. J.... J.... kéž vrátily by se zase ty doby uplynulé, kdys býval jako květ z jara bývá, svěží, vábivý k sobě, neznals ...[1]) té hladkosti, jíž jako ouhoř se proplétává smrtelník, skromným, tichým jako ...[2]) tehdá, a ve tvé tváři krásné, v těch zracích jsem hledával pokoje a nalézal jsem ho, a nyní? K čemu dále psát? Co bývalo, nikdy se nevrátí víc, ba nikdy ne! — Takměř sám hádky vyhledával, a odporoval-li jsem mu a řekl slovo jakés, býval uražen a ustal mluviti a zajisté by byl setrval, kdybych byl nepočal já. Sebe menší, nevinnější věci zavdaly příčinu k svárům mezi námi. Může takové přátelství zváno býti pravým přátelstvím?"

Takovémuto příteli nemohl ovšem odkrýti všecky hlubiny svého nitra; a slova následující svědčí jen o hloubce a síle citu básnického nitra Benešova, ale nemluví o důvěře, s kterou by se k příteli mohl obrátiti.

„A přece, ne, nemohu odolati, cosi tajemného, sám si to nemohu vysvětliti, vábí mne k němu, a u něho zapomínám na všecko — na domov, kde dříve mi bylo přece nejveseleji, kde svatý mír mi kynul, kdy zdálí jsem vísku naši, tu kostelní vížku a tu lípu vysokou zřel."

[1]) [2]) Následuje slovo nečitelné.

Nastoupiv v podzimu r. 1871. II. rok studií theologických, netušil, že je neukončí. Na sklonku zimy r. 1872. bylo mu ulehnouti. Prudký hostec a zánět kloubu stehenního na levé noze připoutal jej k bolestnému lůžku seminářské nemocnice na mnoho neděl. Za příčinu této nemoci pokládal vždy sám nikoli nějaký pád, jak tu onde v životopisech Benešových bývá uvedeno, ale zastuzení v semináři, kdež dlouhou dobu spával u okna, a také dědičnou náchylnosť k této nemoci, neboť i otec jeho hostcem často a mnoho trpěl. Nemoc Benešova byla horší, nežli na počátku se nadál. Počátkem července konečně musil odebrati se domů a odtud do lázní Teplických. Mělť totiž otec Benešův, ač žil skrovně a na zlé časy naříkával, „v přítruhleti“ vždycky nějakou sumu pohotově — a ta nyní se hodila; sotva by však byla stačila, kdyby i ředitelství semináře a P. Srdínko, vůbec veliký dodrodinec Benešův a po všechen život vždycky věrný jeho rádce, nebyli přispěli.

Tklivé jest, co si tento mladík, nemocí sklíčený, na lůžku seminářské nemocnice píše právě před svým odjezdem ze semináře do svého zápisníku jako pokračování svého románu přátelského, již nahoře citovaného: „Však později přesvědčil jsem se, že podobného jeho chování se ke mně nebyly příčinou jeho hrdosť neb opovrhování mnou — cosi jiného... ne, psáti to nebudu... Snad to ani sám dobře nevím. Nespokojenosť či cosi jiného... Ne, mám ho více rád — kdo by to udělal, aby k vůli mně kolik neděl spal dole v nemocnici a každý večer ke mně chodíval, ani jeden nepominul! Nezapomenu ti toho, ba nezapomenu nikdy! — — Snad jsem s tebou naposled a nikdy se více nesejdem... Půjdu sem zas“?...[1])

[1]) Tato pochybnosť tkví v tom, že Beneš dotazoval se konsistoře, bude-li míti jeho nemoc patrné následky — okulhavěl — zdali i přes to bude zase přijat.

Podepsáno datum 18[8] VII 72. K tomu připojeno: „Psal jsem mu dne 18. srpna z Teplice, ale žádná odpověď — 4. září lístek, zase žádná odpověď...; lístek od něho 5. října, plakal jsem. Psal jsem mu 16. října, obdržel psaní od něho 8. listopadu..." Tím končí se zápisky Benešovy o lásce ku prvnímu příteli a jakákoli stopa tohoto poměru již nikdy se neobjevuje; přátelství, druhdy tak vroucí během doby přirozené se uvolnilo, když různost názorů a náklonností i cílů obou přátel vždy ostřeji vystupovala, a když Beneš v kruhu kollegů našel dvě věrné duše lépe mu rozumějící, jakož níže se zmíníme.

Z poznámek jeho, činěných v Teplici po příjezdu, vyjímáme toto: „— — samí tu Prušáci [1]) jen, o holích, s řadami vyznamenání na prsou — mladinci téměř hošíci; krásné to město, velmi krásné, ale jakási melancholie zachvátila mne zde; podivně to na mne působilo zde. Ta cizí řeč, divná; skutečně nenávidět počal jsem zde teprv tu němčinu. Byt opatřil Oplt dole u Šenany — mám prý užívat lázně chladné (louhovité), což zdá se mi býti nesmyslem. Ti doktoři! — — Na parníku mne to navzdor přerozkošné krajině velmi nudilo, ani slovo české, jen ta hudrmanina všude, a jaké to obličeje — německý ráz; krajina vábná, jaké jsem dosud mimo berounského údolí nespatřil, srázné vrchy, porostlé skály — po $1^1/_2$. hodině od Oustí Střekov. Ani slovo, ani jediné celou cestu z Litoměřic až do Teplice jsem nepromluvil. Bože můj, přece jiná je ta jízda v Čechách."

---

[1]) Bylo nedlouho po válce francouzsko-německé.

VIII.

(Návrat z Teplice do Třebíze. Práce literární ve Třebízi. Musí opakovati II. ročník theologie. Kdy psával v semináři. Četba. Vliv na soudruhy. Dvojí stránka povahy Benešovy. Beneš ve chvílích zábavy. Večery u okna na chodbě seminářské. Smrt otcova; jeho pohřeb. List o primicí. Primicí v chrámu Tejnském. Obsah i rozsah Benešových skladeb psaných před vysvěcením na kněze.)

o dvacíti užitých lázních slatinných poslán z Teplice domů; zdráv zajisté nebyl. Ve vysvědčení, při odchodu Benešovu z Teplice drem. A. Ottem vystaveném, výslovně jest podotčeno, aby Beneš zdržel se všeho většího namáhání, aby se chránil nastuzení a v zimě aby lůžko měl v pokoji vytopeném. Že toho výstražného hlasu během času pozapomněl, důtklivé rady lékařovy jednak nedbal a jednak — v semináři — dbáti nemohl, musíme s politováním připomenouti a zároveň doložiti, že lékaři právě v tuto periodu Benešova života kladou vlastní počátek pozdějšího plicního jeho neduhu. — Do semináře vrátiti se ještě nemohl; trávil tedy pod otcovskou střechou ve Třebízi. Tělesným stavem, namnoze bolestným, ani nepohodlnými okolnostmi skrovničké domácnosti nedal si brániti, aby horlivě nepsal. V této době, sklonkem r. 1872. a počátkem r. 1873. povstaly první jeho skladby většího objemu. Nejdříve napsal „Vodníkovu nevěstu“ a nabídnul ji Slanskému knihkupci F. Neubertovi v náklad. Brzo se smluvili,

a zanedlouho „Vodníkova nevěsta“ začala vycházeti jako příloha ku Slanskému „Svobodnému občanu“ a pak vyšla i o sobě. Pak započal historický obraz „Pod skalami“ a nabídnul jej knihtiskárně Benediktinů Rajhradských pro „Zábavnou bibliotéku“, kdež také bez dlouhých průtahů byl otištěn. Po té napsal I. díl povídky „Plichta z Žirotína“, jenž pod titulem „Bludaři“ vyšel v Neubertově „Pokladnici povídek a románů“. Poněvadž „Pokladnice“ tato hned po tom pro nedostatek odběratelstva zanikla, nedošlo k napsání dílu II. Kromě těchto prací objemnějších napsal v této době doma menší črty, jež otiskoval buď ve „Svobodném občanu“ : „Srbové po bitvě na Kosovu“, „Něco o proroctví lidu českého“ a „Posouzení Lumíra“, nebo v „Čechu“ : „Črty z venkova“ atd.

Této plodnosti mladého theologa musíme tím více se podiviti, uvážíme-li, že právě nyní, nedlouho po návratu z Teplic, noha jeho rheumatismem sklíčená a z kloubu kyčelního vymknutá se mu otevřela. Dlouhé, bolestné bylo hojení a zůstavilo následky pro celý život: noha se zkrátila a Beneš celý život při chůzi na ni napadal.

V této době zvolil také příjmí Třebízský, poněvadž jméno ještě jednoho Vácslava Beneše (Šumavského) počalo se tou dobou v listech zábavných objevovati. Vrátiv se konečně do semináře, chtěl především složiti omeškané zkoušky tak, aby soudruhy své dohonil: avšak prof. N., u něhož zapsán byl na dogmatiku, trval správně sic, ale neústupně na svém, že mu v indexu návštěvu přednášek nepotvrdil a na konci roku ku zkouškám jej nepřipustil. Tím se stalo, že Beneš musil druhý ročník studií theologických opakovati; zpočátku dosti těžce prý to nesl, an druhy své z druhého ročníku ztratil a novým nesnadno přivykal. Také nejdůvěrnější v této době Benešův přítel,

k němuž zachoval nejvroucnější přátelství své až do své smrti, theolog Kačer, nebyl ze středu nových kollegů, ale z ročníku III.

Píle jeho spisovatelská neustávala ani po všecken ostatní čas studií theologických, a její výsledky níže souhrnem uvedeme; o čase a okolnostech, za kterých Beneš v semináři psával, dovedeme dle svědectví druhů jeho pověděti, že psával i při „silentium" (t. j. v čase, jenž určen jest studiu) i ve chvílích, kdy soudruhům jeho povolena byla volná zábava. Nejraději však psával večer po „oratoři" (večerní modlitbě) při vlastní lampičce. Ale nejednou spisoval i při přednáškách v kolleji. Na otázku, která a jak mnohá byla v dobách seminářských jeho četba, dostalo se nám pouze této odpovědi: „Takto čítával méně — a když, tedy dostal knihy z knihovny seminářské i z knihovny universitní." Že mezi zábavnými knihami, jež nejbedlivěji pročítal, byly dojista skladby Prokopa Chocholouška, sezná ten, kdo přirovná na př. Benešovu prvotinu: „Mara Bočarovna" s jihoslovanskými obrazy Chocholouškovými.

Kterak již tehdy mezi soudruhy svými, zvláště mladšími a nejmladšími, jako spisovatel u veliké byl cti, svědčí tato slova Šnajdaufova: „Beneš byl v našich očích zázrakem. Byli jsme mu stále jako policejní zřízenci v patách a donášeli ve večerní svoje besedy na chodbách seminářských nebo na nádvorní zahradě o něm zprávy. Dnes bylo zjištěno, že Beneš každodenně po „oratoři" ještě dlouho sedí a píše. Jindy, že představení nemají ho k vůli tomu psaní příliš rádi. Ten onen z nich pronesl prý se, že by Beneš měl si více hleděti studií svých theologických. Opět jindy, že bude mít první svoje kázaní v Salvatorském kostele. To se rozumí, že jsme se pak k němu dostavili všickni, kdo jsme se hrdě jmenovali „vlastenci". Potkati Beneše, to samo o sobě

bylo zvláštní událostí . . . Po klapotu berličky, jíž podpírati musil nastuzením v semináři ochromenou nohu, zdaleka bylo již lze na chodbě jej poznat. Chodil bystře, ačkoli namáhavě. To jeho holubičí oko vždycky, i když na tebe se zadívalo, zářilo vlahým leskem tklivých nějakých dum, že jsi mimoděk přál vědět, nač si asi Beneš myslí . . . Velmi často vídal jsem Beneše zadumaného státi na chodbě u okna, z kterého otvírá se pohled na blízkou Staroměstskou mosteckou věž a královské Hradčany za ní. Bylo to obyčejně večer . . . Všiml jsem si Beneše vždycky, kdykoli mi bylo kolem něho jíti, a nikdy nespatřil jsem ho usmívajícího se. Ale nikdy také ne úzkostně sklíčeného. Znak to povahy hluboce vážné a silné."

Že vybízel i své mladší soudruhy k působení literárnímu a byl jim radou i skutkem pomocen v ušlechtilé snaze, dokazují slova dra. Doubravy, jenž v ten čas taktéž v Pražském semináři studoval.

„Jeho přímluvami stalo se, že vedle svých prací bohosloveckých zabýval jsem se též písemnictvím, podrobuje se v té věci kritice Benešově; žehrával, že nepíši více, a nutil, abych vyšel na veřejnost; tak dostaly se jeho domluvami mé příspěvky do „Světozora", „Lumíra", „Palečka",[1]) což mu působívalo upřímnou radost. Ještě v pozdějších letech, kdy studie odborné zaujaly cele můj čas a snahy, domlouvával mi, proč odkládám péro, — — — Zkrátka, v příčině činnosti literární byl Beneš mým buditelem, sám jsa nadšen a zaujat touhou psáti, psáti, psáti lidu z duše do duše —"

Tento souhlas tvůrčích snah byl základem Benešova vroucího přátelství k druhovi o tři léta mladšímu a ve stu-

---

[1]) Všude pod pseudonymem D. M—ý.

dilch o ročník pozadu se nacházejícímu; přátelství tomuto rovněž zůstal věren až do své smrti v té míře, že vedle P. Kačera byl to dr. Doubrava, jehož nepřestal milovati láskou nejvroucnější a nejdůvěrnější.

Oba nám líčí povahu Beneše v této době jakožto mladíka skromného, jehož ret byl obyčejně tichý, ale srdce vždycky hluboké, naplněné vroucími city a ideály, a jenž už „od svých dětských let byl uvyklý raději trpěti i ústrky a podezřívání nežli se hájiti“; ale každý z obou zvláště vylíčil nám po jednom ryse Benešovy utvářející se povahy, jež zůstaly již i Benešovi-muži a přirozeně nezůstaly beze vlivu na Beneše-spisovatele. P. Kačer vypravuje, že za dob všeobecného klidu a odpočinku v semináři, když bylo chovancům dovoleno, hrou se pobaviti, bývalo Benešovi nejmilejší zábavou zahráti si v „šach“ anebo „dámu“ — a obličej jeho při takovýchto nebo jiných slušných hrách „zaříval radostí a dobráctvím, mohl-li časem získati vrch nějakým šibalstvím, ovšem že nevinným. Tato čtverácká libůstka neopustila Beneše ani v roce jeho života nejposlednějším. Skrblíkem však nebyl ve hře nikdy a za zábavu po své chuti by byl dal všecko.“

Víme již, proč po čase byl přinucen nositi hůl — a „že ji častěji použil i na obranu proti druhům svým, bývala z toho přečasto zábava až i slzy vynucující. V té době počal býti nazýván „statným Benedou“, a velice se bavil, když pak sám třídil majstry na „svobodníky“ a „hřbety“ a jednotlivcům sám jména i dekrety s ohromnou pečetí udílel.“

Tato náchylnosť k nevinnému šibalství a žertovnému čtveráctví, jakož byla zajisté dědictvím z povahy otcovy, zůstala při Benešovi na vždy. Jen škoda, že vliv tak nepatrný doznala v jeho uměleckém tvoření. Víme jen o jedné

práci („Sedlák Mudra“), kde veselá, až v satyru zabíhající nálada vedla Benešovo péro; čtenář po jejím přečtení jen lituje, že Beneš, jenž jistě byl by dospěl na onu výši, jaká se žádati má a musí od humoru a humoresky v pravdě české, v tomto směru o více se nepokusil.

Podle toho, co nám druhý věrný přítel Benešův pověděl, dalo by se souditi, že i tato veselosť Benešova podle slov Aristofanových, že směšné jest jen na povrchu, nepronikala až do hlubiny srdce a mysli. Píšeť: „Nezapomenu na večery, kdy stojíce v šerém výklenku chodeb seminářských, co druzí již spali, hovořívali jsme zde mnohou hodinu o povinnostech, ideálech budoucnosti. Již v těch dobách zmocnívala se Beneše jakási tesknota a truchlosť! Jindy vesel a mezi druhy jarý, tu zatesknil nejednou: „O že nejsem zdráv!“ „Vidíš hochu,“ říkával ukazuje na srdce, „zde jest celý poklad, kterým bych zahrnul lid náš, zde plno povídek, ale ty já asi nevypíši — umru brzy!!“ Jinak nereptal ani slovem.“

Nebyla to zajisté fantastická hypochondrie mladého muže, jenž nechtěl se nikterak klamati o svém útlém zdraví a o svém slabém těle; po celou dobu seminářských studii byl v domácí nemocnici hostem dosti častým. Tento vitální smysl vrhal již tehdy chmurné stíny do duše Benešovy; on zůstal mu vlastním na vždy — neboť Beneš nikdy „necítil se v dobré kůži“ — a nebyl zajisté neposlední příčinou teskné nálady, jež všecky jeho práce více méně prochvívá.

Ve čtvrtém ročníku potkalo však Beneše opravdové neštěstí: smrť otcova. Celou tíhu rány té na mladého theologa dovede jen ten posouditi, kdo poznal Benešova otce v jeho nenahraditelné svéráznosti, jeho vliv na syna, jenž čím dále dospíval a svět poznával, jen tím více otce miloval,

jeho sebezapření, s kterým utrhoval sobě od úst, aby syn jakž takž na studiích s živobytím mohl se obejíti, a při tom jeho největší a jedinou touhu viděti syna knězem, přijati z rukou jeho požehnání při jeho primici. Nevyplnila se tato touha otcova, a mladému Benešovi bylo to tím bolestnější, poněvadž její vyplnění již nadcházelo nikoli v letech, ale v několika krátkých měsících. Starý Beneš za posledních let valně sešel; syn jeho píše o něm, sám jej nazývá „stařečkem“. Poutě proň přestaly, ba i modlení u studánky, z věrných táčkářů jeden — Kokeš — v létě 1874. již byl nesen do Kvílic, a druhý — Skůra — byl na vydechnutí,[1]) jak již zmíněno, ochromnul a koncem r. 1874. trvale byl na lůžko upoután. Dr. Formánek ze Slaného, jenž rodinu Benešovu po celá léta obětavě byl léčil, píše po svátcích vánočních Benešovi do semináře: „Dle slibu daného navštívil jsem v určený den Vašeho nemocného pana otce a chci, jak jsem Vám ústně slíbil, zcela otevřeně Vám jeho stav a budoucnosť sděliti. Pakli Jste od těch dob direktně z domu žádné zprávy neobdržel, tehdy vizte, že prognosa jest zde špatná — že by se otec Váš dočkal kýženého dne (vysvěcení Vašeho) nedá se očekávati ani s malinkou pravdě podobností; naopak jeví se již patrné známky talovitosti krve, pyaemie. Ano nemoc tak daleko již pokročila, že obávám se v brzkém čase toho nejhoršího, a ačkoliv nedostávám denních raportů o stavu jeho, radil bych Vám přece, byste, pak-li Vám trochu možno, v brzkých dnech jej navštívil, a možno, že přijedete právě v čas. Odpusťte mé upřímnosti, přál Jste si toho“ — atd.

Že tento list nemálo Beneše poděsil, soudíme z toho, že ještě téhož dne, vzav si od představených dovolení,

---

[1]) Zemřel o málo později: 26. února 1875.

odjel domů. Prognosa dra. Formánka byla zcela přesná: za týden, dne 18. ledna 1875. zesnul pětasedmdesátiletý otec Benešův v Pánu, a syn jeho po výslovné jeho vůli odzvonil mu doma ve světnici hodinku stříbrným zvonečkem, který v rodině Benešově chovali k témuž účeli jako posvátnou reliquii od pokolení k pokolení.

O jeho smrti a pohřbu sám vypravuje:[1])

„A když v lednu roztály na polích sněhy, střecha naší chaloupky se zašediděla a stromy v zahradě pod strání se rozhučely, shasínal stařeček tiše, jako když svíce dohasíná, polehounku; a když vyšlo slunce nad naší vsí a zasvítilo v chaloupce do okénka, zasvítilo mu zrovna do tváří, do těch lící usměvavých, na tu hlavu bílou — studenou. Kdybyste byli na ní ty vlasy viděli, byli byste řekli, že jsou to stříbrné nitky, a kdybyste se jich byli dotkli, řekli byste, že je to nejjemnější hedvábí. Tak ležel jako by byl živ, a tak se usmíval, jako když mi povídával, co věděl, co slyšel, a co já nevěděl ani neslyšel; jediné, že měl oči zavřeny jako by dřímal milý sen, jako by byl mezi těmi druhy z dávných let, kteří žili v čase dávno zapadlém . . . A pochovali ho, jako za starodávna pochovávali; ale slavně, jako kdyby byl boháč a jako kdyby měl statek pětistakorcový. Za rakví šla celá ves, celinká ves, i z jiných vsí jej šli vyprovodit, protože jej znali všude široko daleko, a kde ho znali, všude jej měli rádi. Lid náš dovede si ještě vážiti poctivosti, pověsti bezeskvrnné, a blaze mu, dokud bude si jí vážiti a nejen vážiti, jestliže si jí také sám zachová! Za rakví modlil se jeden z dobrých druhů zesnulého, předříkával, a před rakví rozléhalo se výšinou od naší vesnice dolů do údoliny „miserere“, provázeno temným, táhlým

---

[1]) „Z klidu a víru“ XXIII.

hlaholem lesnic. A když Kvílický pan farář na konci úchvatné řeči své nad stařečkem pověděl, že celá ves pro ryzí, staročeskou povahu jeho nazývala jej „strejčkem“ svým a že ukládají s ním do hrobu opět jednoho z těch dobrých a šlechetných mužů, jakéž nevychovává nynější věk, řinuly se slzy s očí i těm, kteréž jsem neviděl plakati jaktěživ... A když jsem se vrátil do naší světnice, prázdné, bez něho, a usadil se na židlici, na které sedával on, vzal jsem do ruky péro a napsal jsem tyto řádky — —“

Rána smrtí otcovou způsobená nebyla zajisté ještě zacelena, ani když Beneš stanul u konce své studijní dráhy, posvěcen na sluhu božího. V nejednom ohledu zajímavý jest list, jejž o svém svěcení poslal příbuzným Šarochovým do Třebíze:

„Milý strýčku! Zůstal jsem při prvotním úmyslu, odbyti zde v Praze vše v tichosti. U nás doma bylo by to spojeno s velikými obtížemi a konečně bych se přece neuhnul přetřepávajícím jazykům. Však to jsem Vám pověděl ústně. Svěcení začne nám ve středu,[1]) a sice na podjáhenství, v pátek na jáhenství v kostele seminářském, a na kněžství u sv. Víta na hradě. Světiti bude pan kardinál arcibiskup. Svěcení na kněžství je v neděli ráno po 7. hodině. V pondělí ráno dne 19. července budu mít první mši svatou v Tejně na Starém Městě. Byl bych velice rád, kdybyste mohli býti všickni přítomni této mé první sv. oběti, protože dům Váš mi byl od nejprvnějších let takořka druhým domovem. Při této první mši svaté budu ve „vzpomínce za živé“ vzpomínati i všech Vás, aby Vám Bůh odplatil dobrým za to, zvláště Vám, Antoníne a Josefe, co učinili Jste v Pánu

[1]) Tedy hned druhý den po té, kdy list tento byl psán; nese datum 13. července 1875.

zesnulému Otci mému v posledních chvílích jeho života Mně to z paměti nevyjde. Přijeďte, kdo můžete, snad není dosud práce tak pilno — — —"

Primici Benešovu líčí dle vlastního seznání životopisec jeho v „Obzoru" takto: „— byla nehlučná, ba chudá. Mladého kněze provázelo k oltáři několik známých kněží a bohoslovců, před oltářem klečela a slzela stará, chudá, ovdovělá matka, přišlo též několik bývalých kollegů ze studií gymnasialních a nemnoho lidu — a to bylo vše. Lidem, kteří kněze toho dnes poprvé viděli, bylo divno u srdce, když slzící máteři své kladl ruce na hlavu ku žehnání; divno jim bylo, když zahleděli se do bledé, významné tváře a velikých modrých očí jeho, neboť mladý kněz ten byl těla útlého jako dítě a napadal po přestálé chorobě na jednu nohu. Byla to prostá, chudá primice!"

Doprovodivše tedy Beneše novokněze poprvé k oltáři, rozhlédněme se po práci literární, kterou vykonal až do této chvíle, t. j. od vstoupení do semináře až po vystoupení z něho.

Tiskem byly vyšly v této periodě následující jeho práce: „Povídky a novelly", otištěné ve „Světozoru", „Lumíru" a „Blahověstu", a pokud již podotčeno i o sobě: „Mara Bočarovna", „Černý rytíř", „Vodníkova nevěsta", „Pod skalami", „Bludaři", „Jan Abatyše", „Příšery", „Křest na Libušíně", „Svatováclavská korouhev", „Tryzna bělohorská", „Gotthardův dolík", „Masopust na Karlštejně", „Sedlák Mudra", „Z posledních dnů Tábora", „Kostelík sv. Blažeje", „Mniši vyhnanci" (z části). K nim druží se pověsti z rodného kraje [1]):

[1]) Pohádky a pověsti vyšly u F. Topiče v novém vydání pod titulem „Národní pohádky a pověsti" vedle drobných pověstí a vzpomínek, jež vyšly týmže nákladem s názvem „Z rodné chaloupky", obojí s úvodem K. V. Raisa a s illustracemi Viktora Olivy.

„O původu jména Pětipesských“, „Jak vystavěli na Libušíně kostelík“, „Divotvorné dudy“ a „Za dračí korunu“. Psány byly vesměs v období r. 1874. a tištěny po různu v časopisech výše zmíněných. Pak pohádky: V „Neubertovu kalendáři“ na r. 1874. vyšly: „Krejčík králem“, „O dvou žebrácích“, „O havířově dcerušce“, „Jak počala robota“, „Jak švec čerta ošidil“; v témže kalendáři na r. 1875.: „O kubíkovi“, „O třech synech králových“, „O vlčkovi a lištičce“, „Jak se učil švec krást“, „Závěť otcova“, „Jak se stal Matěj Cvrček doktorem“, „O divotvorném ubrousku, klobouku a střevících“. Kromě toho otisknul v témže kalendáři dvé překladů výše vzpomenutých: „Marula“ (ze slovin.) a „Náběh horalů“ (z ruského); menších črt otištěných ve feuilletonech listů politických tu nevzpomínáme. Prostá lidová pohádka, pověsť s dějinným pozadím, povídka, jejíž základem byla cizí zkušenosť a vypravování, až ku historické skladbě většího rozměru („Mniši vyhnanci“), o níž nemožno nepodotknouti, že byl si při jejím tvoření již vědom jednoho z hlavních požadavků historické belletrie, totiž vystihnutí kulturních momentů doby líčené — to vše bylo již oborem, kde zkusil mladý spisovatel své síly a je-li obliba čtenářstva vysvědčením o dokonalosti literárního díla, on toho vysvědčení již měl u značné míře. Odcházeje ze semináře, byl již znám a oblíben u valné části českého čtenářstva.

IX.

(Beneš kooperatorem v Litni. Horlivé plnění povinností v kostele i ve škole. Výlety. Návštěvy na poště. Zánět plic a pohrudnice. Odjíždí s matkou do Třebíze. Návštěva u Vrchlického. Hlasy o poměru Beneše k faráři Řezáčovi. Podpora „Svatoboru". Ustanoven kaplanem v Klecanech.)

akožto novosvěcenec ustanoven Beneš 28. července 1875. kooperatorem v Litni (vikariat Berounský) a nastoupil toto místo počátkem září, neboť farní kniha Liteňská vykazuje, že první mši svatou sloužil 8. září. Farářem v Litni byl toho času P. J. K. Řezáč, známý spisovatel paedagogický.

Že „každý začátek je těžký", zkusil Beneš zejména zde, na počátku své dráhy kněžské. Stihlať jej tu nejedna nepříjemná chvíle, mající původ svůj jednak v útlé citlivosti mladistvého kněze, jednak v osobní povaze faráře Řezáče, o jehož poměru k Benešovi dále obšírněji se zmíníme. Podle zpráv, jichž jsme si od hodnověrných svědků v Litni opatřili, byl Beneš již na počátku svého kněžského působení vzorně svědomitým u vykonávání svých kněžských povinností, jichž nebylo málo v rozsáhlé kolatuře Liteňské. Rovněž do školy, k vyučování náboženskému, nikoli nenamáhavému, spěchal rád a již tehdy říkal, že jest mu obcování s maličkými rozkoší. Času prázdného míval ve dne málo; rád

by byl psal, ale nejednou byv ze psaní vyrušen, spěchával potomné raději ven z dusného, nevelikého pokojíku svého do širé přírody, často jak jen mohl a okolnosti i zářijová pohoda dovolovaly, míře na nedaleký hrad Karlštejn a dávaje se po cestě do hovoru s prostými kolemjdoucími. Nebylo-li pohody nebo času k takovýmto vycházkám, zavítal na poštu, kdež k rodině poštmistra pana Wildta upřímně přilnul. Matce své do Třebíze psával často a býval prý vždy velmi netrpěliv a starostliv, nedocházela-li odpověď ve lhůtě tak krátké, jak si byl přál. Čítal i psával pak celé v e č e r y, mnohdy až do půlnoci, obyčejně u stolu, ale nejednou i tužkou na posteli. Těšil se, že se syny páně poštmistrovými příštím jarem bude podnikati delší výlety do okolí prý „pro seznání kraje a lidu v něm“. Ale bylo mu jinak souzeno: ve farní knize Liteňské jest zaznamenáno, že poslední nedělní mši svatou sloužil Beneš v Litni dne 28. listopadu — a v prvních dnech prosince — tušíme 4. — ulehnul na lože, zachvácen zánětem plic a pohrudnice. Chtěl se ovšem odebrati k matce, jejíž mateřské péče a ošetřování právě nyní postrádal. Ale P. Řezáč z přirozené opatrnosti nedovolil, obávaje se, že by tato cesta nebezpečný stav jeho zhoršila. Matka Benešova povolána tedy do Litně. Že byla nemoc Benešova velmi povážlivá, dokazuje vlastní jeho dopis jednomu z Třebízských přátel, datovaný 20. prosince:

„Dostal jsem zapálení plic a pohrudnice,“ píše, „z nebezpečí jsem nyní prý, jak lékař každodenně tvrdí, vyvázl; když odjel Š., bylo mi opět několik dní hůře, horkosť již nemám, jediné nesmírnou slabosť v těle a t í ž i n a p r s o u, což prý co nevidět odejde také. Do minulé soboty — celých 15 dní — nejedl jsem ničeho, leda několik lžic polévky; nyní již mohu trochu jísti. — Rád bych jel domů a svátky zažil v domově, ale nevím, jak to bude. — —

Račte odpustiti, že píšu tak zběžně, ruka se mi chvěje a pak nemohu dlouho vydržet. Od matky mé račtež také přijmouti celé rodině Vaší uctivé pozdravení. Velmi ji to zde netěší — je to přece jen v cizině —“

Nebyla splněna vroucí touha Benešova, o svátcích vánočních doma tráviti; teprve po nich odhodlala se matička se synem, největší nebezpečí přestávším, přestěhovati se do Třebíze. Na vykonávání povinností duchovních nebylo ovšem lze pomysliti ještě ani za delší čas, jejž Beneš pod rodnou střechou strávil.

Důležito jest pro poznání Liteňské periody Benešova života, co napsal nám Jaroslav Vrchlický o svém druhém setkání s Benešem: „Minula léta (t. j. od té doby, co chodil Vrchlický s Benešem do primy ve Slaném) a já ztratil docela Beneše z paměti. Nevěděl jsem ani, že Beneš roste na výborného novellistu, nenapadlo mně totiž, že oblíbený již povídkář byl onen můj Slanský spolužák. Tu jednou dopoledne se hlásil ke mně v kanceláři české techniky mladý velebníček. Táž malá postava, tytéž zářivé, dobré oči... Úsměv jeho byl pln kouzla a dobroty. Hlásil se ke mně jako ku spolužákovi, měl srdečnou radosť, že jsme se našli po letech. Přijel tenkrát do Prahy z Litně, kde kaplanoval; nebyl valně spokojen a vyjednával v Praze zde i jinde, jak by lépe zařídil svůj život, aby se cele mohl oddati činnosti literární...“ Avšak ku konci své vzpomínky dodává: „Z oněch plánů, které mi Beneš při oné návštěvě řekl, nebylo ničeho.“

O Benešovu poměru k faráři J. K. Řezáčovi, o němž tak i onak po různu bylo psáno, uvádíme předem hlas J. J. Kořána ve „Světozoru“ r. 1886:

„Dostal se,“ píše J. J. Kořán, „za kaplana do Litně u Berouna, kde byl farářem a principálem jeho farář a

také spisovatel český, nebožtík Řezáč. K farnosti Liteňské náležejí kromě Litně osady Leč, Klence Horní a Dolní, Běleč, Krupné, Korno, Měňany, Drahlovice a Hatě, Hodyně, Lhotka, Haloun, Svinaře. V tak rozsáhlé kolatuře kaplan neomysta měl tolik práce ve službě duchovní a katechisování ve škole, že práce tato byla by přemáhala i muže nejzdravějšího, který by dobře mohl choditi.

Než na tuto práci přítel Beneš, když mě v Praze navštívil, nestýskal si tou měrou, jako na svého principála. Jásal a radoval se, když se dostal k Řezáčovi, spisovatel k spisovateli, domnívaje se, že bude míti v něm přítele a spolupracovníka na národa roli dědičné. Avšak Řezáč nejen že mu nehleděl ulehčiti v namáhání tělesném, on mu také ještě připravoval trýzeň duševní. Řezáč válčil s patronem zvěčnělým, Josefem Doubkem, který jej na krásnou svou a výnosnou faru před mnohými kompetenty jen jako spisovatele a zasloužilého vlastence povolal; Řezáč válčil s osadníky, ovečkami svými, a kaplan jeho dostal se tak jako zrno mezi dva žernovy.

Představený farář žehral na vrchnosť, vedl s ní soudy, — kaplan neměl žádné příčiny k zášti a nenávisti; na všech stranách slyšel vychvalovati majetníka panství, který s lidmi snášelivými velmi dobře vycházel; farář byl na štíru s obyvatelstvem, vyhýbal se styku s ovečkami svými, kteří ovšem také neměli příčiny v potřebách svých k němu se utíkati. Kaplan měl i dlouhé večery na faře ztráviti a neměl vůbec choditi mezi občany a vyhledávati společnosti jejich, jak sobě rozhodně přál farář Řezáč — mladý kaplan však nosil v srdci ideální lásku k lidu, otvíral si srdce jeho lahodným slovem a skutkem samaritánským. Avšak čím více lnul k němu lid, tím více odvracel srdce své od něho farář Řezáč.

Tento poměr Beneše nejvíce trápil a rmoutil; na duševní boje a svízele, které tím zakusil, kolikráte slovy bolestnými Beneš si mi stěžoval. Ale přece nemluvil potupně o zasloužilém spisovateli, přece vždycky s příslušnou reservou ulevoval srdci svému. I to budiž ke cti jeho zaznamenáno."

Poněvadž jedná se nám o nestranné vyšetření pravdy, uvádíme i podstatnou část „Vzpomínky na Fr. Řezáče", kterou čtrnáct dní po vyjití vzpomínky Kořánovy ve „Světozoru" zaslal témuž časopisu ctihodný veterán české belletrie P. Vojt. Hlinka (Fr. Pravda), jakožto jeden z nejdůvěrnějších přátel Řezáčových hned z let seminářských.

„Chuďas Řezáč nebyl zlomyslný," vyznává P. Hlinka o své návštěvě po letech v Litni, „on byl nedůtklivý, podrážděný, roztrpčený, se všemi svými poměry nespokojený, on byl věru chorý: poznal a pocítil jsem to, když jsem u něho dva dny pobyl. Hned první den zůstali jsme večer seděti na pohovce ve výklenku velikého pokoje, který mi za byt sloužil. Řezáč se vyhovořil, otevřel mi srdce a daleko přes půlnoc mi vypravoval, jak byl oklamán, opuštěn v Praze, jak nejlepší přátelé se odvrátili od něho, co zkusil, jakého nevděku se mu dostalo, jaké křivdy přetrpěl. Již prý nemá důvěry v nikoho, již na nikoho se nechce spoléhati a vázati, stačí si sám a co nejdříve vzdá se fary a půjde do výslužby." — —

„I naříkal, stýskal si" na své služebné i na osadníky, z nichž „mužští málo chodili do kostela, ženské mnoho držely na parádu." —

„Ani každý kaplan Řezáčovi nevyhověl," píše dále P. Hlinka. „Jeden prý k němu dán byl do korrekce, aby ho napravil, vylíčil mu jejich dobré a nedobré vlastnosti, sdělil se mnou, že jim bránil navštěvovati hospody a že

ještě všelicos jiného jim zakazoval, což arciť vésti musilo k mnohým mrzutostem.

A co pravil farář Řezáč o kaplanu Benešovi? Právě před tím se Beneš z Litně odstěhoval. Řezáč ještě neměl jiného kaplana, kaplanka byla prázdna, podíval jsem se na ni a nelíbila se mi, že jako v druhých pokojích dusný vzduch v ní panoval. Řezáč s Benešem měl útrpnosť, byl prý slabý, neduživý, nesnesl velikého namáhání na rozsáhlé osadě, roznemohl, rozstonal se, musil Liteň opustiti, léčí prý a zotavuje se ve svém domově a je kněz řádný a velmi, až nad míru pilný. Mnoho času věnoval spisovatelství, že den mu nestačil, nasazoval noc, a o tom, co psal Beneš, zpočátku soudil Řezáč skoro jako Kořán ve „Vzpomínce“, a já soudím, že Řezáč tenkráte ještě mu nerozuměl, ho nepochopil, ho neocenil, a že Benešovi zrovna tak se dělo s Řezáčem.

Škoda, že si šlechetné duše jejich zůstaly cizí. Mladý kaplan, který nosil v srdci ideální lásku k lidu, byl by zajisté slovem lahodným a skutkem samaritánským přispěl a ulehčil i starému svému zbědovanému faráři, jehož srdce, jindy také na ideály bohaté, již prázdno jich bylo. Že Řezáč Beneše nepomluvil, o něm potupně se nevyslovil, to ujišťuji na své dobré svědomí. Když stížnosti na Beneše nevyjevil mně, mám za to, že jí také nevyjevil nikomu jinému.

Tak tedy nikdy stížnosť nějaká Řezáčova na Beneše nemohla a nemůže se dostati na veřejnosť a nemusí tudíž býti odčiněna, a to tím méně, když Beneš také potupně nemluvil o Řezáčovi, nýbrž vždy s příslušnou reservou srdci svému jen ulevoval. Vím, že dobrý a velikomyslný Beneš nejednal a nemohl jednati jinak. Budiž i to ode

mne poznamenáno jemu ke cti. Však staniž se česť také Řezáčovi. Odpočívejte oba v pokoji.“

Dotazovali jsme se i v Litni na tento poměr, a nebylo ani těm, kdož byli blízci oběma duchovním, známo o jakékoli hořkosti mezi nimi. Naopak, slyšeli jsme od věrohodného svědka, že P. Řezáč velmi pochvalně jemu, tomuto svědku, vyslovil se o nadání Benešově a předpovídal mu významnou literární budoucnosť. A když po několika letech jeden z Liteňských přátel navštívil Beneše v potomním jeho působišti a řeč přišla na Řezáče, zmínil se prý Beneš o něm shovívavě a šetrně. „Poukázal sám na stáří Řezáčovo,“ píše nám o tom tento jeho přítel, „a rozháranými poměry v Litni tenkrát panujícími — zaviněnou omrzelosť života, kteráž trapným způsobem na Řezáče doléhala. Bylo by zapotřebí zvláštní kapitoly o tom, jakých trapných chvil dožil se Řezáč v Litni, odměňován jsa za dobrou vůli svou černým nevděkem.“ —

Beneš ztráviv v Litni necelé čtyři měsíce, — za tu dobu psal jen některé črty, vydané později pod titulem „Z klidu a víru“ — nevrátil se již sem za duchovním povoláním. Zotavoval se v rodišti svém tuze pomalu; celé týdny trvalo, než útlé jeho ústrojí tělesné nabylo bezpečnějších sil. V té době poměry ho přinutily požádati spolek „Svatobor“ o podporu, kterouž také obdržel.

Dne 9. března 1870. ustanoven byl kaplanem v Klecanech u Roztok (vikariat Prosecký). Jak jen zdraví, velice pomalu se vracející dovolovalo, pospíšil do nového působiště. Zajímavo, co se událo v den, kdy Třebíz měl opustiti.

„A když jsem se měl po několika nedělích za mlhovitého rána dubnového odebrati na nové „stanoviště“ — píše v úvodu ku „Příšerám“ — „probudil mne ještě za šera tesklivý klinkot zvonečku. V klidné naší dědince zvonili

někomu umíráčkem. „Komu?“ — „Martinovi!“ zněla odpověď na otázku.“

Tedy v týž den, kdy ubíral se Beneš do Klecan, jeden z táčkářů [1]) u otce jeho se scházevších, a to ten nejzajímavější, „pan Martin“, odebral se na věčnosť!

---

[1]) Nejdříve z nich, jak již výše podotčeno, zemřel Václav Kokeš — 9. června 1874., jako stařec 73letý, po něm Josef Skůra — 26. února 1875. u věku 78 let, oba sešlostí věkem. Martin Cífka zemřel stár jsa 51 let.

X.

(Klecany. Beneš jako kněz. Kázaní. Křesťanská cvičení a jiné namáhavé povinnosti úřadu kněžského. Beneš s dětmi ve škole i mimo ni. Horlivý podpůrce katolického tisku a skladatel modlitební knihy. Náhledy jeho o husitských a pobělohorských dobách. Pochvalné uznání knížecí arcibisk. konsistoře.)

o svého breviáře,[1]) kamž nejdůležitější události svého života v latině znamenal, učinil Vácslav Beneš o svém příchodu na Klecany tuto stručnou poznámku: „6. aprilis 1876. veni in II. stationen Klecan“. Klecany, osada na pravém břehu Vltavy naproti Roztokám ležící, druhdy na městečko majestátem krále Vladislava r. 1507. povýšená a trhy obdarovaná, nyní ves čítající 1000 obyvatelů ve 106 číslech se zámkem, náležejícím dědicům Cvikavského továrníka Antonína Balle, s farou i školou, staly se mu druhým a také posledním stanovištěm duchovního povolání. Farářem byl mu zde po všecken čas P. Jos. Rottenbern, muž staříčký,[2]) ale ctihodný a mírný, jenž záhy stal se kaplanu svému otcovským přítelem.

Za byt vykázána mladému knězi klenutá kaplanka s předpokojem, nad jejíž vyhlídku Beneš nemohl si přáti

[1]) Po jeho smrti odevzdán do semináře.

[2]) Narozen 1814. v Plzenci, vysvěcen 1839., kaplanoval pak třicet let v Klecanech a r. 1869. jmenován tu farářem, kterýžto úřad zastával šestnáct let až do své smrti, požívaje všeobecné úcty v dalekém okolí pro svoji lidumilnou povahu.

lepší. [illegible] a za ním v [illegible] Petřín s kostelem sv. Vavřince, a v pravo [illegible] Bílá Hora i s [illegible] pohledu s okna na [illegible] kaplance bez přestávky, [illegible] se [illegible] za dlouho. Zevní příběhy a osudy jeho [illegible] nevynikají pestrostí [illegible] vyjma osudných [illegible] r. 1883.; je to [illegible] kněze a při té veliké práci, kterou vykonal za těchto osm let nejen jako kněz, ale i jako spisovatel.

Pozorujeme-li jeho snahy i skutky za těchto osm let posledních jeho života a pro nás nejvíce nejdůležitějších, vyznáme, že Beneš byl mužem povinnosti a mužem práce. Jako duchovní činil více než povinnost, jako spisovatel vykonal skutečně více než jeho všecky nemnohé síly tělesné byly s to. Tato usilovná, řekli bychom horečná práce urychlila předčasný jeho skon. Budeme jej sledovati na této dráze povinnosti a práce: podle jeho skutků a snah dodnes všem nám zřejmých, poněvadž v jeho spisy vtělených i podle jeho zvykův a náklonnosti, činů soukromých i osobních projevů, jak nám je vylíčili tiskem či soukromě přátelé a známí jeho, pokusíme se nakresliti obraz jeho povahy, jež v této době vyspěla k určitým a neměnitelným zásadám, názorům a způsobům mužného věku. Vylíčíme, pokud naše síly i úzký prostor této knize, napřed vyměřený stačí, Beneše-Třebízského napřed jako **kněze**, pak jako **spisovatele** a napotom charakteristiku jeho jako **člověka**; k tomuto obrazu pak připojíme zevní příběhy a osudy, jež jej za dobu Klecanského pobytu potkaly.

* * *

Máme-li posouditi velikosť povinnosti, kterou Benešovi jakožto knězi bylo konati, musíme uvážiti rozsáhlosť kollatury Klecanské. Jsouť ku Klecanům přifařeny obce: Klecánky, Braky (s kaplí), Přemyšlení, Veltěže, Zdiby (s filiálním kostelem), Zdibsko, Větrušice, Řež a část obce Klíčany. Populace kollatury obsahuje asi tři tisíce duší. Toť obvod, jenž vyžaduje úplné a všecky síly obou Klecanských duchovních; ale Beneš vzhledem k vysokému stáří svého faráře P. Rottenborna ochotně nesl větší a obtížnější část těchto obsáhlých povinností a kromě toho ještě — psal a mnoho psal! Když přišel do Klecan, tento mladý, bledý a po přestálé nemoci přepadlý kněz, hned se chopil s největší horlivostí a zápalem všech svých povinností; a že zpočátku nevyhledával nijakých společností, skromný, plachý a nedůvěřivý jsa na venek a dosud všecek zhroucený nedávnou smrtí otce svého uvnitř, osadníci Klecanští chovali se navzájem k němu zdrželivě a s touže nedůvěrou, ano ústa, jaká všude bývají a jimž není nouze o smělé slovo, přezývala ho „přílišným Jezovitou", ba dokonce „Ježíškem". Beneš brzy zvěděl i o těchto přezdívkách; neměnil se, ale za to změnili se jeho osadníci. Příčinou byla Benešova — kázaní.

Takových slov dosud tu s kazatelny neslýchali, té vroucnosti, s jakou kazatel je přednášel, dosud neviděli a necítili; Benešovo každé kázaní bylo původní [1]) jeho práce, přednešená elokucí skutečně básnickou a deklamací takovou, jak dovede kázati jen ten, kdo pocítil tak hluboce každé slůvko svého kázaní jako Beneš. Dovedlť on při každém kázaní naplniti nejhojnější měrou první a hlavní

---

[1]) 15. února 1883. píše příteli „— Mám postní kázaní, příprava zabeře také času —"

ze všech podmínek, které na řádném kazateli žádá homiletika jako záruku úspěchu kazatelského, t. zv. „inventionem thematis“, o níž často čítáme v životopisech slavných kazatelů: nutnost, aby každé kázaní odnášelo se k důležitému a zajímavému, se skutečnými okolnostmi posluchačů se stýkajícímu předmětu náboženskému, a aby tak co možná nejvíce proniklo k jejich mysli a srdci srozumitelně a působivě — jinými slovy, aby kazatel, sestoupiv ke stanovisku, názorům a zkušenostem svých posluchačů, dovedl je nad ně povznésti. Znaje nitro lidu venkovského, mezi nímž vyrůstal, jeho potřeby a touhy, jeho přednosti i vady, a miluje tento lid horoucí a ideální láskou, uměl Beneš úchvatně s kazatelny promlouvati od srdce k srdci, a tento zdar ještě zvyšovaly hojné příklady, jichž se dovolával — z historie, zejména české! Také láska k vlasti byla podstatným základem mravnosti a bohulibého života tomuto výmluvnému, zanícenému kazateli; k ní nabádal s kazatelny, rovněž jako k lásce k Bohu a k jeho přikázáním. Jest zajímavo a ku poznání jeho působení kněžského důležito, probrati se ve čtyřech svazcích Benešových kázaní, vydaných u B. Stýbla;[1]) litujeme, že nelze nám podati aspoň ukázky z nich; nepatrná by nestačila, větší nedovoluje objem našeho spisu. Silou citu, hloubkou

---

[1]) Pod názvem „Pravdou k životu“. Když vydal Beneš prvý díl, mnozí z duchovních psali mu, že káží podle něho a žádají, aby co nejdříve vydal II. „Vaše každá řeč dýchá takovou vroucností, přesvědčeností, poetickým zápalem, zdrcující pravdivostí, že člověk čte znova a opět znova, nemoha se nasytiti pravdou krásnými retorickými obraty oděnou. Od první neděle adventní až do dneška používám při službách Božích libezných řečí Vašich a, jak jsem se dověděl, činí tak mnozí z pp. spolubratrů též. Čeho ale litujeme, jest ta okolnost, že s první Vaší sbírkou budeme bohužel brzo u konce.“ Tak psal Benešovi duchovní osobně s ním naprosto neznámý.

přesvědčení náboženského, žárem vlasteneckým takové síly, jaká málokdy a málokde slýchána bývá s kazatelny, pestrostí i přiměřeností obrazů hlavně z dějin národa českého braných, vynikají všecka jich čísla.

„Beneš byl již na kazatelně,“ píše o své návštěvě v Klecanském kostele K. V. Rais. „Nedýchal jsem . . . Bylo mi do pláče — tak kázati neslyšel jsem nikdy . . .“ Za půl léta smýšleli ovšem osadníci Klecanští o svém duchovním jinak — a za rok hrnul se již kde kdo na kázaní milovaného velebníčka. Beneš nešetřil plic, zapomínal na důtklivé rady zkušeného lékaře, aby šetřil se vždy a všude. Ale nejen to, on s velikou ochotou napomáhal i okolním duchovním svými kázaními, k nimž z daleka hrnulo se lidu. Někdy kázal i v Praze.[1]) V neděli míval s kazatelny výklad i kázaní a v postě kázával i v pátek.

Rovněž namáhavou částí jeho duchovních povinností byla křesťanská cvičení v okolních osadách; ani nejtužší zimy nedovedly zabrániti, aby se jich zdržel. Toto dlouhé a namáhavé mluvení v neveliké lidem a dětmi přeplněné světnici, pak po skončení náhlý východ do zimy staly se konečně poslední bezprostřední příčinou jeho těžké nemoci v zimě na sklonku r. 1883., jak níže bude vzpomenuto. Roráty v adventě, zaopatřování svátostmi umírajících za doby zimní v osadách vůkolních, při čemž nikdy výslovně Beneš povozu nepožadoval — toť byl doplněk jeho povinností nejobtížnějších a útlému zdraví jeho nemálo nebezpečných. Avšak Benešovi šlo opravdu více o tyto povinnosti, při jichž konání byl lidu nejen knězem, ale i učitelem, rádcem, utěšitelem

---

[1]) „Onehdy jsem měl v Praze kázaní,“ píše příbuznému v listopadu 1882., „a při tom jsem si také asi poněkud ublížil velmi hlasitým mluvením. Posluchačstva byla síla; člověk se potom nutí a uškodí si.“

i vůdcem, nežli o jeho vlastní zdraví. Fakta níže uvedená dokážou, že těmito slovy nepřeháníme.

Nejmilejší však částí kněžských povinností bylo Benešovi vyučování ve škole. Vroucí láska k dětem zdobila ho jako člověka; ona byla i zdrojem jeho velikého zdaru při neúnavném působení jako učitele. Na něm bylo viděti, že básník a spisovatel nemůže míti krásnějšího a také vděčnějšího a tvůrčí své činnosti přiměřenějšího povolání nad činnosť učitelskou, jež propůjčuje mu příležitosť míti vliv na dětské duše, vnikati v jejich nepokrytou hloubi, pozorovati do podrobnosti nenáhlou, ale důslednou působnosť zákonů, jimž jejich vývoj podléhá, určovati směr ducha i srdce a klásti u vnímavou tuto půdu živé símě k budoucím povahám. Beneš říkal sám, že nepronikají ani samotné základy, na nichž školní vychování a vyučování spočívá, kdož tvrdí, že dobrý spisovatel nemůže býti dobrým učitelem. Jeho vlastní působení ve škole bylo toho nejlepším dokladem. Škola stala se mu ne povinností, ale potřebou, takže nemocen jsa, nemohl se dočkati chvíle, kdy povstane, už „k vůli dětem“. Jestli kdo plnil v plné, ba nejvyšší míře úkol, který učiteli náboženství vypisuje osnova učebná, byl to Beneš. A nebylo pak zajisté v neprospěch žákův ani předmětu náboženského, jestli katecheta nepotlačil v sobě ani v hodině náboženské spisovatele a vlastence, srovnávaje jednotlivé příběhy biblické s příběhy českých dějin. Miloval děti a děti milovaly jej; vlídným a laskavým byl k nim vždycky, přísným někdy a žertovným občas. On nejen vyučoval, ale i vychovával v plném slova toho smyslu. Mládež jeho péči svěřená slynula opravdu příkladným chováním. Ano tato horlivá péče vymykala se i z mezí jeho katechetské povinnosti. Zajímalť se Beneš o prospěch žactva i v jiných předmětech, a kdykoli jen měl příležitosť, přesvědčoval se

o něm. Rád také si dával ve škole zazpívati — nejen písně nábožné, ale i světské národní; z těchto nejraději, jak vypráví nám jeden z Klecanských učitelů: „Chovejte mne, má matičko...“

Že mu byla jasna cesta, kterak vychovávati mládež duchem v pravdě národním, o tom svědčí horlivost, s jakou při všech možných příležitostech nosíval Erbenovu sbírku do školy, předčítaje žákům vyšších tříd národní písně, popěvky a říkadla.

Před vánocemi a před velikonocemi učil děti koledám a pomláskám, jichž dosud neznaly, a nabádal je zároveň, aby doma od svých matek a babiček vyzvěděly nějakých starodávných. Zavděčil se mu, kdo takovou do školy přinesl a pěkně ji velebnému pánu zazpíval.

Vánoční lidové koledy vůbec tak rád slýchal, že o vánocích, když děti v kostele na kůře je zpívaly, neobtěžoval si namáhavě tam vystoupiti, aby z blízka je slyšel. Ano i k prostonárodním hrám, nyní již pozapomenutým, děti nabádal, vycházeje občas mezi polednem před faru, kdež děti přespolní sobě hrávaly.

V páté třídě dával dětem psát obsahy svých kázaní, a že dbal při tom pilně stránky jazykové, svědčí nám Klecanský pan řídící, jemuž říkal o pracích podařených: „Věřte mi, to nedovede mnohý kvartán. Zvláště líbilo se mi, jak krásně užívali přechodníků.“

Ze všech ostatních předmětů školního vyučování byl Beneši nejbližším a nejmilejším ovšem dějepis. Tu ovšem nejen se vyptával, čemu se dosud naučily, ale sám mnoho nového, zajímavého a s vroucím citem jim pověděl; věděl, že základ k vlastenectví pravému, v nejušlechtilejším toho slova smyslu, položen má býti v srdce dítěte již na stupni školy obecné, a to hlavně učivem dějepisným.

Doma míval vždy pohotově několik starých popelnic vykopaných v okolí; ukazoval je nejen dospělým v kaplance, ale i dětem ve škole, upozorňuje jich, kterak po takovýchto drahých památkách dávných praotců pátrati ve vůkolí, ode dávna četnými pohřebišti pohanskými známém. Takto zušlechťoval srdce maličkých láskou vlasteneckou.

Jako spisovatel oceňoval význam husitských dob těmito slovy: „Je a bude věčně věkův zřejmo, že v naší zemi popel Táborův. A kdyby tu půdu její chtěli přerýti až do nejhlubších útrob, nic platno. Byla-li druhdy krev s popelem mučenníků semenem křesťanů, je popel bratří kalicha semenem české síly a vytrvalosti neoblomné —"*

Že ani jako učitel byl by nezadal tomuto svému stanovisku, dokazuje životopisec jeho v „Matici lidu", jenž praví: „Skvělá doba historie naší, doba husitská, nebyla mu nijak pro mládež choulostivou a rozčilující, říkával jen, aby se kladl důraz na tehdejší skvělé uvědomění lidu českého, na jeho národní statečnosť a hrdosť, na zápas jeho za svobodu národní, spor náboženský aby zůstal u dětí, pokud možno, stranou. Jednou pravil: „Kdybych byl učitelem světským, o Husovi též bych učil; vylíčil bych nejčistší jeho život, činy za blaho českého lidu, činnosť písemnickou, a dodal bych, že někteří zlí lidé ho neměli rádi, proto že vylákali ho z Čech do cizí země a tam ho upálili."

Zajímavý případ vypráví nám jeden z Klecanských jeho přátel. Byl jednou navštívit Beneše, když byl churav. Tu přišel hoch a Beneš se ptal: „Čemu jste se učili?" — „Dějepisu," odpověděl chlapec. — „O kom? či o čem?" „O Husovi." — „Kdo pak byl Hus?" zeptá se Beneš. — „Mučedník," odpověděl chlapec. „Tu se zadívá Beneš na

mne," líčí nám jeho přítel, „oko jeho se významně zarosilo a praví: „Nu, dobře."

Jinou, neméně zajímavou episodu vypráví nám jeden z bývalých členů učitelského sboru Klecanského následovně: „Měl jsem ve čtvrté třídě žáka, rozeného z Hudlic. Toho si jednou Beneš vyvolal a tázal se ho: „Víš-li pak, který znamenitý Čech se ve tvém rodišti narodil?" „Vím." „Nuže — tedy?" „Slavný učenec a spisovatel český Josef Jungmann," odvětil čiperný hošík. „Nu — můžeš býti hrdým na svého rodáka." — „Já také jsem," odpovídá znenadání hrdě chlapec. „Že jsi? Nuže, to ti dám za to jeho obraz, dej si jej za rámec." A chlapec v nejkratší době dostal obraz svého slavného rodáka.

Rád vůbec hodné děti odměňoval; vždy na konci roku: chudé modlitbami, zámožnější obrázky. Nedbalce však dovedl důsledně trestati, a nechal-li koho po škole, zůstal zároveň po škole i sám na dohled. Když churavěl a řídící Klecanský napomínal jej po přátelsku, aby se šetřil, uznával to,[1]) ale říkával: „Ale vždyť je to má povinnosť."

„Školy nynější nepřítelem nebyl," dokládá o něm týž jeho přítel, jenž měl příležitosti všecku činnosť jeho školy se týkající sledovati, „bera vždy, jak v místních poradách, tak i ve všem, co se týkalo školy, vřelý podíl." Tato horlivosť jeho ve věcech školy se týkajících neušla pozornosti světského úřadu dohlédacího, a jakožto katecheta obecné školy Klecanské byl Beneš již po dvouletém působení v Klecanech od Karlínské c. k. okr. školní rady pochvalným dekretem vyznamenán.

---

[1]) Píše 15. února 1883. svém příteli: „Jsem Bohu díky, poněkud lépe zdráv, nežli v loni, ačkoliv ten dech jest velmi pro mne obtížným. A potom mne velmi unavuje to **vyučování ve škole**, kamž chodím tak pravidelně, jak hodiny bijou."

Jest přirozeno, že k dětem i mimo školu osvědčoval Beneš tutéž vroucí lásku. Ve své knihovně měl oddělení knih pro mládež, z níž rád dětem půjčoval, a kdykoli knihu vracely, na obsah čteného se vyptával.

Potkávaje děti venku, zastavoval jednotlivce, žertem i vážně s nimi hovoře a jich se vyptávaje. Mnohdy v létě mezi polednem, kdy přespolní děti z Klecanské školy hrávaly si na prostranství před farou a školou pod košatými korunami ořechů a kaštanů, Beneš dlouho a rád je pozoroval a někdy i mezi ně zašel, uče je mnohdy, jak již podotčeno, starodávným hrám. Rovněž nebylo vzácností viděti jej v Klecanském háji, když hledal odpočinku, obklopen důvěrnou dětskou druží, která bezděky se tu namanula a u velebného pána již zůstala. A jako děti miloval i jejich rodiče, své osadníky, kteří za nedlouhou dobu po jeho příchodu přilnuli k němu upřímnou láskou a důvěrou. „O svých osadnících mluvě,“ dí Dostál,[1]) „říkal vždycky: „Náš dobrý lid.““

Plnil-li všecky povinnosti svého kněžského povolání ve škole i ve chrámě s horlivostí a zápalem, nezapomínal tohoto povolání ani jakožto spisovatel. Literární podniky s tendencí katolickou horlivě podporoval. V této příčině uvádíme předem slova P. Aloisa Dostála[2]): „Četl jsem mnoho životopisů Beneše-Třebízského v novinách, časopisech větších i menších, probíral jsem dlouhou řadu prací jeho literárních, obyčejně dle časopisů, v nichž byly uveřejněny, sestavenou, a tu jsem shledal k nemalému podivu, že práce Benešovy v časopisech katolických jako by naschvál, z úmyslu byly vynechány. Většinou povídek v „Blahověstě“,

[1]) Hlídka lit. Zprávy apoštolátu tisku I.
[2]) Ibid. II.

v „Obzoru“, „Andělu Strážném“, „Tiskovém spolku“ a j. buď úplně opomenuto, nebo dodáno, že Beneš psal „také“ do těch a těch listů. Tak málokde čteme, že Beneš vydal v „Tiskovém spolku“ pěknou povídku „Záhořský vladyka“, do „Čecha“ psal „Feuilletony“, do „Anděla Strážného“ povídku „O Štěpánovic Vitoušovi“, do „Obzoru“ „Ze zelených lancochů poslední“, „Svoji k svému“, „Dědictví cyrillomethodějské“, „Cyrillka na Hané“ atd. A tu se tážeme: „Co jest příčinou takové nevšímavosti?“

Zakladatel a redaktor katolického měsíčníku „Vlasť“, P. Tomáš Škrdle, píše v I. čísle prvého ročníku tohoto listu: „Když jsem v Alpách pojal myšlénku, časopis tento vydávati a na přátely i známé v této záležitosti se obracel, docházela mne obyčejně z desíti odpověď toliko jedna příznivá. A i v těchto milých dopisech stálo nezřídka mnoho pochybností, též i nedůvěry, takže hlouček, který mi úplně věřil a mysl moji povzbuzoval, nebyl ani tak veliký, kolik máme u rukou prstů. Mezi tyto poslední muže patří také Václav Beneš-Třebízský.“

„Již v roce 1873.,“[1]) odpovídá Beneš z Klecan mezi jiným P. Škrdlemu, svěřivšímu se Benešovi s plánem o vydávání katolického měsíčníku, „psal jsem o podobném časopise, jakýž zamýšlíte založiti Vy, do „Čecha“ feuilletony. Ale zůstalo to tenkráte úplně nepovšimnuto. — — Později — předloním — mluvili jsme o tom často s panem prob. Štulcem i p. kanov. Karlachem. Ale vždy z různých příčin z toho sešlo. — Budete snad šťastnější, což Vám z té duše přeji — — — Ale na mé spolupracovnictví, dá-li Pán Bůh, spoléhejte! — —“

---

[1]) „Vlasť“ I.

O čtyři měsíce později radí P. Škrdlemu v téže záležitosti: „O Vašich návrzích (t. j. o konsorciu) mohli bychom se snad domluviti ústně, až přijedete do Čech. — — Byl bych Vám však tou upřímnou radou, bez značnější částky peněžité do toho se nepouštěti, až se sejde větší jistina. Jak pravím: nejlépe by bylo, kdybychom si o tom promluvili důkladně ústně, což bude možná, až se zase octnete v Čechách. Pokud na mně jest, jak jsem již prve slíbil, o literární příspěvky, jakmile budu jen trochu zase v lepší kůži, čekati na sebe nedám —"

V listě psaném 10. srpna 1883. P. A. Dostálovi praví o zastoupení kněží mezi spisovatelstvem: „Beztoho mezi námi (kněžími) pracovníků málo" — — Naši předchůdci (v první čtvrti tohoto století až do polovičky) hráli „prim", proč nejsou jejich nástupci ani u „sekundu"? Nebylo pracovníků, kteří by prořídlé řady doplňovali, kteří by byli, když z ruky sestydlé péro vypadlo, tohoto péra zachytili a pokračovali . . . A proto „tužme se!" Ať to v Čechách jak chce chodí, kněz, jenž z lidu vyšel, se tomu lidu neodrodí. — —"

V úmyslu „napsati a pověditi českému lidu slova, kterými modliti by se měl k Bohu, slova ryzá, nelíčená, která by se strun jeho srdce dotýkala a v souzvuku s jeho mluvou mateřskou byla" a „dáti českým dívkám, českým ženám knihu takých modliteb, které by si pro prostoduchosť a vřelosť jich tak zamilovaly, že by nikdy nesahaly po modlitbě v řeči cizí, nýbrž povždy modlily se řečí tou, kteráž jest řečí jejich vlasti," [1]) chystal se sepsati obšírnou modlitební knihu, jejíž ukončení ovšem zabránila předčasná smrť; to, co bylo napsáno, stačilo na štěstí na vydání knihy

---

[1]) Z předmluvy k „Pomněnkám na vínek nebeský".

378stranové, ve třech částech urovnané, pod názvem „Pomněnky na vínek nebeský" u J. Cellerina v Praze.

Tato všecka horlivosť, s kterou i pérem svým pomáhal podnikům katolického tisku, nezatlačila jej nikterak se stanoviska, s kterého pohlížel na nejdůležitější doby českých dějin. Přítel jeho Gustav Eim takto o tom píše[1]: „On jako kdyby byl poslední výhon z toho ušlechtilého štěpu kněží českých, jichžto katolické city nebouřily se před nejkrásnějšími listy z dějin českých, kteří nepokládali největšího Čecha Jana z Husince za neštěstí a hanbu českého národa a kteří neprolévali slze radosti při pohledu na Bílou Horu."

„P. Beneš byl pln ušlechtilých vznětů," pokračuje dále G. Eim, „jeho duše prosta byla vší nízkosti; on své náboženské přesvědčení nestavěl proto na odiv, aby vzbudil pozornosť vysokých církevních hodnostářů. On skromně plnil své povinnosti až do úpadu a při plnění těchto povinností odnesl zárodek té nemoci, kterou předčasně sešel. On nereptal, že ani vynikající jeho schopnosti, ani vzorné jeho působení, ani křišťalová povaha, ani konečně ohleď na chatrné jeho zdraví nezbavily ho velikých obtíží, kteréž uvalovala naň správa velké osady farní. Beneš ještě potom, když hrozná jeho nemoc propukla a šesteronásobné chrlení krve[2]) přivedlo jej na pokraj hrobu, neustal ani na chvíli ve svých povinnostech. Sotva že vstal z lůžka, kázal i dvakráte po sobě v témž dni, a on sám i obětovný lékař jeho souhlasně vypovídají, že nejvíce si zase ublížil velikými svými kázaními o velikonocích. Ovšem ho hnětlo, že nedáno mu postavení samostatnější a snazší, jakéhož mnozí ze šťastnejších

[1]) „Národní listy" 1884. č. 171.
[2]) Před vánocemi r. 1883.

a jistě ani více nadaných ani důstojnějších jeho vrstevníků dávno nabyli. Nedomníval se však nikterak, že se tak děje s úmyslem, neboť nikdy nebylo mu od církevních úřadů vyčítáno, že ve svých historických povídkách vybíral látky své se zálibou z dob kališnických.“

Že i tato církevních úřadů se týkající slova Eimova zakládají se na pravdě, svědčí faktum, že nadšená a nikdy ani po těžké nemoci neumdlévající horlivosť, kterou mnohonásobné úkoly kněžského úřadu svého konal, došla ocenění i u církevních představených; přípisem kníž. arcibiskupské konsistoře ze dne 6. dubna 1881. dostalo se mu od knížete kardinála arcibiskupa Schwarzenberga po vykonané generální visitaci v r. 1880. za vzorné vykonávání povinností v kostele i ve škole pochvalného uznání.

Ze všeho, co dovedli jsme pověditi o Benešovi, jakožto duchovním, staví jej jako vzor pro povolání své nadšeného, neunavného, osadníky své milujícího, prospěch jejich i církve vždy na paměti majícího, jemu se sebezapřením vždy a všude všemi silami ducha i těla svého sloužícího českého kněze.

XI.

(Beneš spisovatel. Kdy a jak dlouho psával? Obcování s lidem živý pramen jeho prací. Z duševní dílny. Péče o jazykovou stránku děl. Veliká píle spisovatelská a její výsledky. Jak vysvětlujeme popularitu Benešovu? V čem spočívá jeho individualita spisovatelská? Vůdčí idea při jeho spisovatelském působení a s ní nepřímo souvisící nedostatek realismu v jeho pracích. Bílého ocenění Benešovy práce literární v celku. Spisovatelská činnost Benešova pro mládež. Psal-li Beneš i drama? Názory jeho o kritice. Hlas o vzdělávací hodnotě Benešových spisů.)

a Klecanech dospěla spisovatelská činnost Benešova svého vrcholu nejen množstvím, ale i hodnotou prací. Dříve než přikročíme k rozboru této jeho činnosti, připomeňme si způsob jeho života, který pravidelně v Klecanech zachovával.

„Ráno“, opakujeme po hodnověrném svědku Klecanském, „opouštěl lůžko pravidelně o sedmé. Po denní mši sv. — v létě o ½8., v zimě o 8. hod. sloužené — půldruhé až 2 hodiny psával. Pak odbyl si hodinu vyučování školního a vydal se po 11. hodině na procházku. Přesně o dvanácté obědval, po obědě četl. Odpoledního odpočinku nemiloval. Pak zase psával aspoň do čtyř hodin a potom vydal se opět na procházku. Večery trávil v kruhu Klecanských přátel různým způsobem se bavě, nebo v pokoji pana faráře, s nímž — mnohdy až do 11. hodiny — rozmlouval. Večer psal jen v první čas po příchodu na Klecany, ale to často a do pozdní noci. Z toho sezná-

váme, že ve všedních dnech a za normálních poměrů psal aspoň čtyři hodiny denně.

Ovšem že v duševní jeho dílně nepřestávala ani nepočínala práce tím okamžikem, kdy vzal péro do ruky nebo je odkládal. Každý pohled z okna kaplanky, jejíž vyhlídku nahoře jsme popsali, i každá vycházka alejí míšeňáků z Klecan ku Drastům, kudy obyčejně se brával (mnohdy nesa sebou i dalekohled), a odkudž viděti Říp s bílou kapličkou, Bezděz hrad, blíže Žalov, kostelík Levohradecký a jiné památníky slavné minulosti, musily v nitru Benešově i v těchto chvílích věnovaných oddechu a procházce jen podněcovati onen tvůrčí plamen, jenž mu osvěcoval minulost a starou slávu národa. Na této aleji i v nedalekém háji na t. zv. „vyhlídce“, kde rád za jara i léta sedával,[1] vznikl nejeden motiv jeho prací.

Lid sám, jeho mluva i jeho tradice, jeho způsob myšlení, i jeho smýšlení byly mu pramenem, k němuž nepřestával se obraceti, a jako nebylo dítěte, jehož by na cestě byl nezastavil, tak dával se na vycházkách za každé možné příležitosti do rozmluvy s dospělými. Zvláště se starci rád hovořil.

Když byl Beneš poprvé na výletě na Levém Hradci a převozník konečně převážel jej i s jeho průvodčím nazpět přes Vltavu, „rozhovořil se (píše jeho průvodčí) s přívozníkem a nemohl se s ním ani rozloučiti. Dvakrát jsme přejeli Vltavu, a hovorný stařeček také se nemohl od dobrého pána odtrhnouti, jako by věděl, že ho dobré zpropitné nemine —“ Také při jiných výletech ovšem „nepropustil jediného stařečka, aby nezeptal se jej na pověsti

[1]) Naproti lavičce, na kteréž sedával, postaveno péčí p. správce Janáčka klekátko s počátečnými písmeny jména Benešova a kříž s jeho podobiznou; jméno „vyhlídka“ změněno na „Benešovku“.

Pohled na Klecany od Roztok.

místní či krajové. Nemohl-li se ničeho doptati přímo, rozpředl hovor o věcech vymyšlených (tak obyčejně na př. začínal: „ale vždyť prý tu straší“) a pak obyčejně zápisník jeho odnesl nějakou památečku, kteráž zvěčněna v nejednom spise Benešově.“

„Často zadívav se v dál,“ čteme o něm v „Matici lidu“, „pravil z nenadání, že napadla mu myšlénka; hned v přebohaté paměti své shledával určitou osnovu a outek v knihách historických. Netrvalo to dlouho, a nová povídka se tiskla.“

Zajímavou episodu, týkající se „Bludných duší“, vypravuje nám jeden z jeho přátel: „Byli jsme jednou na procházce u Přemyšlenského háje, a když jsme vyšli na vysokou tamní planinu, objevil se našemu zraku ohromný balvan uprostřed pole. Neznaje tuto končinu, podivil jsem se tomu zjevu: „Aj, kde se zde vzal bludivec?“ — „Cože pravíte? To že jest bludivec?“ řekl Beneš. Nyní se zamlčel a po chvíli řekl: „Takových bludivců je mezi lidmi dost a bývalo jich ještě více.“ Než jsme došli domů, měl již postavu šlechtického Refundy utvořenu a dle něho nazval román, jejž kolem postavy jeho vytvořil, „Bludivec“.

K tomu připomínáme, že Refundova postava vynikla ze vzpomínek na Benešovo děctví, kdy starý Beneš o podivném „Refundovi“ synkovi vypravoval. Název „Bludivec“ změnil k radě Václava Vlčka, v jehož „Osvětě“ práce tato byla otištěna, na „Bludné duše“.

„Než počal psáti, velmi pracně všecka díla historická prohledával,“ čteme dále v „Matici lidu“, „až když vše důkladně a podrobně zjistil, pak teprve počal psáti, ale pak mohl psáti také rychle. Nerozděloval si látky předem na jednotlivá oddělení, procítil ji celou nejvřeleji, v duchu vše viděl se rozvíjeti, a pak psal přímo na čisto.

Stalo se kdysi, že diktoval některým přátelům, ač nebývalo to z pravidla jeho zvykem; ale těžko prý mu dylo postačiti. Co jednou napsal, ovšem nerad pozměňoval a přepracovával, ale na „Mnišich vyhnancích" a na samotných „Bludných duších", jež k radě redaktora „Osvěty", tušíme, docela dvakráte přepracoval, máme důkaz, že v určitých okolnostech přece se nezdráhal tak učiniti. Nebylo to jistě k neprospěchu těmto jeho pracím: „Bludné duše" jsou nejlepší a „Letopisy Sázavské" lepší jeho práce. Také o „Královně Dagmaře" a o „Martinu Puškarovi" se zmínil přátelům svým, že nutno je přepracovati.

O snaze Benešově, jazykovou správností zdokonalovati svoje díla, napsal nám prof. Vycpálek, druh jeho z dob seminářských: „Když kdysi, potkav Beneše v Praze v Bredovské ulici,[1]) vytýkám mu nepečlivosť slohu, povídá on, že mu to nedá: jakmile něco napíše, že již nemá trpělivosti, by to ještě přečetl. Na to já, by aspoň přečetl chyby, které mu najdu v některém (jeho) spise, a opravy; že mu z každého jeho spisu vzdělám takový brousek, na němžto by se učil a sloh vylepšoval a ušlechťoval, k čemuž on milerád svolil. A od té doby udělal jsem mu několik takových brousků, jichžto působením pozdější spisy Benešovy byly daleko lepšími prvých (viz na př. „Anežku Přemyslovnu" z prvějších proti kterémukoli z posledních). O některé věci se se mnou trochu hamonil; chybě, které uvyknul, nechtěl zhola odvyknouti, až po delším domlouvání nebo důkladnějším poučení. Zvláště nerad vzdal se germanismu v lid už vniklého."

Že nepracoval pomalu a zdlouhavě, již nahoře bylo vzpomenuto; jeho hbitosť při práci musila přirozeně se

---

[1]) Setkání toto stalo se nedlouho po Benešovu vysvěcení na kněze.

státi rychlostí ne-li kvapem, když v pozdějších časech kde který podnik belletristický žádal Beneše o práce, a on — neodepřel nikomu. Někdy byl nucen pracovati i o několika povídkách najednou. Tento kvap i roztříštěnosť nemohly ovšem zůstati bez škodlivých následků na uměleckou hodnotu jeho prací v pozdější době; Beneš však byl si toho vědom, a jako výroky jeho o „Dagmaře“ a o „Puškarovi“ utvrzují nás v přesvědčení, že děl svých nepřeceňoval, tak známe nejedny stesky, jimiž touží na tyto ustavičné žádosti, vyznávaje, že by bylo nejlépe, kdyby psal jen do několika málo literárních podniků. Zajímavo jest, nejen že těmto ustavičným žádostem nedovedl odolati a že nikdy žádnému podniku spolupracovnictví svého odepříti nedovedl, ale že dokonce nebyl potěšen, jestli některá redakce delší čas o jeho příspěvky nežádala. „Psaní bylo Benešovi pravou rozkoší,“ píše nám jeho přítel. „Psával na počátku pobytu v Klecanech často do 2 i do 3 hodin v noci, nepozoruje ani, že je tak již pozdě. Tu býval přepadlý, a když jsem si ho všimnul a tázal jsem se ho, zdali mu snad něco chybí, nikdy mi pravou příčinu neřekl. Teprv později se přiznal k tomu. Říkával, že osoby, jednající v povídce, vidí před sebou a že se nemůže od nich ani odtrhnouti.“

„Několikrát jsme počítali jeho díla,“ pokračuje týž jeho přítel, „a tu přál si vždycky, aby mu Pán Bůh dopřál alespoň 50 let věku. Pamatuji si také, že jednou vyrovnal své všecky spisy na stůl a měl z toho velkou radosť. Říkával mi: „Počkejte jen — než vyčerpám látku z našich dějin, zvláště z pohnutých dob, budou oba tyto stoly plné.“

Neobyčejná Benešova píle nezůstala ovšem bez výsledku; v osmi letech, jež v Klecanech strávil, napsal daleko přes šedesát větších menších prací belletristických. Obmezením místa vázáni, nemůžeme vypočítati, které to jsou;

podle letopočtu, při každé z prací v „Sebraných spisech“ připojeného, snadno se dá jich řada sestaviti a vysvitne z ní, tušíme, jasně, že Beneš nesahal do dějin pro látky ku svým pracím podle nějakého určitého, předem stanoveného chronologického plánu. Tak během jednoho roku napsal po sobě povídky, náležející dějinným pozadím svým dobám mezi sebou daleko vzdáleným. Látkou svou sahají do všech dob české historie; od časů nejdávnějších, kdy první paprsky Kristovy víry zazářily na české nivy, až do dob nejnovějších, kdy našemu lidu po dlouhých věcích sňato potupné a tížící jho roboty. Dějištěm jich jsou ovšem města, hrady, tvrze, zámky, dvorce a dědiny naší vlasti, jen Martinem Puškarem a Příšerami vyšel Beneš z vlasti, ale zůstal přece mezi Slovany.

Nám, kteří jsme si vytkli tuto za úkol vypsání života a povahy Benešovy, nepřísluší posuzovati a kritickou analysí rozebírati uměleckou výši jednotlivých jeho prací. Na nás náleží spíše říci, jak, t. j. za jakých okolností byly napsány, kdy a kde; poslední platný úsudek, jaké jednotlivé z nich jsou, přenecháváme historii literární nebo tomu, kdo vytkne si za úkol napsati ne obraz životopisný, ale portret literární. Ovšem ale, jak níže vysvitne, nevyhýbáme se úkolu rozebrati spisy jeho potud, abychom ukázali na jeho individualitu, kterou lišil se ode všech současných vzdělavatelů české slovesnosti, a která byla hlavní příčinou jeho populárnosti. Podle životopisné své úlohy můžeme pak ještě nejvýše konstatovati, jak byly jednotlivé spisy Benešovy současnou kritikou přijímány; a připojíme, že hned od prvních pokusů až na samý konec literární dráhy, jenž byl bohužel také koncem Benešova života, bylo to přijetí napořád příznivé, a že víme jen o dvou případech, níže uvedených, kde kritika pronesla vážné námitky. Ale ještě

příznivěji nežli kritika, přijímalo práce Benešovy čtenářstvo samo, a to nikoli jen vybraný kroužek oněch, kteří za všech okolností zábavné literatuře zůstávají věrni a přirozeně těší se každému zjevu vynikajícímu, ale onen široký kruh čtenářstva, jehož srdce získati nedovede každý spisovatel.

Tuto popularitu vysvětlujeme dvojí příčinou. Jednak byla to látka jeho prací sama: čtení s látkou dějepisnou mělo a bude míti vždy v národě našem hojněji čtenářů než v kterémkoli jiném, jenž i v přítomnosti požívá politické i národní svéprávnosti. Ale ještě více byla příčinou této popularity Benešova individualita spisovatelská. Ona klíčila již v Benešovu mládí, v oněch chvílích, kdy poslouchával muže z lidu: otce, děda, táčkáře; mužové z lidu to byli, kteří svými stesky, touhami i pamětmi jej na spisovatele odchovali, aniž byl se studiemi, které neoddálily ho daleko od vrstev, v nichž se zrodil, a nezavedly jej do kruhů, jež by naprosto jinak cítily a smýšlely, nežli jak on již v letech pacholetských smýšleti a cítiti se naučil, v nejmenším odcizil jejich stanovisku, jejich nározům a tradicím — proto uměl k srdcím lidu tak úchvatně promluviti. Vhodně nám tu poslouží slova estetikova, jenž praví o umělci, že „zvláštním způsobem poznává svět, a proto, kdo vystihnouti chce pravou podstatu umění, nejvíce to jeho poznávání studovati musí. Je tedy dílo umělecké výronem zvláštního pozorování.[1]) — —“ „Umělec-básník svým způsobem poznávaje svět, neposkytuje nám věrný obraz světa objektivního, poznatky jeho jsouce zbarveny subjektivností jeho, jsou ten materiál, ze kterého vytvořuje nám svět svůj. — Uměním svým umělec přírody nenapodobuje,

[1]) „O studiu děl básnických“ od T. G. Masaryka, Praha 1885.

ale jak on ji poznává, nám představuje ve vidinách svých, a ty jsou mu přece ideálem.“

Toto „zvláštní pozorování“, tedy stanovisko, s něhož při tvůrčí své práci Beneš-umělec patřil na dějinné látky svých prací a na všecek náš český svět, bylo stanovisko starého českého písmáka, rozumáře venkovského a starých pamětí čitatele — totéž stanovisko, na němž stáli otec a děd Benešův. Že nevystoupil nad ně ani nesestoupil s něho, je tajemství nejen jeho individuality, ale i jejího následku, totiž populárnosti a jeho síly, kterým poutá ku svým pracím srdce nejširších vrstev českého čtenářstva.

Vroucí cit ku rodné zemi a ku jejímu jazyku, stupňující se u Beneše v lásku, ať díme fanatickou, zbožná úcta ke zvykům starodávným, ku právům našich předků, hrdosť nad jejich vítěznými zápasy, nesmírný žal nad jejich porážkou a potlačením: to vše vzklíčilo v Benešovi již při vypravování starců pod doškovou střechou rodné chaloupky i prodlením času vzrostlo, vzmohutnělo a kypělo v útlých, ale mocně cítících prsou mladého muže, pudíc jej bezděčně, aby vtělil všecky tyto city ve formu historické povídky. A poněvadž tyto city jsou částí přesvědčení, jež tkví pevně v hloubi srdce každého uvědomělého, pravého Čecha, musily přirozeně spisy Benešovy docházeti mocného ohlasu a účinku stejně ve vrstvách širších jako v užším kruhu čtenářském, a že byly i zevnější formou svou, řečí a její obraty opravdu české a při tom naprosto svérázné, individualitě Benešově přiměřené, to jenom stupňovalo jejich úspěchy ve všech vrstvách národa. Teskná nálada, prochvívající z největší části jeho skladeb do nejhlubšího nitra čtenářova, největší síla citu, uchvacující čtenáře právě při líčení utrpení, trpného útisku a hlubokého potlačení národního, typické postavy lidí starosvětských,

starců, kteří, abychom užili slova Grimmova, „zapomněli v pravý čas do hrobu se uložiti“ a kteří za každého věku měli co kárati na mladším pokolení a poučovati je o lepších časech bývalých a ctnostech předků: i toto vše jest význačná část Benešovy spisovatelské individuality, kterou rovněž vysvětlujeme stanoviskem těch, kteří pod nízkým stropem Benešovy rodné jizbice první jiskry poesie rozžehli v duši nadaného dítěte.

Jakož původem svým tkvěla v lidu, tak spisovatelská činnost Benešova v první řadě i platila lidu, k němuž poutaly jej nejkrásnější vzpomínky děctví a zároveň nejideálnější láska jinošského mládí, které i po všecken život svůj beze změny věren zůstal, spatřuje v lidu nezničitelný kořen síly národní. Širé vrstvy lidu uvědomiti, jejich dobré vlastnosti chváliti, zušlechtiti a rozmnožiti, špatné vymýtiti, zůstalo napořád ideálem jeho nejen jako kněze, ale i jako spisovatele. „Což by bylo za radost, aby z českých končin vypleta byla ospalost, rozehřáta lhostejnost, sobectví změnilo se v obětovnost, rozervanost ve svornou práci, zabednělost v probuzení, a prodejnosti aby hlava jako zmiji byla rozšlápnuta,“ píše v „Levohradeckých pomněnkách“ a tamže vyznává: „Někdy se člověk zamyslí, v myšlénky ponoří, a ký div, že zapomene na skutečnost a že si vykouzlí obrazy, jakých by si v životě našem z nejvroucnější duše přál!“ Čtouce toto Benešovo vyznání, pochopujeme a ze stanoviska vlasteneckého vysvětlujeme a také omlouváme nedostatek realismu, pokud jej v pracích Třebízského (při vší bedlivosti jeho pronikati dopodrobna i kulturně dějinné epochy, jež líčí) shledáme zejména při pojmutí a líčení starců-karatelů a dívek a žen.

Pro všecku tuto výlučnost individuality dá se Beneš ztěžka — ač v nejprvnějších jeho pracích lze uznamenati pří-

buznosť jeho s Prokopem Chocholouškem co do výběru látky i jejího pojmutí, ba namnoze i nápodobení jeho slohu — přirovnávati neb dokonce v jakémkoli směru připojovati s některým z dosavadních předních pěstitelů historické belletrie za novější doby, počínajíc Janem z Hvězdy, J. K. Tylem a Chocholouškem až po Vácslava Vlčka, Bohumila Jandu a nejnověji Aloise Jiráska. Rovněž není snadno přeložiti kteroukoli práci Benešovu do jiného jazyka, aby nebyl setřen její původní pel zevnější i vniterné formy, nemluvě ani o tom, že kouzlo, dýšící k nám z jeho skladeb, čtenáři národa jiného z těžka by bylo srozumitelno.[1])

Nemáme tuto tolik místa, abychom aspoň co nejstručněji uvedli, kterak současná kritika přijímala jednotlivé skladby Benešovy, pokud jedna za druhou u veřejnosti se vyskytovaly; na místě toho uvedeme podstatnou část úvahy v „Osvětě" r. 1884 z péra Fr. Bílého vyšlé, kdež věcně i stručně rozebrána a oceněna jest spisovatelská činnosť Benešova všecka:

„Právě rok a den po A. V. Šmilovském zahynul nám Beneš-Třebízský, maje teprv 35 let věku svého!" píše Fr. Bílý. „Morana má u nás vybíravý vkus, osud staré lásky své k nám posavad nezapomněl! Dávnoliž tomu, co se v české veřejnosti poprvé ozvaly skromné, ale srdečné zvuky vypravování Benešova! Ihned došly pozorného a vděčného sluchu. A brzy z jeho povídek sálal oheň, rozehřívající všecku bytosť čtenářovu, rozproudující krev, rozechvívající duši. I zcela drobná jeho práce vzbudila celý

[1]) Svého času byla požádána El. Krásnohorská polskou spisovatelkou Helenou Kuczalskou ve Varšavě, aby se otázala Beneše, kterou ze svých povídek by do polštiny dal přeložiti. Doporučil „Povídky Karlštejnského havrana", ale není známo, zdali sl. Kuczalská skutečně je přeložila.

tlum představ, druhdy slzy pudila v oči, jindy nutila pěsti zatínati nad tím do nebe volajícím bezprávím a ukrutenstvím necitelných nepřátel, ale i nad porobou, poddajností a nesvorností vlastní. Kdo zabrav se kdy do české minulosti, poznav aspoň z hrubého dílu utrpení předků, a vida, jak ještě bolu jejich nepřítel se rouhavě smával, kdo, pravíme, odložil vesel a kliden tu starou kroniku „minulou hrůzou rušící duševní mír“ čtenářův, o níž tak mohutně a dojemně pěje básník v předzpěvu k Vácslavovi z Michalovic? A na mysl tak útlou, na cit tak vnímavý, jako měl Beneš-Třebízský, působily jednotlivé akty naší velké tragédie dějinné tak důtklivě a hluboce, že vtiskly všemu jeho tvoření zvláštní chmurný, ponurý ráz, elegickou náladu celkovou, a toť jeden z význačných rysů jeho prací. Prožil v duchu svém tisíciletý život národa a pak slovem svým bezčetná srdce až do hloubi vzrušil a roztklivil, rozněcuje, utvrzuje, osvěžuje, tříbě a ušlechťuje v nich národní uvědomění.

Avšak povídky jeho jsou též výsledkem bedlivých historických studií, kulturními obrazy té oné doby. I nespoléhají se jen na látečnou zajímavosť, nýbrž získávají si interes čtenářův teprve originálním podaním. Všecky je psalo srdce plné nadšení, dobroty a poctivosti; srdečný, zvroucnělý tón jest vedle ideálného směru i nádechu hlavním jejich znakem. Typická úsečnosť dikce střídává se s plamennou rhetoričností. Odtud, jakož i ze silných kontrastů prýští se jejich účinnosť. Horující vlastenec v nich ovšem nezřídka nad umělcem vítězí. Do každé povídky své vkládal Beneš celou svoji bytosť, proto má každá subjektivní ráz spisovatelův tak určitě na sobě, že čtenář Třebízského ihned pozná, i kdyby povídka nenesla jména původcova v čele. Příbuznosť hrdin v řečech a smýšlení,

větší štěstí ve tvoření charakterů mužských než ženských, jednotná (obyčejně chmurná) nálada v celém díle, technika namnoze až příliš jednoduchá, za to však vroucí žár dýchající z každého řádku — toť jsou aspoň některé přívlastky Benešových plodů.

Spisové jeho měli neobyčejné u nás štěstí, že je kritika zahrnovala přízní a časopisové že rádi podávali zvěsť o nich obecenstvu. Ale Třebízský nebyl pouze mnoho chválen, on byl také mnoho čten. Po jeho pracích byla jak ze strany literárních podnikův, tak ze strany čtenářstva živá poptávka, a Třebízský horlivě se snažil napořád jí vyhovovati, v posledních letech skoro se zimničným chvatem, tak že posléze nastala vážná obava jak o jeho zdraví, tak o uměleckou hodnotu a výši jeho prací. Nemíváť dokonalosť urputnějšího protivníka nad přílišné a kvapné tvoření. Ale záhy bolestný konec učiněn všelikým těmto obavám, plynoucím z upřímné k Třebízskému lásky, a s nimi také všem nadějím, které jsme do něho kladli a které choval sám, an před samou smrtí svou se vyslovil, že toho má ještě tolik na srdci, co by pověděti chtěl svému milovanému lidu!

Obzor Benešovy povídky sahal do všech takořka dob české historie. „Letopisy Sázavské“ — ať tu aspoň nejčelnější práce zmíníme — zasahují až do časův polomythických, kdy mladému křesťanství bylo tuhé ještě boje prováděti proti zakořeněnému pohanství a zuřivým žrecům; sv. Prokop a Božetěch jsou předními obhájci víry křesťanské. Anežka Přemyslovna nás uvádí do proudu křižáckých válek a seznamuje s nádherným dvorem krále Václava. Královna Dagmar dovozuje, že nešťastné bratrské nesváry v rodině Přemyslovské nemusily vždy býti urovnávány oslepováním, kleštěním, vlastizradou a což toho

více, nýbrž také rozumem a láskou; přes žalostnou oběť slovanské nesvornosti a tvrdošijného pohanství — země Pobaltické — převádí nás do manželovy dánské říše, od ní oblažené. Jasná doba Karlova a zachmuřená Václavova, jakož i následující války husitské došly po svých světlých i temných stránkách láskyplného zpracování v četných drobnějších obrázcích, z nichž některé vybrány do sbírky „V červáncích a lesku kalicha". Nejeden příběh našeptal našemu nadšenému vypravovateli také pověstný pták, jakož „Povídky Karštejnského havrana" jasně o tom svědčí. „Stadický král" zase byl příčinou výbuchu krutě hnětenébo lidu českého, jenž brzy po bitvě Lipanské proti zpupným stavům se udál — poslední to zasvištění husitských sudlic a cepů. Temnosvit doby Rudolfovy zachycuje román „V podvečer pětilisté růže". Tuto dobu spisovatel charakterisuje případným slovem, že „za tehdejších let bylo v Čechách jako v ráji, když pán bůh Adamovi o družku se postaral, ale kdy zároveň také v husté zeleni nepozorován rozvíjel se had, aby potom jediným mrsknutím octl se na stromě vědění dobrého i zlého." Však ve svém pravém živlu jest spisovatel, když vyličuje hroznou dobu Pobělohorskou, kde nad veškerým tím neslýchaným a nevídaným utrpením i ústa ke kletbě nastrojená oněmují žalem; ty povídky jsou krví psány, a my, vyberouce se z prvních úchvatných dojmů, teprve uvažujeme, kde spisovatel nabral barev, klidu a síly pověděti a zobraziti nám aspoň tolik, kolik toho poznáváme z „Levohradecké povídky", „Trnové koruny" a „Ze zapomenutých pamětí". A tak provádí Třebízský čtenáře dějinami dále až do nejnovějších dní, zastavuje se přirozeně déle při době Josefově, do které padá čelné jeho dílo: „Bludné duše"; válek Napoleonských a roku 1848. týkají se některé obrázky, vedoucí nás „Stez-

kami našich dějin“ a prodlévající s oblibou „Pod doškovými střechami“.

Ve všech pracích Třebízského obráží se vysoce mravní názor jeho, který jej rovněž jako nevyčerpatelná dobrota, srdečnosť a upřímnosť zdobily v životě soukromém. Ač se nevyhýbá žádné látce z úmysla, nýbrž věrně podává, co mu skutečnosť poskytla, přece může povídky jeho čísti každý čtenář a najde v nich mnohý požitek. Byl však též přísně spravedlivým, nepřikrašluje, co přikrášliti dějiny nedovolují, a neumenšuje zásluhy a ctnosti na ujmu věčné pravdy. „Svým ryze českým srdcem a duchem vešel v nejtěsnější shodu s předky našimi za století patnáctého a sedmnáctého, a jak život jejich procítil a seznal, tak věrně jej vylíčil ve svých spisech.“ Vstoupiv takto ve šlépěje velikých a nesmrtelných kněží-buditelů, přišel tím všemu národu vděk, a ten se vznešenému jeho duchu odměňoval týmže způsobem, jako se odměňoval oněm: srdečnou úctou i láskou. Nemáme věru v novějších dějinách svých takových příkladů mnoho, jak ode všech cítících srdcí českých vážen a milován byl tento prostý a skromný kaplan v pohorské vesnici.

Snad k tomu přispěl i lehký, prostý a všepřístupný tón, jenž se zračí ve všem Benešově tvoření. Výborné čtení pro lid — toť čestný název, který pracím jeho především přísluší. Proto se jméno jeho stalo tak populárním po všech končinách českých. Až tělo jeho dávno již bude proměněno v prach, duch jeho žíti bude dále mnohonásobným životem v jeho spisech, pokud v české hlavě bude paměti a v českém srdci vděčnosti a lásky!“ — —

Skromným doplňkem této stati profesora Bílého budiž

*) Slova Ferd. Schulze v nekrologu Benešovu v „Nár. Listech“.

zmínka o Benešově spisovatelské činnosti pro mládež. Jest opravdovou zásluhou paedagoga Josefa Sokola, že počínaje redigovati nově založený časopis pro mládež „Jarý věk“, vyzval Beneše, aby vydal se na pole mládežné literatury, hned od dob Pravdových a Ehrenbergových u nás velice zanedbané; v repertoiru svého časopisu chtěl míti zastoupenu povídku historickou. Beneš vyhověl a napsal potom skutečně pro „Jarý věk“ tyto povídky: „Zlatá kvočna Levohradecká“, cyklus menších obrázků „Povídky starého zbrojnoše“, „Pergamenový proužek“ a „Vymodlenec“.[1]) Beneš záhy zalíbil si tvoření pro maličké a měl v úmyslu během času takto probrati a české mládeži v obrazech předvésti celé české dějiny.[2]) Také k pohádce, kterou pěstoval v nejprvnějších začátcích svého literárního působení, mínil se vrátiti; pan Neubert ve Slaném nám oznámil, že Beneš v posledních dobách svého života zamýšlel pro jeho náklad psáti pohádky, jež by byly vycházely ve skvostné úpravě a s malovanými obrázky.

Neúprosná smrt zmařila i jiná jeho literární předsevzetí [3]); nejdůležitější z nich zajisté byl úmysl zkusiti síly ve tvorbě dramatické. Zdálo se nejdříve, jako by byl v oboru tomto Beneš síly své již zkusil, neboť Gustav Eim, tlumočník a strážce posledních Benešových dob v Marianských lázních

---

[1]) Vyšly souborně nákladem knihtiskárny F. Šimáčka pod názvem „Obrázky z našich dějin“.

[2]) Píše o tom v květnu 1883. příteli: „Nyní také píšu do „Jarého věku“ „Povídky starého zbrojnoše“. Chci tak probrati celý český dějepis; ovšem že budu k tomu potřebovati dlouhého času...“

[3]) 15. února 1883. píše svému příteli: „Co říkáš „Zábořskému vladykovi?“ (vyšel před tím v „Hl. tiskového spolku“)· Zamýšlím psáti z doby Karlovy celý cyklus — co číslo 2. „Pisanská řež“ a 3. „Arnošt z Pardubic“.

v nekrologu jeho v č. 171. v „Nár. Listech“ r. 1884. učinil tuto poznámku: „V literární pozůstalosti zesnulého nalézají se dvě neb tři historická dramata, kteráž bohdá dostanou se do rukou obecenstva.“ Toto mínění G. Eima přešlo i do životopisu Benešova v „Matici lidu“, kdež na poslední straně spisu tohoto takto jest poznamenáno: „G. Eimovi krátce před smrtí svěřil Třebízský, že má v rukopise tři dramata z doby Přemysla Otakara, z válek husitských a Jiřího z Poděbrad[1]); ta však po smrti jeho nalezena nebyla.“

Pokládali jsme tuto otázku Benešovy tvorby dramatické za velice důležitou a neopomenuli jsme nižádné strany, odkud bychom byli mohli nabyti v této věci světla. V pozůstalých papírech, které hned po smrti Benešově dány do semináře, aby tu pod dohledem a péčí dra. Doubravy byly prohlédnuty, nalezena nebyla, jak nám dr. Doubrava sdělil, ani dramata vypracovaná, ani jakýkoli náčrt aneb aspoň jakákoli poznámka, jež by svědčila, že Beneš nějaké drama připravoval. Nemeškali jsme se vyptati jeho důvěrnějších přátel, pokud jim jest o té věci známo. Neváháme nejdůležitější z jich sdělení sem v podstatné části položiti: „Václav Beneš-Třebízský měl v úmyslu psáti pro nově zbudované Národní divadlo dramata z dějin českých,“[2])

---

[1]) Toto bližší označení látky dramat není obsaženo ve zprávách Eimových o Benešovi uveřejněných v „Národních Listech“ r. 1884. Nacházíme tam o dramatech Benešových pouze zmínku, kterou nahoře doslovně jsme citovali. G. Eim jinam a jindy než do „Nár. Listů“ r. 1884. o Benešovi nepsal a prohlásil nám, že v této otázce ručí vůbec pouze za to, co jest v jeho zprávách v „Nár. Listech“ r. 1884. výslovně obsaženo.

[2]) Vyzván byl k tomu jako celá řada jiných belletristů hned po otevření „Nár. divadla“ a slíbil i osobně dramaturgovi Nár. Divadla, Lad. Stroupežnickému, příteli svému, že o drama se pokusí

napsal nám p. Em. Janáček. „Mluvíval častěji o úmyslu tom, však nikdy nepostřehl jsem, že by práci tu byl počal, aniž kdy ukázku nějakou nám předčítal (což ve zvyku míval). Papírů a rukopisů veškerých po něm zbylých ujali se pp. dr. Doubrava a, tuším, dva alumnové (tito totiž vyzvedli pozůstalosť v kufru uzavřenou v Klecanech a odvezli do semináře). Stalo se tak po přání zesnulého, kteréž vyslovil oproti dp. faráři Klecanskému Rottenbornovi. Když tito pánové v semináři pozůstalosť prohlédli a z ní závadné, po případě soukromé a rodinné dopisy, nemající pro veřejnosť důležitosti, odstranili, převzal jsem pozůstatek společně s drem. Mrázkem a náležitě jsme vše zinventovali. Jsou to přepisy rukopisů prací uveřejněných, dopisy a listiny různé, kteréž pro veřejnosť nemají pražádného interessu. Mezi věcmi těmi, jak dostali jsme je ze semináře, nebylo žádné práce dosud neuveřejněné nebo vůbec počaté." A ani v semináři, jak již bylo podotčeno, nenašlo se ničeho v pozůstalosti Benešově, co by nasvědčovalo, že začal pracovati na jakékoli práci dramatické. Pan Janáček tedy tvrdí, že Beneš nepsal nikdy žádného drama, a tvrzení toto opírá sumovně těmito důvody: „1. Často (Beneš) připomínal, že po technické stránce činilo by mu psaní (pro divadlo) velkých obtíží, poněvadž právě tato stránka technická jemu úplně byla neznámou a on příležitosť neměl divadlo častěji navštěvovati, aby ji blíže seznal. 2. Měl ve zvyku se známými svými hovořiti o počaté práci a úryvky z ní předčítati. Ve příčině dramat nestalo se tak nikdy; vůbec ani nepostřehl jsem, že by prací tou byl

---

a jakmile některé napíše, že dá mu je napřed ku soukromému přečtení a úsudku. Avšak, jak p. Stroupežnický s námi sdělil, nikdy k tomu nedošlo.

se kdy zabýval. 3. V pozůstalosti dodané mi że semináře podobného rukopisu vůbec aniž osnovy nebylo.“

Náhled jen poněkud od tohoto se uchylující uvádí pan Jindřich Rais, spolupůvodce životopisu Benešova K. V. Raisem v „Matici lidu“ vydaného: „Za pobytu svého v Klecanech, kdy býval jsem denním hostem Benešovým, čítal jsem obyčejně, co v týž den napsal. Někdy čítal jsem mu hlasitě. Kdysi, když přečetl jsem mu část povídky „Pro bílou labuť Švamberskou“, hovořili jsme o tom, jak dramaticky vylíčeny jsou některé výjevy. Podotkl jsem, že je škoda, že nepokusí se napsati drama z našich dějin. Beneš odvětil, že pokusil se již o to, práce té že však nikdo čísti nebude. Nemohu doslovně rozhovor o věci té opakovati, ale mám pevně za to, že měl Beneš práci jedinou a to neúplnou. —“

Za nejzávažnější pokládáme svědectví P. Kačera, Benešova přítele nejdůvěrnějšího. „Pokud já vím,“ píše P. Kačer, „dramat hotových, vypracovaných v rukopise Beneš jistě nezanechal. Pravda jest: kdykoli se Beneš zdržel v Praze přes noc (a tu jsme bývali vždycky spolu), zašel si do divadla, sám ale nešel nikdy. Při té příležitosti často pověděl: „Já bych to jinak postavil.“ — „Zkus to tedy. Ty to dovedeš,“ nejednou jsem mu odpověděl — a on: „. . . to není jen hlavní děj — to musí býti i děj vedlejší . . . a co by se tomu řeklo, když by to bylo od kněze!“ a podobně . . . a nepsal pro divadlo. —

Jednou, nevím určitě rok, mi zvěstoval: „Mám psát pro divadlo — jsem vyzván — co tomu říkáš?“ Já řku: „Vácslave, bylo by to něco, aby tak obecenstvo volalo: Beneš! Třebízský!“ . . . Beneš mne huboval — ale konečně oznamoval: „Kamaráde, to bych ti vzal loži!“ Od té doby, kdykoli jsme se sešli, tázával jsem se Beneše:

„Píšeš? — Už máš něco?“ A Vácslav se vždy na mne zadíval tím upřímným pohledem svým a nejednou si povzdychl a řekl: „Kamaráde, nemám času. Ale počkej jen, a uvidíš, že se ti to bude líbiti!“

Na to, ačkoli vždycky tázával jsem se: „Už máš? —“ ni- jedenkráte se nepochlubil, že by měl z dramat něco napsáno — a přece mně vždycky všecko pověděl, všecko ukázal, se vším se svěřil! — —

Beneš sice často sliboval, že napíše drama; — ano mnohému, komu na tom záleželo, aby skutečně něco napsal, pověděl: . . . „Mám“ — „píšu“ — ale tak činil jenom proto, aby měl pokoj, aby mnozí na něho stále nedoléhali. — Kdyby nám byl Bůh Beneše ještě zachoval, byl by jistě drama napsal, a sice — jak mi mnohokráte vypravoval — zcela na základě svého: „Povídky Karlštejnského havrana“ — a to mělo míti název: „Karlštejnský purkrabí“. — Děj měl v duši úplně hotový, a těšil se, jak vylíčí tu německou proradnost — a i to pověděl, že purkrabího musí sehráti Kolár. — Když Beneš zemřel, mínil jsem sám, že musilo něco hotového — aspoň částečně — po něm zůstati. Však hotového mně nikdy ničeho neukázal — a já jsem přesvědčen, že by mně toho nebyl zatajil — protož: napsal-li G. Eim po smrti Benešově v „Nár. Listech“ cosi určitého o dramatu, bylo to pouze p. Eima osobní mínění, které ovšem mohlo utvrzeno býti z doslechu i vlastním výrokem Benešovým (pro pokoj!) — než jistoty zde jistojistě nebylo, za to ručím.

Ostatně Beneš neměl ani tolik času, by byl mohl pro divadlo něco napsati v době poslední. Veškeré české časopisy a podniky literární žádaly si míti jeho práce — a tu Beneš — z nouze — klamal mnohé ujištěním, že už pro ně píše atd. ... a kolikráte se stalo, že na různých místech

[illegible] se semináře
[illegible] nebylo.“

[illegible] uvádí pan
[illegible] Benešova K. V. Raisem
[illegible] v Klecanech, kdy
[illegible] jsem obyčejně, co
[illegible] hlasitě. Kdysi,
[illegible] „Pro bílou labuť Švam-
[illegible] dramaticky vylíčeny
[illegible] je škoda, že nepo-
[illegible] Beneš odvětil, že
[illegible] nikdo čísti ne-
[illegible] opakovati, ale
[illegible] práci jedinou a to
[illegible]

[illegible] P. Kačera, Be-
[illegible] vím,“ píše P.
[illegible] v rukopise Beneš
[illegible] se Beneš zdržel v Praze
[illegible] zašel si do di-
[illegible] příležitosti často po-
[illegible] — „Zkus to tedy.
[illegible] odpověděl — a on:
[illegible] musí býti i děj ve-
[illegible] by to bylo od
[illegible] divadlo. —
[illegible]

„Píšeš? — Už máš něco?“ A Vácslav se vždy na mne zadíval tím upřímným pohledem svým a nejednou si povzdychl a řekl: „Kamaráde, nemám času. Ale počkej jen, a uvidíš, že se ti to bude líbiti!“

Na to, ačkoli vždycky tázával jsem se: „Už máš? —“ ni jedenkráte se nepochlubil, že by měl z dramat něco napsáno — a přece mně vždycky všecko pověděl, všecko ukázal, se vším se svěřil! — —

Beneš sice často sliboval, že napíše drama; — ano mnohému, komu na tom záleželo, aby skutečně něco napsal, pověděl: . . . „Mám“ — „píšu“ — ale tak činil jenom proto, aby měl pokoj, aby mnozí na něho stále nedoléhali. — Kdyby nám byl Bůh Beneše ještě zachoval, byl by jistě drama napsal, a sice — jak mi mnohokráte vypravoval — zcela na základě svého: „Povídky Karlštejnského havrana“ — a to mělo míti název: „Karlštejnský purkrabí“. — Děj měl v duši úplně hotový, a těšil se, jak vylíčí tu německou proradnosť — a i to pověděl, že purkrabího musí sehráti Kolár. — Když Beneš zemřel, mínil jsem sám, že musilo něco hotového — aspoň částečně — po něm zůstati. Však hotového mně nikdy ničeho neukázal — a já jsem přesvědčen, že by mně toho nebyl zatajil — protož: napsal-li G. Eim po smrti Benešově v „Nár. Listech“ cosi určitého o dramatu, bylo to pouze p. Eima osobní mínění, které ovšem mohlo utvrzeno býti z doslechu i [illegible]m výrokem Benešovým (pro pokoj!) — než jistoty [illegible] tojisté nebylo, za to ručím.

Ostatn[illegible] měl ani tolik času, by byl mohl pro divadlo něc[illegible] době poslední. Veškeré české časopisy a pod[illegible]í žádaly si míti jeho práce — a tu [illegible]eneš — [illegible] klamal mnohé ujištěním, že už pro [illegible] píše a[illegible] [illegible] se stalo, že na různých místech

[illegible]

měli a tiskli počátek některé povídky, aniž by byli měli celek. Tak bylo hlavně, když se počaly tisknouti povídky: „Bludné duše“, „Dagmar“, „V podvečer pětilisté růže“, „Pro bílou labuť Švamberskou“.

Račte se sám přesvědčiti na místech jednotlivých, co to stálo dopisování a dožadování se, by se odevzdal ukončený rukopis prací jednotlivých. — Sám račte nahlédnouti, že Beneš měl co činiti s pokračováním. Opětuji tedy, že Beneš, ač „Purkrabího“ měl úplně v mysli hotového a, ač mi pověděl: „a dlouho-li pak mi to může trvati — a brzo-liž s tím nebudu hotov“ a p., dramat vypracovaných v rukopise nezanechal.

Papírů (většinou dopisů to od osob nejrůznějších) ujal se p. farář Rottenborn a odevzdal vše, jak to měl Beneš složené, panu dru. Jos. Doubravovi, vice-rektoru kn. arcib. semináře, který s ochotou nevšední dovolil každému, kdo si toho posud přál, tu Benešovu pozůstalosť si prohlédnouti. Rukopisů Beneš nikdy nikomu nepůjčoval. Co psal, psával — jak se říká — z jedné vody na čisto — a již to šlo do tisku — a tak rukopisů ani zanechati nemohl. — V té pozůstalosti nalezaly se — ale jen částečně — na různých papírkách „Pomněnky“. —“

Tím, tušíme, rozřešena jest otázka, pokud dramatické tvorby Benešovy se dotýče; nezbývá než litovati, že předčasná smrť zabránila Benešovi, aby nejen z knihy, ale i s jeviště zaznělo k nám jeho výrazné slovo.

Z literárních nárazů Benešových uvádíme pouze jeho mínění o kritice: „Kritik si příliš nevšímal,“ čteme v „Matici lidu“, říkával: „Je mi to k smíchu, čtu-li zde chválu, jinde o téže práci hanu. Kritika opravdová musila by býti vědou; především bylo by založiti důkladný jen kritický list a kritik musil by býti muž, znalý literatury všech

vzdělaných národů a prost všelikých vad, jako závisti a pýchy. Mám za to však, k tomu že nikdy nedojde, spíše se domnívám, že kritika úplně přestane." —

Pokud však dotýkaly se jej kritiky nepříznivé — a těch, mimochodem řečeno, za celý běh jeho literární dráhy bylo velmi málo, — o tom nám podávají zprávu dva svědkové: „Právě v době," píše jeden z jeho přátel, „kdy jsem Beneše na Klecanech navštívil, vyšel v „Komenském" z jara r. 1882. příkrý posudek prací uveřejněných v číslech zahájeného nového ročníku „Lumíra". — — Mezi pracemi nalezal se také Benešův „Alchymista v haleně". O tomto posudku vyslovil se Beneš velmi rozčileně a odmítavě, poukazuje na pravdu historickou, jakými alchymisté ve skutečnosti byli, a na nutnosť tuto pravdu zjevně a způsobem co možná věrným vylíčiti." — „Velice zabolela jej nešetrná kritika v něm. „Politice" ze dne 13. srpna 1879. jeho „Červánků a lesku kalicha", praví druhý svědek, přítel jeho Klecanský.

Nemůžeme pak lépe ukončiti skrovné vylíčení Beneše jakožto spisovatele nežli slovy, která u příležitosti recense čtvrtého pořadí „Z různých dob" napsal o Benešových spisech ve „Zlaté Praze" prof. Ferd. Schulz: „— zvěčnělý Václav Beneš-Třebízský všude skvěje se jakožto nadšený apoštol lásky nejryzejší k vlasti české, jakožto výmluvný hlasatel slávy a práv národa českého, ohnivý ochránce jeho cti a života. Nynější nové dorůstající pokolení ve čtenářstvu českém zvláště jest povinno vážiti si spisův Třebízského jako vlasteneckého evangelia, z něhož naučí se třem národním ctnostem: víře, naději i lásce, v nynější žalostné pokleslosti všech českých poměrův a zjevův ještě více než kdy jindy potřebným podmínkám kmenovní naší existence. Čtenář historických novel a obrazův Václava

Beneše-Třebízského musí se státi a zůstati upřímným, za všelikých proměn kolem nás neohroženým a věrným Čechem. Netoliko umělecká, ale i vlastenecká hodnota pojišťuje spisům Třebízského pro všechny časy velikou důležitosť vzdělávací; zvláště pak v dobách nynějších, kde hlubšího a pevnějšího vědomí dějinného, mocnějšího zápalu pro svatou věc české vlasti v Čechách jest tak velice potřebí, jako božího vzduchu a tepla.“

XII.

(Beneš člověk: Jeho láska k rodičům, k vlasti a k lidu. Dobrota srdce. Úcta k povinnostem. Přesvědčení. Náklonnost k hudbě, kreslení a hře zábavné. Beneš v nemoci. Jemnost jeho citu. Nedůvěra k cizím, věrnost k přátelům. Společník. Nezná závisti. Spořivost. Vděčnost. Názor o světě. Povaha jeho měřena pěti praktickými ideami. Zevnější podoba.)

eneš člověk důstojen byl Beneše spisovatele. Jeho lidské smýšlení a konání, jeho zásady, city a skutky odpovídaly jeho spisům: byly ve skutečnosti takové, jak si je představoval čtenář, který si obraz Beneše člověka kreslil, nikoli na základě osobního poznání, ale podle jeho spisů, v nejvroucnější sympatii k osobě spisovatelově. Jaký ve spisech, taký v životě: vzájemnosť to vždycky hodna bedlivého pozoru, uznání i úctu vymáhající a v našich dnech nikoli obyčejná.

Za první ctnosť a nejdůležitější rys lidské jeho povahy vytýkáme jeho nejvroucnější lásku, nejzbožnější úctu a neumořitelnou vděčnosť k rodičům. Nebylo lepšího a něžnějšího syna nad Beneše; podporovati za všech dob třeba posledním svým grošem chudobné své rodiče, bylo mu přirozenou věcí, která sama sebou se rozumí. Ještě třetí rok po smrti otcově věnuje památce otce svého „Anežku Přemyslovnu“ a praví v úvodu: „Už dřímáte, tatíčku drahý, na tichém hřbitově Kvílickém třetí rok! — Je zítra svátek Váš! Přinesl bych Vám tak rád přání

z hlubin duše svě, ale běda, že nemohu. Dlímeť od sebe tak daleko, tak nezměrně daleko. Však přece něco Vám, tatíčku milý, k tomu svátku Vašemu přináším. Kladu na hrob Váš k těm „Vácslavkám“ tyto listy, jež psala láska synovská a jež památce Vaší zasvětila vděčnosť synovská. Dlímeť od sebe arciť daleko, nezměrně daleko; ale často a často se mi zdá, že duše Vaše z těch říší záhvězdných přilétá ke mně jako poselkyně míru, že usedá na skráně mé, že stírá s čela mého chmury života a že mi našeptává „na shledanou!“

Rovněž takovou láskou objímá nitro jeho matičku, která ovdovělá, stále churava a k práci neschopna, má zajištěny klidné dny života v Třebízské chaloupce jen hojnou podporou synovou. Beneš každý rok několikráte vymáhá si dovolenou vždy od pondělí do soboty a zajíždí do Třebíze, aby několik dnů prodlel u bytosti ze všech nejdražší. Svoje dílo, o němž sám jest si vědom, že jest ze všech jeho prací nejdokonalejší — „Bludné duše“ — věnuje „své drahé matce“. A jako již dříve s největší úctou přechovával hoboj po dědovi svém Beneši,[1]) korď a dva tolary z třicetileté války, jakož i prsteny starodávné, které v rodině Šarochově dědily se z děda na syna, ze syna na vnuka, tak po smrti rodičů svých odívá se po celou zimu modrým starosvětským pláštěm svého otce, a jako drahý klenot opatruje zelený, hedvábný fěrtoušek své matičky.

Jeho láska k vlasti kotvila skutečně v této vášnivé, synovské lásce k rodičům, a proto byla u něho stejně mocna; považovalť vskutku a v pravém slova smyslu vlasť za svou matku, nad níž ničeho mu nebylo dražším, a ná-

---

[1]) Na tomto nástroji vyryt byl letopočet 1785.

rod, — pod kterýmž jménem Beneš-Třebízský vždy rozuměl vlastně „lid“ — za svého otce, k němuž lnul láskou stejně ideální, vroucí a žhavou jako k rodnému otci.

Že tato ideální láska k lidu nezářila pouze v jeho spisech, ale tkvěla hluboko v jeho srdci, dotvrzují nám všickni jeho přátelé a dokazují všecky jeho skutky. Zrozen z lidu, vychován v útlém mládí jeho duchem, jeho stesky i jeho radostmi, jeho pověstmi i jeho obyčeji, nahlédaje do dějin, kdež viděl národ svůj jen tehdy vítěziti nad celým světem, když lid s nadšením chápal se meče a tehdy udolaným, když tento lid byl utištěn a nebral činného účastenství na bojích ostatních vrstev národa, a vida jej v nejhorších dobách věrně zachovávati jazyk a tradice národní jako dědictví lepší budoucnosti: Vácslav Beneš všecku sílu své bytosti, svého srdce i ducha soustředil v čisté, zbožňující, ideální lásce k lidu. Pro něho psal, pro něho se namáhal v obtížné správě duchovní, a první námitka, kterou míval, odmítaje nabízená mu místa katechetská ve školách městských: „Co by tomu řekli osadníci, náš dobrý lid?“ — Zušlechtiti lid, přispěti k jeho mravnímu i hmotnému povznešení, k jeho vzdělání, zvláště dějepisnému, a uvědomění národnímu bylo cílem všech snah Benešova života; takto rozuměl lásce vlastenecké a souvisícím s ní povinnostem. A tento cíl zůstával mu týž nejen jako spisovateli, ale i jako knězi. Jako kněz nelenoval si dvakráte za nedělní dopoledne namáhavě mluviti: při výkladu i při kázaní, a odpůldne neobmeškával nikdy náboženského cvičení ve přifařených obcích. Avšak na těchto stycích s lidem nebylo mu dosti; jakož zastavoval jednotlivce na cestě, vyhledával je na poli při práci k srdečnému pohovoru, tak zvával je k sobě v neděli po službách božích do kaplanky. Chodili rádi, staří i mladí, chudí i bohatí,

z blízka i z daleka; půjčoval jim ochotně knihy a noviny — odbíral všecky politické denníky pražské a valnou část venkovských listů — pobádal a poučoval a zejména probouzel a sílil jejich vlastenecké vědomí a varoval zejména před posýláním dětí „na výměnu“ do Němec, po českém venkově namnoze dosud bohužel obvyklém. A jakož jsme připomenuli svědectví jeho přítele, že již v mladosti byl nepřítelem fráze, protivila se mu i nyní, ať ji nacházel kdekoli. Proto, jak dí již životopisec jeho v „Matici lidu“, „své čtenáře novin učil noviny čísti a novinám rozuměti. Říkával: U nás stačí trocha vlasteneckých řečí, které ne vždycky jdou z čisté duše, a člověk může se státi populárním ... Lid snadno dá se chytiti, vřelému slovu lépe uvěří ...“

Ale nerozsíval pouze jen símě vlastenectví při takovýchto „táčkách“ s lidem; jeho víra byla „živá“, t. j. skutkem činil sám, co s kazatelny hlásal o lásce k bližnímu. Do kaplanky jeho nechodívali pouze lidé lační duševního pokrmu; útěchy, rady a pomoci potřebující stejně tam byli vítáni jako čtenáři knih a novin. A jakož Beneš nejednou rozdal všecky volné výtisky spisů svých, takže žádného ani pro vlastní potřebu neměl, a jako za nečasu i za noci hotov byl jíti ke smrtelnému loži s duchovní pomocí třeba do vzdálené osady, neptaje se po povozu, tak dobré jeho srdce nedalo nikdy potřebnému bližnímu odejíti s jeho prahu bez útěchy a bez pomoci.

Jak vroucí pak byla jeho láska k vlasti a jejímu lidu, tak veliká byla jeho úcta k povinnostem. Řekli jsme již, že byl mužem povinnosti a práce. Povinnosti své, ať kněžské, ať spisovatelské, bral vážně a se svědomitostí až úzkostlivou je plnil; pracoval bez oddechu, řekli bychom horečně, a — to jest k ocenění povahy jeho důležito —

také i tehdy, když pouze naprostý odpočinek a klid úplný mohly mu býti jedinou spásou a návratem ku zdraví. Ani po své veliké nemoci na počátku r. 1884. nedal si pokoje, pouštěje se před časem do práce kněžské i literární. Tato horlivosť v práci a v plnění povinností souvisela tedy až s nedbou o vlastní zdraví, zabíhající v tomto směru k lehkomyslnosti, kterou bychom vytkli Benešovi za jediný stinný rys na jeho obraze.

Přesvědčení jeho ať už náboženské, vlastenecké neb dějinné, bylo tak pevné, jak vroucí a hluboký byl cit, kterým si je zjednával. Vzpomínáme při tom na slova Brandlova, jenž dí o Dobrovském, že tento „hledaje pravdy, hledal ji rozumem“. O Benešovi lze říci, že hledal ji citem; jeho názory dějinné jasně tomu nasvědčují.[1]) Tuto pravdu, nalezenou, jak se stala jeho přesvědčením, podržel pak beze změny nejmenší po celý život vší silou svého citu i rozumu.

Přesvědčení svoje vůbec a vlastenecké zvláště za žádných okolností neskrýval. Vypravoval sám, kterak za dob svých studií seminářských napsal feuilleton „O významu drahokamů v koruně svatovácslavské“, jenž byl konfiskován. Za války rusko-turecké po pádu Plevna měl kázaní o velikém tomto vítězství zbraní ruských — a byl by pro ně přišel málem v nemilý styk s úřady.

Také ve společnosti nejednou měl příležitosť ne bez boje získati úctu svému přesvědčení. „Nájemce velkostatku Klecanského jest Němec,“ vypravuje nám Benešův přítel o podobném případu. „K tomuto byl pozván Beneš i s panem farářem na hostinu, tuším, že ke křtinám. Přítomen

---

[1]) Také na jiných stezkách hledal pravdu citem; připomeňmež si jen slov prof. Vycpálka o jeho soukromých potyčkách jazykových s Benešem: „... zvláště nerad vzdal se germanismu, v lid už vniklého.“

byl kromě jiných také zmíněného nájemce bratr, advokát z Prahy, smýšlením rozhodný Němec. Beneš nejevil prý v zábavě veliké účasti, což bylo vzhledem ke společnosti úplně německé přirozeno. Během rozmluvy vyslovil se ale onen advokát jaksi posměšně o snahách českého národa a snad také o jeho buditelích. Na to Beneš k úžasu všech velmi rozhodně počal p. doktorovi odporovati a s velikou vroucností snažil se ho přesvědčiti o spravedlnosti našich snah, dokládaje se učenci německými a francouzskými. Po této rozmluvě poznal pan doktor, že má co činiti s mužem nejen vysoce vzdělaným, ale i rozhodným, a není třeba připomínati, že si Beneš zjednal tímto vystoupením patřičný respekt.“

Jinak ale choval se Beneš v jakékoli společnosti s jemným taktem, jako by vrozeným. Pisatel této knihy vzpomíná při tom svojí návštěvy u Beneše v létě r. 1883. — první a bohužel i poslední. Navštívil jej, student vyšlý právě z paedagogia, se svým přítelem, rovněž tehdy studujícím. U Beneše byl již návštěvou vyšší zemský úředník z Prahy, pak nějaký rolník a za nedlouho přišel i účetní z pražského závodu knihkupeckého a za ním knihařský tovaryš, nesoucí knihy nově vázané. S těmito všemi hostmi různého povolání a zajisté i smýšlení Beneš rovnoměrně se bavil se stejnou pozorností, opětuje a střídaje své otázky ku knihařskému pomocníku jako k příteli úředníku. Návštěv cizích bývalo v kaplance zejména za letních nedělí mnoho; každý chtěl seznat osobně spisovatele Třebízského, jenž poznával v tom sílu své popularity. Návštěvy tyto ho z počátku těšily, později ovšem unavily. „Nejméně býval potěšen návštěvami dam,“ píše nám jeho přítel. „Říkával: „Nevím, co a jak mám s nimi mluviti.“ Po takovýchto návštěvách býval často velmi rozmrzelým. Proto

říkávali i známí jeho, nebyl-li v dobré míře: „Zajisté byly tu dnes návštěvou nějaké slečinky.“

Jako nejen neskrýval své přesvědčení vlastenecké, tak ani jakožto kněz netajil se svým smýšlením o době husitské a pobělohorské; odkazujeme tu ke slovům jednak jeho vlastním na str. 120. a jednak Eimovým na str. 125. této knihy uvedeným.

Jakož při práci byl neunavný, u vykonávání povinností přísný k sobě i jiným, tak rád ve chvílích odpočinutí a zábavy si začtveračil jakýmkoli způsobem; povaha otcova ani za tohoto mužného a vyspělého věku v něm neumlknula. Denní prázdeň svou věnoval pravidelně procházce, někdy hře na housle a zpěvu, a jindy rád si zahrál v karty. Do společnosti z pravidla nechodil, obmezuje své styky společenské na návštěvy svých přátel a sám navštěvuje pouze pana faráře a rodinu správce pana Janáčka, kterou upřímně si zamiloval, sám v ní považován jsa upřímně jako by za člena rodiny.

„Hudba a zpěv bavily ho nevýslovně,“ sdělil nám jeho přítel. „Ale divíval se, kterak může zajímati někoho hudba učená, Wagnerovská, což prý jest jen spousta tónů, která nejde k srdci ani tomu, kdo myslí, že jí rozumí. Písním národním a lahodným melodiím dával přednosť. Housle hráti uměl potud, pokud si dovedl tu kterou píseň neb skladbu dle sluchu vymakati na strunách. N o t neznal a nechtěl se poznáním jich namáhati. Za to dovedl vzdálenosť mezi notami a jich poměr k sobě tak vystihnouti, že mohl intervally tónů dost přesně naznačiti a dle toho i zpívati a hráti. Abych mluvil konkretněji: Jsou zpěváci, kteří sice not neznají, a přece dle not dost správně zpívají. Jest to jakási zběhlosť v měření intervallů, not a tónů, a tím ovšem možnosť, ač ne s jistotou, zpívati dle

not. Tak to bylo asi s Benešem. Při svých návštěvách doprovázel jsem jeho zpěv hrou na houslích. Měl hezký tenor, dojemný, a mnohé národní písně zpíval velmi cituplně. Obyčejně po zpěvu takových písní byl zasmušilý a zamlklý. Ode mne přiučil se některým kouskům veselým a skočným a hrával je pak ve společnosti velmi rád a s neobyčejnou živostí. Očividně jej těšilo, když mu někdo jeho hru a zpěv pochválil.“

„Nepřítelem byl latinského ritu,“ píše nám jiný přítel, a dokládá: „Vidím ho, jak radostí plápolá jeho bystré oko, když jsem poprvé zazpíval (na kůru) „Libera“ českým textem, který mi sám napsal. O zpěvu gregoriánském pravil: „To není zpěv pro Čechy.“

Kromě hudby a zpěvu rád se bavil kreslením, v němž nabyl během času jisté zručnosti. Kreslil hrady, rytíře, vojáky, bitvy a zejména výjevům bitevním, jak jsme některé z nich viděli, nedala se upříti jistá síla koncepce, při poměrně dosti správné kresbě. Na zdi u stolku ve farské zahrádce nakreslil si Žižku.

„Občas zasednul k bulce, při kteréž nesměl „dědeček“ — jak v upřímné lásce zval správce p. Janáčka — nikdy scházeti,“ vypravuje jeho přítel. „Mohl-li vyhráti, byla radosť jeho až dětinskou. Peněz vyhraných nepřijal, za to však dal si vystaviti listinu, znějící na obnos vyhraný z pravidla modrou tužkou silnými ciframi a tím vychloubal se každému ze známých, kdo do kaplanky přišel. Důležité tyto listiny léta schovával za obrazem nad pohovkou tak, aby cípky okraj rámu přesahovaly.“

„Ale v nemoci,“ sděluje týž jeho druh, „to byl s ním pravý kříž. O milosrdných sestrách nechtěl ani slyšeti — a když se přece dostavily a Beneše obsluhovaly, nemohl

se ani dosti nadotazovati, kdy se zase vrátí, když ho totiž někdy na den opustily.“

O dobrotě jeho srdce již jsme promluvili, vzpomínajíce, že ku kaplance Klecanské pospíchali potřební i zarmoucení; k ocenění této stránky jeho povahy chceme jenom připojiti jeho ochotu, s kterou chudým čtenářům i knihovnám spisy rozdával, takže, jak již bylo řečeno, mnohdy sám neměl ani jediného výtisku pro svou potřebu; horlivosť, s kterou pomáhal chudým studujícím ku přijetí do semináře nebo do konviktu či k zaopatření snažších podmínek živobytí v Praze, součinnosť u každého podniku, a to nejen způsobu literárního, ku kterému byl volán.[1] Že nedovedl odepříti žádné z redakcí, jež žádaly jej o příspěvek, jest nám již známo; rovněž jsme uvedli, že tyto žádosti, ač v posledních letech příliš se rozhojnily, nebyly Benešovi proti mysli, a kterak na př. trpce nesl, když redakce jednoho českého měsíčníku po delší čas o příspěvky jej nežádala.

Na důkaz jemnosti citu, který hostilo jeho šlechetné srdce, vypravuje nám jeho přítel: „Nebyl by na př. nikdy utrhnul růži, kdyby ho byl za to kdo ví kdo požádal a, jak mi řekl, neučinil toho nikdy dříve. Spokojil se tím, mohl-li si k ní přičichnouti. Jeho nejmilejší květinky byly slzičky. Hledali jsme je, ale utrhnouti jsem jich nesměl před ním nikdy. Myslím, že v této příčině nejlépe ho karakterisuje tato píseň, kterou rád zpíval: „Aj, slu-

---

[1]) Tak ochotně slíbil přednášeti na jaře 1883. Karlínské „Budči“; přednáška jeho již vypracovaná, byla tehdy z příčin nám neznámých odložena, aniž k ní v čase potomním již došlo. Rukopis její: „O české knize a její čtenářích“ chová na památku po Benešovi p. prof. F. Schulz, který ji laskavě zapůjčil nakladatelstvu k otištění v „Sebraných spisech“.

Závěť Benešova doplňuje všecky ctnosti jeho: ona ukazuje jednak jeho vděčnost ke Svatoboru, jemuž zavázán byl díkem za přispění v trudné době a jednak nadšení pro věc, na které pro všecek život pracoval, i tu péči, jíž měl o budoucnosť role literární, kterou musil opustiti: Třebízský odkazuje všecko movité jmění své „Svatoboru“, aby z úroků z něho plynoucích každým rokem nejlepší historická povídka byla odměněna. Také přátelům byl vděčen, odkazuje jim knihy, jakož sliboval, kdykoli mu některý z nich malou službou se zavděčil: „však já vám to nezapomenu a odkáži vám nějakou knihu.“ Nezapomněl však v závěti své ani rodné své dědiny ani chudých příbuzných.

„Názor o světě a o lidech, jejž v hovoru jevíval,“ píše dr. Doubrava, „měl ráz a pel zvláštní, řekli bychom dětinské individuality, kterou hlavně k prostému lidu lnul.“

A Jar. Vrchlický dokládá ku své zprávě o dvojím shledání se s Benešem: „Mně zůstal v paměti v těchto dvou obrázcích, v obou ozářen světlem ideálním.“

Herbart vyřknul požadavky, které vědecká i přirozená mravouka vznáší na ideál mravného charakteru pěti praktickými ideami. Přiložme jich měřítko ku chtění a konání Benešovu: První z těchto ideí žádá na člověku, aby jednal jen tak, jak jest přesvědčen. Beneš nečinil jinak, aniž kdy přesvědčení svého zapíral. Druhá z nich chce sílu, množství a mnohostrannosť i souhlas chtění, vymáhajíc pracovitosť, pilnosť, vytrvalosť, pevnosť povahy. Viděli jsme, že to byly ctnosti Benešovy. Třetí, „blahovolnosť“, jakožto láska k bližnímu po všechen mužný věk prozařovala jeho konání. Ani čtvrtá z nich, „právo“, nežádá ničeho, co by nám bylo z konání Benešova neznámo: láska k vlasti, poctivosť, snášenlivosť, pravdomluvnosť, věrnosť — tyto všecky ctnosti byly základem jeho povahy. A pátá, „spravedlnosť“, vymáhá

Pracovna (kaplanka) Benešova v Klecanech.

na charakteru právě onu ctnosť, která zazářila ze závěti Benešovy nad jeho hrobem čerstvě nasypaným paprsky tím jasnějšími, čím vzácnější jest jejich lesk v lidské společnosti: vděčnosť. Nepravíme, že by byl Beneš dosáhl ideálu mravního charakteru, jak jej staví vzorem vědecká i přirozená mravouka; tvrdíme, že se mu jen přiblížil, a to na tolik, na kolik člověku v jeho poměrech bylo lze. Nezbožňujeme, líčíme jen dle skutků a údajů, jak nám činnosť Benešova sama či přátelé jeho slovo za slovem je vypravovali. Nepřátel neměl, nemohli jsme jich vyslechnouti; co praví jeho činnosť a i jeho přátelé, jest pravda, a tato pravda zbožňuje Beneše sama jako jednoho z nemnoha lidí, jejichž dokonalosť povahy má nás nutiti nejen k obdivu, ale i k následování.

Končíce pak toto skrovné vylíčení charakteristiky Beneše jako člověka, nemůžeme nepřipojiti poznámku o zevnější jeho podobě. Byl postavy právě prostřední, útlý v těle, kulatého obličeje, jehož živý, mužný a přece něžný výraz tkvěl v krásném modrém oku, vždycky planoucím. S tímto výrazem tváře nápadně kontrastovaly záhy sešedivělé vlasy, vždycky krátce přistřižené. Z tištěných jeho podobizen, pocházejících z poslední doby jeho života, se zejména ony ve „Zlaté Praze“ r. 1884. a v „Sebraných spisech“ zdařily.

XIV.

(Zevní příběhy: Nemoc r. 1878. Pochvalný dekret okres. škol. rady. Dokončení „Bludných duší“. Vydání spisu „V červáncích a lesku kalicha“. Počata „Trnová koruna“. Generální visitací r. 1880. a pochvalný dekret kníž. arc. konsistoře. „Trnová koruna“ dokončena. Sbírka na Nár. Divadlo. Končí „V podvečer pětilisté růže“, vydal „Levohradeckou povídku“, píše „Povídky Karlštejnského havrana“ a „Kaplíře“. Smrt matčina. Výlet na sever. Působení v místním výboru matičním. Výpomoc při faře v Líbeznicích. Dopsal I. díl „Královny Dagmary“. Výlet na jih. Návštěva F. Šimáčka v listopadu 1883. Píše „Pro bílou labuť Švamberskou“. Křesťanské cvičení ve Větrušicích. Katastrofa před vánoci 1883. Listy Benešovy v lednu, v únoru a v březnu 1884. Návštěva Šimáčkova na jaře 1884 Vyjížďka do Prahy. „Ušlapán“. Před odjezdem do Mar. Lázní Benešovy listy z Mar. Lázní. Eimovo vypsání posledních dnů Benešových. Pohřeb. Obsah závěti. Literární úmysly Benešovy smrtí přerušené. Spolky k oslavě jeho památky)

evní příběhy života Václava Beneše-Třebízského za osm let pobytu Klecanského nejsou mnohé ni pestré. Úsilovná a neunavná práce kněžská i spisovatelská vyplňovaly všechen jeho čas a nepřetržité její pásmo rušil na čas téměř jen dvojí druh událostí, jeden vždycky příjemný a druhý vždycky žalostný: občasné výlety z Klecan a nemoc. Pokusíme se obé vypsati. a to, pokud možno, i slovy Benešových dopisů. Rádi bychom k tomuto vypsání zevních příběhů Klecanské periody Benešova života připojili i časové pořadí, v kterém psal a vydal jednotlivé práce za sebou; avšak, jak již jsme se zmínili,

úzký prostor vyměřený tomuto spisu a pak snadnosť, s jakou toto pořadí sestaviti se dá z letopočtů v „Sebraných spisech“ u každé práce připojených, zbavuje nás tohoto úkolu. Přes to však z materiálu listovného, k vypsání této části přítomného spisu po ruce nám jsoucího, vybrali jsme z úmysla takové dopisy, ze kterých jest zároveň zjevno, kdy tvořil aspoň práce své nejhlavnější.

První a druhý rok Benešova působení na Klecanech uplynuly klidně našemu spisovateli, přerušeny příjemně jen vyjížďkami do Třebíze, které, netrvavše nikdy déle než týden, staly se Benešovi každoroční potřebou, pokud máti jeho nezemřela. Poměry, všestranně mnohem příznivější než jaké byly v Litni, nezůstaly na Beneše bez účinku. „Takto se tu mám pořád dobře,“ píše patrně v dobrém rozmaru 8. září 1876., „jde mi hezky k duhu, a o to ostatní se nestarám; dle slov sv. evandělia na příští neděli budeť mi to přidáno.“ — Ale již 3. rok neuplynul tak hladce. Hned první jeho část zacloněna byla stínem možného, potom ovšem potlačeného vyšetřování úřadů světských i duchovních pro kázaní Benešovo, držané přede mší, slouženou na paměť ruských hrdin Plevenských. Hůře bylo, když na jaře přepadla jej nemoc nikoli nepatrná. „Je to sice již delší čas, co „Anežka“ vyšla, a že teprve nyní zasýlám román, myslím, že mi odpustíš,“ píše svému příteli 19. června 1878., „připíšu-li, že jsem byl velmi těžce nemocen, a sice dostal jsem prudké zapálení plic pravé strany, čehož následky cítím posavad. Myslil jsem, že už vícekrát péro do ruky nevezmu; nemohlť jsem ani již dýchat; lékaři čekali, že se každou chvíli zadusím. Chvála Bohu — nyní opět chodím; ovšem, že hezky zvolna; píšu málo, jen tak chvilkami. Lékař mi to také zapověděl. Ani bys mne nepoznal, jsem jako stín.“ O tom, co pracuje, zmiňuje se v témže dopise: „Začal

jsem „Bludivce“[1]) pro „Osvětu“. Nevím však, kdy to dokončím.“ A dokládá: „Z klidu a víru“ vyjde koncem července. Opozdilo se to poněkud. Úprava snad se ti bude líbiti. Je slušná.[2])“

Neustávaje ani po nebezpečné nemoci ve své horlivosti nejen jako spisovatel, ale i jako katecheta, potěšen byl nad míru, když působení jeho ve škole, jak již nahoře jsme se zmínili, výslovně bylo uznáno úřadem světským, t. j. c. k. okr. školní radou, která dekretem č. 7386 ze dne 5. prosince 1878. vyslovila mu „za nevšední horlivosť a svědomitosť u vykonávání katechetských povinností při obecné škole v Klecanech a za přísné respektování nových zákonů školních“ své pochvalné uznání. C. k. okr. školním inspektorem Karlínským byl tehdy prof. Jan Matějček (nyní na Smíchově) a v čele c. k. okr. školní rady stál c. k. okresní hejtman a místodržitelský rada Jos. Karásek (nyní ve výslužbě).

O dokončení nejlepšího svého díla píše příteli již 20. prosince téhož roku: „Román do „Osvěty“ mám již hotový, a sice „Bludné duše“. Vyjde již v prvním čísle — o vánocích; potáhne se celý rok. Děj je vzat z konce minulého století.“

Ani roku následného nebyl tělesný stav Benešův stále takový, jakého vyžadovalo jeho tělesné ústrojí při té veškeré namáhavé práci. „... Jediné že jsem tu zcela tak sám, po celý čas — mimo když si vyjedu do Prahy — s nikým skorem ani nepromluvím,“ píše 28. září 1879. „A potom zdraví mi příliš také nechce sloužiti — a té zimy se bojím!“ A v témže listu oznamuje: „První díl povídek

[1]) „Bludné duše“.

[2]) Beneše vždy těšívala slušná zevnější úprava jeho děl; a ještě více případné illustrace.

mých je již skorem hotový. Nazval jsem je „V červáncích a lesku kalicha“ — ve dvou svazcích 12tiarchových. — Druhý díl či lépe druhá řada vyjde tak koncem tohoto či dá-li Pán Bůh začátkem příštího roku. Upravený ještě není. Název bude (tohoto dílu): „Cestou křížovou“ asi ve 3 svazcích (1. Masopust na Karlštejně, 2. Tryzna Bělohorská, 3. Na Slanských stínadlech, 4. Děti Dalekarlie, 5. Za českou korunu, 6. Sedlák Krákora, 7. Kostelík sv. Blažeje). Třetí díl: „Z našich vesnic“,[1]) (1. Ze zapomenuté vesnice, 2. Korednice, 3. Černí kyrysníci, 4. První růže, 5. Zavedli ho, 6. Vesnický Jakobín).

Nyní píšu historický román „Trnová koruna“ ze 30leté války pro „Blahověst“. Už vychází od 5. srpna. P. Srdínko sazbu nechává pro zvláštní knihu. — Pošlu ti ho, jakož i I. díl těch povídek, jak jen vyjdou z tiskárny — už je hotovo 18 archů. Úprava bude velmi pěkná. Jsou v něm povídky: 1. Pod Karlštejnem, 2. Jan Abatyše, 3. Ancikrist, 4. Z posledních dnů Tábora. Co nejdřív dám se do nové práce, jíž započne nový ročník „Lumíra“. Mám v hlavě několik látek... Nesmím zapomenout na „Koledu“ také — — Co říkáš povídkám Jiráskovým? Ondyno mi psal, abych pro jeho bibliotéku — t. j. Ottovu — napsal něco. Musil bych se přetrhati. Z toho poznáváš, že nezahálím. A potom pracuji si sám každé kázaní — na každou neděli. Píšu je.“

Nejdůležitější událostí roku následujícího (1880.) byla pro Beneše generální visitací pražské diecése, za kterou Pražský arcib. kard. Schwarzenberg meškal i na Klecanech. Přesvědčil se o kněžské působnosti Benešově a uznal ji za vzornou. Uznání toto mělo za následek pochvalný dekret, již výše

[1]) „Z našich dědin“.

zmíněný, od knížecí arcibiskupské konsistoře. Beneš dostal jej však až roku příštího (6. dubna 1881.), ač výslovně v něm poukázáno na lonskou visitací.

Tohoto roku (16. března 1881.) píše příteli: „Co se týče mne, jsem ještě tak tak zdráv. Dokončil jsem nedávno pro Dědictví svatojanské „Trnovou korunu“, jejíž začátek byl uveřejňován v „Blahověstu“. Už je také dotištěna, vydávati ji budou začátkem dubna. — Pro „Osvětu“ píšu „Poslední Rožemberk“ (Petr Vok), musím si velmi popíliti. V sešitech červencových chce ji p. Vlček už uveřejňovati.[1]) — „Z našich dědin“ je skorem všecko rozebráno, jen as 100 výtisků je dosavad u knihaře. Měl bych míti as desateré ruce! — Pro „Lumír“, „Světozor“, „Matici“ a t. d. — Mám také i více namáhání ve škole; je tu o jednu třídu více, a vyučování náboženské musím obstarávati sám; ještě k tomu postní kázaní. Člověka někdy až hlava brní. Ještě kdyby mi ty měchy dobře sloužily!“ — Po požáru Národního divadla, již 15. srpna 1881. podniknul po osadě Klecanské za spolupůsobení p. Em. Janáčka sbírku příspěvků na znovuzbudování divadla; zasýlaje „Národním Listům“ výnos její, provodil jej těmito slovy: „Z hrobu na vzdor vrahům vstalť náš národ k staré slávě silou vlastní! Z rumů touže silou zaskvěje se leskem novým Uměn chrám!“

První polovina roku 1882. uplynula Benešovi v duševním klidu a i jeho zdravotní stav byl lepší než kdykoli jindy. „Letos se mi zdá, jsem poněkud zdravější. Snad toho příčinou mírnější zima a suché počasí,“ píše 16. března 1882. O práci literární sděluje v témže dopise: „Já téměř péra z ruky ani neodložím. Pro „Květy“ píšu už třetí díl:

---

[1]) Nevyšlo v „Osvětě“, nýbrž ve „Květech“, a titul změněn na tento: „V podvečer pětilisté růže“.

„V podvečer pětilisté růže“. Nechtějí to dříve tisknouti, dokud nebudou míti v ruce prý celek. — Četl's tu „Levohradeckou povídku“? Trochu v ní pokulhává korrektura.“ — „Nyní píšu pro „Světozor“ „Povídky Karlštejnského havrana“, odevzdav Štulcovi pro Pečírkův kalendář: „Hrabě Zdeněk Kaplíř ze Sulevic“, vydají prý to zvlášť,“[1]) oznamuje 13. července 1882. „— — bezpochyby od 23. července do 29. nebudu doma, t. j. v Klecanech. Zamýšlím se podívati ku své matce do rodiště. Nějak je zas churava. —“

Píše tato slova, netušil Beneš, že z choroby matčiny stane se nemoc smrtelná.

Odejel do Třebíze, kdež zdržel se do 29. července, a P. Kačer, jenž byl mu průvodčím, ujišťuje nás, že Beneš při odchodu z Třebíze ani netušil, že by máti jeho, churavící sice již několik let, v čase nejblíže příštím mohla zemříti. Zatím již dne 31. července došel ze Slaného telegram dra. Suka, jímž oznamuje Benešovi, že matka jeho zemřela. Ještě téhož dne, kdy dostal telegram, vydal se na cestu do Třebíze.

Smrť matčina byla pro Beneše ranou tím větší, čím neočekávanější, tím hlubší, čím ideálnější byla láska jeho k rodičce. Uvažoval-li kdy některé z četných návrhů, zvoucích ho přeložiti působení své z Klecan tam neb onam, kde by lepšího hmotného postavení dosáhnul, činil to jen k vůli matce: zamýšleltť ji vzíti k sobě. Nyní však, po smrti její, nepomýšlel již naprosto milované Klecany zaměniti jiným působištěm.

„Mám, milý brachu, velmi smutné prázdniny,“ píše příteli dne 20. srpna. „Dne 31. července mi umřela matka a dne 2. srpna měla pohřeb. Jsem tu nyní úplně sám — a ta opuštěnosť svírá příliš, byť byl člověk dospělý.“ A oznamuje

[1]) Bylo vydáno ve prospěch Ústřední Matice Školské.

svému příteli, že zamýšlí malou cestu, dokládá v témže listě: „Pořád také nějak churavím; myslím také, že z těch myšlének cestou trochu vyjdu. —" Tato cesta, kterou Beneš na sklonku srpna konal nejen k vůli svému zotavení, ale aby zároveň podrobněji poznal kraj, který v „Čechách" Ottových měl popisovati,[1]) zavedla jej až za české hranice, do Drážďan, poskytnuvši mu motivy k celé řadě feuilletonů, otištěných nejdříve v „Národ. Listech", potom v „Moravské bibliotéce".[2]) Ač tolikerou prací zanesen, přijal přece v září volbu do výboru místního odboru „Ústř. Matice školské", vynikaje tu příkladnou horlivostí, a jakož již v lednu téhož roku dal podnět k pořádání akademie na Klecanech ve prospěch Matice Školské, ku které sám sepsal proslov. a jakož věnoval Matici i svého „Kaplíře ze Sulevic", aby byl vydán v její prospěch, tak nyní propaguje myšlénku Matice v obcích činností jeho zvláště přidělených všemožným způsobem.

4. listopadu 1882. píše Beneš: „Měl jsem přijíti za profesora na českou státní reálku v Praze. Ředitel[3]) by si toho byl velice přál — — Ale rozmysliv si vše, zůstal jsem v Klecanech. Musil bych vyučovati týdně přes 20 hodin; plat obnáší asi 1200 zl. Kdyby maminka byla živa, byl bych šel již do Jičína, odkudž jsem měl psaní, návrh, když jsem tenkráte přijel do Klecan z pohřbu. — Onehdy jsem měl v Praze kázaní[4]) a při tom jsem si také asi poněkud ublížil velmi hlasitým mluvením. — —"

Tato veliká námaha povinností kněžských, kterou si

---

[1]) V Ottových „Čechách" měl Beneš popsati: 1. Podřipsko, 2. Slansko s Podlesím, 3. České Poohří.

[2]) „Z drážďanského musea historického", „Meč votivní", „V královské knihovně drážďanské" a t. d.

[3]) Školní rada řed. Jan Šťastný.

[4]) V Týně.

ještě přes míru rozmnožoval prací spisovatelskou, přemáhala Beneše i roku příštího. „Jinak jsem tou literaturou až příliš zaměstnán," oznamuje dopisem ze dne 17. března 1883. „Přicházejí dopisy a žádosti o rukopisy se všech stran, a dá práce již jen to odpovídání. A což, když chce člověk alespoň trochu vyhověti!... Na procházku chodím málo, jen z té příčiny, že bych pak nebyl se vším hotov..."

A tento horečný, neunavný, nikdy nepřestávající kvap, při němž Beneš ani netuše vydával již poslední své síly, neustával ani na dále, přes to, že i v této době varovali jej přátelé jeho, aby se šetřil, že „lépe bude pro něho, napíše-li za celý rok jednu dvě povídky, nežli několikráte tolik, když zdraví své tím vydává v šanc."

„Jsem neustále zapřažen," píše 13. května 1883., „ještě nyní musím vypomáhati při faře Líbeznické. Práce až po krk! A potom má člověk pracovati pérem a hlavou, když ji jedva drží na ramenou." O své práci toto sděluje: „První díl „Královny Dagmary" jsem dopsal a začnou ho sázeti; druhého jsem ještě nezačal. Pročítaje všemožné zprávy, přišel jsem na zvláštní myšlénku. Za mladých let jmenují Dagmar všude Markétou. Jelikož Otakar I. byl živ ve vyhnanství a požíval pohostinství u německých přátel, domnívám se, že toto jméno Markéta není její pravé křestné jméno, ale že by mohlo býti pravým Drahomíra, jak také dánský jakýs letopisec, nevím, na jakém základě, píše. Drahomíra bylo Němcům nelibozvučno a potom snad i tradicionelně příčinou mnohého úrazu... Jména Markéta mohlo se jí dostati při biřmování a potom jí také ponecháno. Provedu v tom románu, jen dá-li mi Bůh zdraví, mnohé jiné kombinace; možno, že historikové pokrčí ramenoma, ale již tak v plánu. První díl jsem

označil titulem: „Na cizím chlebě“. Druhý: „Jarní bouře“ a třetí: „Na trůně královském“. Chci ji učiniti (a již to také v prvním díle nastíněno) i královnou nejsevernějších Slovanů, kteří byli podrobeni žezlu dánskému. Co tomu říkáš? — „Kaplíř ze Sulevic“ (otisk z kalendáře Pečírkova) vyjde co nevidět. — Pracuji pořád jen tak kratičké věci a ku větším nemohu se ani dostati. Tu přijde to, tu hned zase jiné,[1]) a člověk mnohdy nepostačí ani odpovídati. — — Nyní mě chtějí dostati na Vyšehrad za vikaristu, což však si také tak důkladně rozmyslím. Nyní také píšu do „Jarého věku“ „Povídky starého zbrojnoše“. Chci tak probrat celý český dějepis; ovšem že budu k tomu potřebovati dlouhého času.“

Svého zdraví vzpomíná v dopise přátelském 15. února takto: „Jsem Bohu díky poněkud lépe zdráv než v loni, ačkoliv ten dech jest velmi pro mne obtížným. —“ Ale 24. června píše již jinak. „Jsem, milý brachu, nějak churav; není to sice zlé, ale byl bych nerad, kdyby bylo hůře. Neležím, chodím, vykonávám své povinnosti, ale necítím se v dobré kůži. Je toho vinno i tohle počasí a snad také ta duševní práce, od které však neupouštím, jen když musím...“

Zajisté tato choroba těla, neustávající prací unaveného pohnula jej, že ku konci srpna vydal se s přítelem svým P. Kačerem k vůli zotavení na cestu do Vídně, odkudž i výlet do Alp učinili. Průvodčí jeho takto nám o tom psal: „Ve Vídni, kamkoli jsme zabočili, spustil Beneš na každého česky — a divil se nemálo, proč oslovení ve Vídni česky nerozuměli! Z uměleckých sbírek se mu nejlépe zalíbila sbírka starožitností pod Belvederem a v té u jed-

---

[1]) T. j. žádosti o literární příspěvky.

noho okna v koutečku tak hezky vysoko stará ostruha s kouskem řeménku. („Pomni na mne, má milá, věrná paní!“) Při návštěvě klenotnice císařského domu byl unešen slavnou i trudnou minulostí císařů římských, jichž zbylé skvosty právě pozoroval. V Prateru byl by hned zůstával, poněvadž setkával se s Čechy na každém místě. Bylať tam v jedné z kaváren Duchoslavova damská kapela, v zahradě „u Myslivce“ se ani jinak nemluvilo, nežli česky, a při vojenských kapelách byl samý Čech. „U Myslivce“ si nechal zvláště zahrát „Kde domov můj“ a „Hej Slované“. Nesmírně jej též bavila kapela cikánská, hrající samé národní — cikánské — písně bez partesů — k té vracel se mnohokráte, k té zdál se býti zcela upoután. Z Vídně — 23. srpna — přijeli jsme do Budějovic, zavítali do Besedy a téhož dne odjeli do Břehova, kdež prodleli jsme 24. srpna — v pátek — po celý den a navštívili „Poustku“, „Studánku pod Hlaváčem“ i „Jarov“. Beneš pochválil Břehováky v památní knize, kterou si vedou při knihovně. 25. srpna — v sobotu — odjeli jsme přes Budějovice — kolem Žižkova rodiště — do Borovan a z Borovan do Mladošovic na pouť, kdež Beneš měl 26. srpna (v neděli) slavné služby boží, a poněvadž se mu velice líbilo u p. faráře Fišmeistra, ujednali spolu, že, dá-li Bůh, na rok zase bude v Mladošovicích kázati. Večer téhož dne odjel Beneš v knížecím povozu s panem děkanem Touškem do Třeboně, kdež si v pondělí ráno Beneš prohlédnul knihovnu a přehlédl celičký „Svět“ i „Opatovický“ a obdivoval „Zlatou stoku“. Z Třeboně drahou vrátil se do Prahy a rychle na Klecany, aby jeho pan farář už zase měl doma kaplana. — Těšil se také, kterak každým rokem zavítá na český jih — tak se mu zalíbil — přeškoda jen, že více nezavítal! Z té návštěvy napsal několik povídek, a sice byly to drobnější feuille-

tony,[1]) pak „Pro bílou labuť Švamberskou“ a celou řadu jiných, na něž se těšil, měl sestavenu ve své tvůrčí paměti.“

Také Beneš sám zmiňuje se o této cestě prázdninové krátkými slovy v listě ku příbuznému: „Pokud se týče těch mých cest, byl jsem v Alpách — viděl jsem ony strmé, ledem a sněhem za srpnových paren pokryté hlavy — ona stáda pasoucí se na vrších — salaše — senníky atd. Ve Vídni jsme se zdrželi 4 dni. I tam jest velmi mnoho památek — zvláště historických — majících důležitosť hlavně pro Čechy — — císařská hrobka, klenotnice, zbrojnice, sbírky ambrasské atd.... Nestačil by na důkladné prohlédnutí celý týden....“

List, v němž Beneš tato slova psal, datován jest 26. září 1883.; v ten čas uzrávalo již pomalu semeno zhoubné katastrofy, která nadobro podkopala jeho zdraví i jeho život. Beneš i v této době konal všecky práce své ve škole, v kostele i doma při stolku spisovatelském s obyčejnou svojí horlivostí, jako by ani nyní netušil, že jeho síly tělesné již dávno nejsou s to snésti tuto všecku námahu a že to, co koná přes ně, půjčuje příroda, která s železnou a neodolatelnou nutností požádá půjčku svou, kterou Beneš bude musit splatiti svým životem.

„Když loni (r. 1883.) v listopadu ujal jsem „Světozor“, píše Fr. Šimáček, bohužel také již zesnulý, v jeho nekrologu,[2]) „byla jedna z prvních mých chůzí do Klecan vyprosit si na Beneši povídku historickou. Vydal jsem se tam v pátek odpůldne za dne sychravého a zastihl P. Beneše, zrovna když šel ze školy provázen houfem dětí. Z da-

---

[1]) Vyšly v „Národních Listech“, potom v Moravské bibliotéce v díle „Stezkami našich dějin“.

[2]) „Světozor“ 1884. č. 28.

leka, dříve než jsem ho shlédl, slyšel jsem jeho kašel, i zhrozil jsem se jeho vzezření utrápeného, umořeného, jeho dechu krátkého, namáhavého a hlasu dutého, sípavého. V kaplance vyslovil jsem mu hlubokou bolesť svou, že se tímto způsobem v záhubu uvrhuje, přimlouval mu, aby ihned oznámil konsistoři a okresní školní radě, že jest nemocen, a přestěhoval se do Prahy. Slova má učinila na něho patrný dojem, slíbil, že jest to poslední zima, kterou v Klecanech tráví, odejíti však že nemůže, taktéž že musí povinnosť školskou zastávati. Představoval jsem mu, kterak pp. učitelé vyslovili se, že milerádi budou ho zastávati, avšak odpověď jeho byla pořád stejná: „To se vám jen zdá, neznáte zdejší poměry . . .“ Při pozdějších (mých) návštěvách nedělních poněkud se mu polehčilo — patrně že se více šetřil a méně se namáhal, i bylo na něm viděti radosť, jak se mu daří povídka: „Pro bílou labuť Švamberskou“, kterou pro „Světozor“ určil. Dříve byl již dopsal román svůj: „Královna Dagmar“... Odcházejíce z fary, vypravovali jsme si, že by se zdravotní jeho stav nadobro změnil, kdyby nemusil vycházeti a mohl se stále v teplé své kaplance držeti, i těšili jsme se, jak si oddechne, až konečně zbaví se duchovní správy a usadí se v Praze. Avšak brzo po té stihla nás nešťastná zpráva, kterouž přinesl nám otcovský jeho přítel, správce p. Janáček, sám. Vstoupiv před polednem do písárny „Světozora“, sdělil nám hlasem pláčem dušeným, že snad „náš velebníček“ v okamžiku tomto dokonává, že stihlo jej včera [1]) večer o 9. hodině, když vracel se od večeře do kaplanky, chrlení krve, že musil býti do postele donešen a lékař k němu povolán. Pan správce pobyl u jeho lože celou noc, dal na rychlo zapřáhnouti a poslal pro dra. Mrázka, nejdůvěrnějšího přítele Benešova . . .“

[1]) T. j. v pondělí 10. prosince 1883.

Že ještě před samým vypuknutím zhoubné nemoci vykonával Beneš i nejobtížnější části své kněžské povinnosti, o tom zpravuje nás vzpomínka jiného Benešova přítele, jenž dí: „Spatřil jsem jej zas až v prosinci o svátku Početí Panny Marie. Tehdáž velebníček byl na křesťanském cvičení ve Větrušících, přifařené to obci, asi $^3/_4$ hod. od Prahy vzdálené. Rozhodl jsem se jíti mu vstříc. Den byl pochmurný a mrazivý; jizlivý severák táhnul od Máslovic. — Byl jsem teple oděn, ale přece mně nijak nebylo volno. Zrychlil jsem krok a záhy jsem dorazil do vsi, kterou jsem celou prošel. Šel jsem kolem stavení starosty obce, kde se cvičení odbývalo. Plaše zadíval jsem se do okna, a tam v nízké a nevelké vytopené světnici jak by nabyl. Cvičení bylo u konce, mládež a lidé starší ze statku odcházeli, a já vyšel za ves. Za chvíli dostihl mne za vsí selský povoz a v něm vzadu seděl muž v plášť zahalen, s beranicí na hlavě. Byl to náš velebníček. Povoz zastavil, usadil jsem se Benešovi po levé straně. Chtěl se na něco ptáti, já ale spozorovav, že silně ochraptěl a že se namáhá promluvit, prosil jsem jej, aby se ušetřil. Byl ale také lehce oděn. Starý, vetchý již plášť a přes nohy přeložený plaid — což divu, že se velebníček při 8^0 mrazu a ostrém větru snadno nastudil. Jeli jsme rychle, tak že brzy jsme faru dostihli. Velebníček (v kaplance), svléknuv svrchní šat, postavil se k vytopeným kamnům, stěžuje si, že jej zima zmrazila na voze. Nebylo divu, ze statku starostova vyšel zpocen, venku tak krutý mráz a vítr, a on tak „na jeseň" oblečen. Kromě toho stěžoval si na bolesť v krku. Radil jsem důtklivě, aby si poručil uvařit thé a ulehl raději do postele. Tak se stalo. Měl jsem se k odchodu. Zmeškav vlak, čekal jsem na druhý v nádražní restauraci. Avšak po $^1/_4$ hodině pozoroval jsem na sobě, že i mně nějak podivno. I mne brzy horko, brzy

zima pokoušely. Třetí den potom četl jsem v „Pokroku“ zprávu, že Beneš povážlivě onemocněl. I já toho večera jsem se s bídou domů dovlekl. Roznemohl jsem se na zánět pohrudnice a ležel jsem 8 neděl. Dopsal jsem, jak jsem jen mohl, p. Janáčkovi, aby mi laskavě odpověděl, je-li vůbec možná naděje na Benešovo uzdravení. Tušilť jsem dle všech příznaků, jež se i u jednoho ze zesnulých příbuzných mých objevovaly, že našeho velebníčka brzy ztratíme. Ten těžký dech, oko vpadlé, pleť nápadně změněna, uši odstávající a nos zašpičatělý — to vše mne domnění mému přisvědčovalo. Ta zlá, dlouho trvající nemoc byla počátkem konce jeho života.“

Poněvadž zhoubná nemoc Benešova vypukla těsně před vánocemi, zastával jej při službách božích v chrámě Klecanském přítel jeho dr. P. Doubrava.

Jak Beneš sám v pozdějším dopise přátelském líčí, „první nával krve přišel v pondělí 10. prosince (tedy třetí den po Vetrušickém cvičení) večer, v úterý, ve středu, ve čtvrtek, v pátek, v neděli se to opakovalo.“ Tedy chrlení krve šestkráte se opakující! Jak neměla katastrofa takovéto síly podemlíti na vždy vetché základy Benešova zdraví i života!

„Zastihli jsme,“ popisuje F. Šimáček návštěvu svou v době, kdy nemocný Beneš směl již hosty přijímati, „drahého přítele ležícího na pohovce v opatrování milosrdné sestry plné obětivosti, kterouž byl dr. Mrázek hned povolal. Pohled na nemocného byl srdce rozrývající: vypadal vyhublý, a neoholený vous zvyšoval ještě více vzezření utrápenosti. Četl, když jsme přišli a péro na stole ležící svědčilo o tom, že pokoušel se již o psaní, nač si také jeptiška stěžovala, kteráž vyprávěla, že pan páter již ji posýlá

do Prahy, ač potřebuje ještě jejího ošetřování. On však cítil se již pozdraveným, s radostí ukazoval na nové lůžko s matracemi, které si dal z Prahy přivézti, a na rozličné milé maličkosti. Vynaložili jsme všechnu výmluvnosť, abychom ho přiměli k tomu, by opatrovnici ještě podržel, což se nám také na dva dny podařilo..."

Již 3. ledna 1884. píše Beneš svému příbuznému: „Jak vidíš, z toho nejhoršího jsem již vyvázl, poněvadž mohu psáti. Chodím již po světnici; ale jsem ještě velmi sláb. Musím se tuze šetřiti. A pro mne, jenž jsem nezvykl zahálce, velmi obtížno. Ale dá snad ten Pán Bůh, jenž mne již třikráte vytrhl z nebezpečí velkého, že i nyní pozdravím se úplně. I ten kašel, jenž se mne tolik nasoužil, začíná mizeti, t. j. mírniti se."

19. ledna 1884. však již zase slibuje spolupracovnictví P. Škrdlemu: „Nevím, zdali Vám známo, že jsem upadl do přetěžké nemoci, z kteréž se tak znenáhla — tuze znenáhla — zotavuji. Nepíšu nyní ničeho, leda tak některý ten list — nejnutnější. Nevydržím dlouho seděti u stolku. Ale na mé spolupracovnictví, dáli Pán Bůh, spoléhejte!"

10. února píše jinému příteli: „Bohu díky, daří se mi už lépe; jen aby to tak pokračovalo neustále. Ještě mne však ten kašel pronásleduje a souží, lékař však těší, že prý to nějaký čas musí tak trvati, než se ten zbylý bronchialní katarh vyčistí. Již chodím i do kostela a sloužím mši svatou. Trochu mne inkommoduje také krátký dech. Snad se to však lepším počasím a delším pohybováním ztratí. Milý brachu, kdybych učinil (ač jsem již o tom sám dříve přemýšlel) po Tvém návrhu, nevím, zdali bych mohl z té částečky, jež by mi připadla, býti živ. —

To literátství samotné by mne sotva udrželo.[1]) Což kdybych nemohl potom psáti? Nyní se šetřím velmi. Do školy nechodím a učí za mne pp. učitelé. Nekážu vůbec, a pokud to jde, všeho, co by mi škodilo, se až úzkostlivě vystříhám. Nepíšu také skorem ničeho. Jen tak po chvilkách.[2]) A je mi z míry dlouhý čas. Však si vzpomeneš na tu světničku, v níž jsem od rána do večera samoten. Jak jsem již podotknul, vede se mi lépe. Ale bylo to hrozno —" dí a vypočítává šestkráte opakovavší se chrlení krve. „Jezdil sem doktor z Prahy každý den. To byly dny, jichž nepřeji nikomu." —

17. března 1884. píše příbuznému: „Zdraví mé se již valně zlepšilo. Doufám, že přejde vše šťastně. Mimo školu vykonávám již zase všecky své povinnosti, ovšem že se šetřím, jak možno nejvíce! I píšu již zase, ale jen málo — zpolehoučka."

A příteli knězi v listě téhož dne datovaném dokládá: „Již zase mívám exhortičky."

Počátkem března navštívil jej přítel, jehož vzpomínku na cvičení ve Větrušicích výše jsme uvedli, „jako rekonvalescent velebníčka rekonvalescenta". Jak jsem na něho pohlédl, — píše nám — byl bych málem splakal. To on více nebyl! Za ten krátký čas změnil se k neuvěření; byla-li ta drahá hlava prošedivělá, byla nyní jak sníh bílá. A přece jej humor neopustil, podíval se mi upřeně do očí a žertovně pravil: „To se o nás ta zubatá pokoušela, ale my se jí přece nedali."

„Jsa prost školské povinnosti a moha se více šetřiti,

---

[1]) Charakteristické to přiznání spisovatele své doby nejpopulárnějšího, s nejskromnějšími požadavky životními.

[2]) Nekázal, neučil, ale psáti přece si ani nyní neodepřel, třeba jen „tak po chvilkách!"

sbíral se vůčihledě a z jara vypadal tak, že by nikdo nebyl řekl, že stonal," líčí F. Šimáček. „Poukazoval jsem mu k tomu, jaký obrat nastal u něho šetřením, a přimlouval mu, aby se rozhodl k opuštění Klecan. Pravil, že se již rozhodl, že setrvá tu pouze přes léto. Avšak nastaly nepříznivé, zimlavé časy, a jelikož čím dál, tím více ujímal se opět duchovní správy, kázaní atd., začal se jeviti zase obrat k horšímu, zejména přibývalo hlubokého kašle a vyhazování. Byl to kašel souchotináře, avšak on stále se těšil tím, že dle výroku lékaře jsou plíce v pořádku. Radil jsem mu, aby obrátil se ku „Svatoboru" a vymohl si podporu na cestu do Italie neb do Egypta. Pravil, že to učiní až na rok, letos že půjde do některých lázní... Těšení jeho, že jsou plíce v pořádku, bylo však jen zdánlivé, nevěřil mu sám... Začala se ho zmáhati netrpělivost a mrzutost při zimničném chvatu při psaní. Naléhal na rychlý tisk „Sebraných spisů" svých, jejichž náklad byl knihkupectví mému svěřil,[1]) a byl by si přál, aby každý týden aspoň tři archy se tiskly. Taktéž bylo přáním jeho, aby „Povídky Karlštejnského havrana" ve „Světozoru" uveřejněné vyšly ve zvláštním vydání jakožto první číslo „Illustrovaného sborníku románového", kteréž pojmenování sám vynašel. Svěřil mi, že chce povídky tyto věnovati lékaři a příteli svému dru. Mrázkovi... Přál si, aby k tomu vydání připojil se jako illustrace obraz havrana Karlštejnského, jejž byl obdržel od M. Aleše. Dočkal se ještě dřevoryteckého obtahu tohoto obrázku a s radostí ukazoval jej všem známým. — Konečně za poslední návštěvy nedělní sdělil nám, že podal ke konsistoři žádost za dovolení do Marianských Lázní. Tu neděli byl velice sklíčen, netrpěliv a mrzut. Trval v zimničném

---

[1]) V březnu 1884.

rozčilení. Přiměli jsme ho, aby opustil pokojíček svůj a šel s námi do háje na sluníčko. Konečně dal si říci, avšak zhrozili jsme se krátkého, těžkého dechu, kašle a vyhazování cestou skrze vysoké, kaštanové aleje. V háji na sluníčku na místě od p. správce vyhlídnutém kašel poněkud se utišil. Pan správec sdělil mu, že lavička na tom místě jest schvalně pro něho zřízena, že dá ještě jinou postaviti. Odpověděl mu, aby toho nečinil, do Klecan že se více nevrátí. Hned po té dodal však na vysvětlenou, že rozhodl se přestěhovati se do Prahy. Byla to — poslední má rozmluva s P. Benešem. Nepomyslil jsem si, že ho nikdy více nespatřím."

Dovolená, o kterou Beneš ke konsistoři zadal, došla, a Beneš již 19. května 1884. píše P. Škrdlovi: „Po svatodušních svátcích musím však do lázní, kdež se budu muset asi 8 neděl pozdržeti — nejspíše do Marianských." O svém zdravotním stavu takto dokládá: „Posledně jsem musil psáti pro velehradský jub. sborník a potom dvě práce pro Ústřední Matici [1]) a tím, poněvadž jsem chtěl brzy býti hotov, jsem si ublížil, takže nyní jedva bez obtíží napíšu list." — V témže dopise jeví — tentokráte snad již přece nezvratný úmysl tělesné síly své šetřiti: „Musím na nějaký čas úplně přestati ve psaní nejen pro neduh plicní, ale i pro zrak. Sotva jsem vzal péro do ruky a začal několik neděl psáti, musím toho nyní nechati..."

V úterý dne 3. června [2]) vydal se Beneš-Třebízský

---

[1]) T. j. pro Pamětní listy o slavnostech národních ve prospěch Matice.

[2]) Jak vypadal vnitřek jeho pracovny v kaplance před odjezdem do lázní ukazuje obrázek čís. 4., provedený dle fotografie po smrti Benešově sdělané.

na cestu do Lázní Marianských. „Týden před tím," dí J. V. Sládek v „Lumíru", „byl ještě návštěvou v Praze, vypadaje už velmi bídně. Beneš záhy sešedivěl, maje v třicíti letech vlasy již silně prokvětlé. Nyní byl šedivý jako mléko. To však nevadilo na jeho mladém vzezření. Měl oko živé, tvář plnou a ruměnnou, snad příznak to jeho první nemoci. Když posléze přijel do Prahy, byl již ubledlý, a kdož jej viděli, byli přesvědčeni o jeho blízkém konci." Pro všechen případ devět dní před odjezdem svým do Marianských Lázní, tedy 25. června, napsal závěť, kterou níže doslova podáváme.

Přes to, že i závěť napsal, tvrdí jeho Klecanští přátelé, neměl nižádné předtuchy, že by cesta do Marianských Lázní byla jeho poslední. Dokazujeť to předem toto svědectví jednoho z nich: „Před odjezdem umluvili jsme se, že v měsíci červenci (na počátku) přijedu za ním do Marianských Lázní a že pak vydáme se na cestu do Chebu, Františkových a Karlovarských lázní, načež před koncem měsíce července vrátiti se chtěl opět do Klecan, poněvadž dětinnou radostí těšil se na to, že bude moci posvětiti sňatek můj (určený na den 29. července 1884.), ku kteréž příležitosti ještě před odjezdem napsal příležitostnou řeč, kterou při obřadu prosloviti chtěl. Ano i v zápisník můj poznamenal, kterých kroků učiniti musím před odjezdem za ním, aby on bez překážky vykonati mohl obřad řečený v chrámu Páně sv. Štěpána v Praze."

Jiný z jeho přátel, navštíviv jej v pondělí svatodušní, tedy poslední den před odjezdem, dopoledne po službách božích, zastal jej čtoucího noviny. Když „odložil noviny, vložil hlavu do dlaní a — pokašlával," popisuje nám jeho přítel tuto svou návštěvu. „Mizerný kašel," zlobil se Beneš jaksi popuzen, „co tak soudíte o mém kašli? — — Bojím se, aby to nebylo nebezpečné. Zítra jedu do lázní —

ale dá snad Pán Bůh, že se pozdravím, snad nezahynu!" Pak obrátil sám hovor úplně na svou nemoc. Chvílemi mluvil klidně, chvílemi podrážděně. Líčil jsem mu, kterak člen mého příbuzenstva podobnou nemoc šťastně přestál, ač se již o něm všeobecně pochybovalo. To jej potěšilo. Měl jsem náhodou podobiznu dotčeného. B. divil se, kterak se po tak těžké nemoci — chrlení krve — „spravil".

„Nu, to jste mne velice potěšil," pravil ruku mně upřímně tiskna a ještě při mém odchodu to opakuje, doložil: „Doufám v Boha, že mně ty lázně prospějí." Doprovázeje mne, řekl: „Na shledanou! Podruhé povíme si něco více než dnes!"

Týž večer — poslední v Klecanech — strávil v mileném kruhu rodiny páně Janáčkovy, „dobrého jsa rozmaru".

Po svém příjezdu do Marianských Lázní psal přátelům Klecanským takto: „Do Marianských Lázní dostal jsem se šťastně, ačkoli již včera silně pršelo a dnes opět. Za byt platím týdně 12 zl. Bydlím v poschodí II., ze kteréhož vede na silnici Ferdinandovu dřevěný most. S Čechem jsem se tu nesetkal žádným. Každý mluví po německu, ačkoli zdaleka viděti, že mu zobák narostl český. To jsou ti Poláci jiní chlapíci! Jsem tu jen dva dny a už jsem utratil dosti peněz. Ten hotel, co bydlím, je však od pramenů Křížovky a Ferdinandova poněkud vzdálen . . . Panu faráři mou úctu etc. Marianské Lázně 5. června 1884."

O tři dny později, 8. června, psal Třebízským příbuzným: „Budete se asi diviti, odkud toto psaní přichází? Z Marianských Lázní, kdež jsem od minulé středy. Musil jsem jeti na dolehavou radu dr. Mrázka. Takto by to ucházelo, ale ještě mne kašel časem souží a někdy také žaludek. Než dosti o těch nemocích. Je zde draho, zvláště byty, platím za pokoj dvanáct zl. týdně. Neustále skorem

prší, takže člověk nemůže ani vyjíti. Ještě že jsem si dal za sebou posýlat z Prahy noviny! — — Až přijedu z těch lázní, tak se do Třebíze podívám. Budu se zde musit zdržeti asi pět neděl. Dovolenou z konsistoře mám na šest, ale budu rád, vydržím-li zde tak dlouho. — — Zde silně od rána prší a zima jest jako v březnu. Musím si dávat topiti."

Prací v pravém slova smyslu vyssát, nedal si ještě pokoje ani před samým odjezdem do lázní, ba ani zde, nevzpomínaje předsevzetí, jež v listu P. Škrdlovi byl vyslovil: „Musím na nějaký čas úplně přestati ve psaní..." Napsalť v Klecanech první polovici povídky „Ušlapán" a druhou polovici dopsal již v lázních. První část této poslední práce Benešovy otištěna byla v 19. čísle XI. roč. „Lumíra", kdež obsažen již jeho — nekrolog. Beneš poslal tuto první část s následujícím dopisem, v témže čísle „Lumíra" otištěném: „Tuto zasýlám „Ušlapaného" dokončení. Dopsáno v Marianských Lázních, kamž, jak jsem se Vám zmínil, musil jsem se k naléhavé radě lékařově odebrati. Celé dni však musím tráviti v pokojíku, neustále prší, venku zima a vítr ... Ještě že jsem měl tuto práci. Ušel mi tak ten dlouhý — dlouhý čas. Potom jsem také chtěl co nejdříve dostáti slovu, abyste nemusil na dokončení dlouho čekati. Bylo by pěkné, abych právě Vám se svým slibem otálel. — Je to psáno snad trochu trhavě, ale doufám, že to v tiskárně přečtou. Jen budu prositi o korrekturu. Bydlím zde: Rudolfshof, druhé poschodí. Vlaky se zde rychle střídají, tak že se věc nebude zdržovat. Účinku nějakého necítím dosud; skoro je mi hůř. A člověk je tu tak zcela osamocen. Ještě jsem zde českého slova neslyšel, ač je tu Čechů dosti. Mluví všichni po německu. Je to hanba!!" Téhož dne ještě na lístku redakci Lumíra dopsal o změně bytu, který přeložil do hotelu „Stadt Moskau".

Následujícího dne (12. června) píše p. J. Janáčkovi, správci na Klecanech: „Rozmilý dědečku! V předu vzdávám za obezřetné i laskavé obstarání těch psaní — vůbec za celou zásylku — povinný dík. Pro příště mi pošlete jen psaní; časopisy a sešity mohou zůstati v Klecanech. — — Že jsem se přestěhoval, stalo se takto: Ve středu dostal jsem z Teplé psaní, v němž mi oznamují, že mohu přijeti do Marianských Lázní, kdy mi libo a pohodlno, byt že mám uchystaný v Tepelském domě. Dal jsem tedy ve dvoře Rudolfově výpověď a zaměřil jsem k Tepelskému domu, kdež mi správec, Němec kovaný, zhurta řekl, že o ničem neví, že není žádný byt prázdný, leda ve třetím poschodí. I šel jsem tedy k inspektoru lázeňskému, jenž jest kněz Premonstrát, který však totéž potvrdil, že není žádného bytu, leda ve 3. poschodí. I šel jsem si byt konečně prohlédnout. Ale musil jsem do takové výšky asi pětkráte odpočívati. Pomysliv si, takové dobrodiní — žádné dobrodiní — a nechtěje se již vraceti, vyhledal jsem si jiný byt ve městě Moskvě v prvním poschodí, dosti pěkný, také za 12 zl. týdně. Výhodu mám tu, že ku pramenům na všecky strany blíže a že jsem na rovině. Dvůr Rudolfův příliš vzdálen, až na konci lázní ku nádraží. Než jsem se dostal ku zřídlu Křídlovky, trvalo vždy tři čtvrtě hodiny. Přednosť byla však, že zařízení v něm je elegantnější.

A nyní něco o tom svém zdraví. Není mi valně. Účinků dosud necítím žádných. Deště a studena se neustále střídají. Teplota nepřesahuje nikdy + 10° R; ráno však + 6° R. Nevím, jak zde dlouho vydržím; určený čas osmi neděl žádným pádem, ani šest neděl ne. Zvláště nezmění-li se to počasí. S tím kašlem je to skorem hůře. Pouze žaludek jako by — píšu pouze: jako by — se lepšil, ačkoliv se mi to jen tak zdá. Sešli jsme se zde s p. Eimem, víděň-

ským korrespondentem „Národních Listů“; obědváme spolu a večeříme. Ten by Vás, rozmilý dědečku, lépe spravil než já! Potom se tu scházím s několika Poláky z Varšavy, Vilna a Rovna.

Musím si zde dávat topiti, jaké tu chladno. Sedím neustále zahalen do plaidu a oděn v županu. A přece ještě studeno. Takhle zde utrácím jen darmo peníze. Včera jsem učinil první účet — a summa 49 zl. 86 kr. A k tomu jsem dosud neplatil lázeňské taxy. Vzal by však ďas peníze, jen kdybych byl zdráv. A takhle to nevede k ničemu. Zde mi mnozí radí, abych jel do Italie, kde počasí stejnoměrno, že bych byl chlapík za 6, nejdéle 8 neděl. —

Dnes jsem také dostal psaní od prof. Sládka, opět s otázkou, zdali něčeho nepotřebuji, že mi okamžitě poslouží... Šlechetná, upřímná duše! Takových na světě málo! Na štěstí mám však ještě přes 100 zl. Až přijdete na faru, rozmilý dědečku, tak nezapomeňte panu faráři opět vyjádřiti plnou úctu, jakož i vřelé pozdravení. Vzpomínal jsem dnes na něho při processí Božího Těla, jež zde odbýváno jen tak ledabylo. Vůbec jest zde chrámová návštěva řídká, což jsem pozoroval zvláště v neděli, byv na kázaní, jež počínalo sv. Augustinem, chodícím po břehu mořském a vidoucím pacholíčka skořepinou do malého důlku mořskou vodu přelévat atd.... — Ohledně příjezdu dědečkova těšil bych se velmi; možno, že bychom pak jeli spolu domů...“

To jest poslední z listů Třebízského, jež poslal z Marianských Lázní a z nichž prozařuje k nám člověk, vlastenec a spisovatel takový, jak jsme jej byli vylíčili. Avšak jen dva dny po napsání tohoto listu potkala Beneše opětná katastrofa před domem prof. dra. Basche, když z procházky

se vracel. Však nechmež vypravovati o tom Gustava Eima, vídeňského redaktora „Národních Listů“, jenž ten rok šťastnou náhodou trávě v Marianských Lázních, stal se věrným strážcem posledních dnů svého přítele: „Když jsem ho po dlouhých letech zde poprvé zase spatřil, zděsil jsem se, jak sotva 35letý muž ten změnil se zatím na starce. Hlava jeho zbělela, dech se zkrátil, chůze neduživého kmeta. Ale srdce jaré a mysl čilá a jasná. Meškal již zde 2 dny než jsme se setkali, a hojně si stěžoval, že nemá ani duše známé. Od té chvíle byli jsme téměř neustále pohromadě. — — Několik Čechů a Poláků zde meškajících, kteříž brzo skupili se kolem Beneše, snažili se, aby rozplašili z duše Benešovy předtuchy, že Marianské Lázně budou mu osudnými. Dařilo se nám to, a měl Beneš zde několik šťastných dnů. Byly to ovšem hlavně dny, kdy příroda se s námi spojila a kdy neustálé deště a tuhé mrazy zdejšího klimatu přerušeny byly jasným a teplým dnem. V jednom z řídkých těch hostů vyjeli jsme společně ve vozech na „Podhůru“, kam vozem jede se až na samý vrchol a odkud jest čarokrásná vyhlídka na hory šumavské a na české i bavorské Smrčiny. Beneš zapomněl zcela na svou chorobu. Byl pln života a sršel humorem. Když večer jsme se vrátili a usedlí ve vonném lese u samých lázní, zvolal Beneš rozjařen: „Ach, to byl konečně zase jednou krásný, šťastný pro mne den!“

Ubožák neměl jich míti více mnoho. Brzo uhodilo zas nepříznivé počasí a Beneš začal zase silněji kašlati. Minulé soboty odpoledne učinili jsme malinkou a zcela volnou procházku v lese. Beneš šel velmi těžce a při každém druhém kroku jsme odpočívali. Tenkráte nemohli jsme ho obveseliti. Beneš mluvil o tom, že zakročí za dovolenou na rok; že činí tak nerad, an cítí se knězem a učitelem z povolání.

Jen proto že se s myšlénkou odpočinku smiřuje, že nebude míti více povinnosť nad otevřeným hrobem zpívati: „a porta inferi!“

„Srdce mně to vždycky stáhne,“ pravil, „kdo ví, kdy zazpívají stejně mně.“

Rozloučili jsme se s ním jen málo kroků před jeho obydlím, a nikdo netušil, že za několik okamžiků zachvácen bude celou zhoubnou silou své nemoci. Sotva že jsme zašli, klesl u sousedního domu svého příbytku na zem, a celé dláždění kolkolem zbarvilo se horkou jeho krví Týž večer obdržel první svazek svých, u Šimáčka vydávaných Sebraných spisů. Vnešen byl do domu, a lékař, šťastnou náhodou zde obývající, zastavil smrtonosný proud.

Záchvat byl tak prudký, že Beneš byl bez vědomí. Lékař, obávaje se nejhoršího, poslal pro kněze. Beneš, probrav se z mrákot, poslal pro mne. Nalezl jsem kněze u něho a kolkolem všechny domácí na kolenou.

„Má předtucha,“ šeptal, „umru zde, ach, kéž jsem na české půdě!“

Před půlnocí přenesli jsme ho i s ložem do jeho příbytku. Neměl více povstati.

A my jsme všechno doufali. Až do čtvrtku z rána lepšil se pomalu stav jeho. Byl při úplném vědomí, a my nenechávali jsme ho po celý den ani chvilku samotna. A přece cítil se nevýslovně opuštěným a samotným; toužil neustále po domově. Psal jsem to jeho lékařskému příteli, a on odpověděl podle smutné pravdy: „Kde jest domov přítele našeho? Jest jako lípa v širém poli. Nemá otce ani matky, ani příbuzných, a kaplanka Klecanská? Ta snad hostinná bude jen pro zdravého!“

Ve čtvrtek pozorovali jsme na nemocném velikou netrpělivosť a podrážděnosť.

Nedůvěřoval ujišťováním, že se zase pozdraví. Domýšlel se, že lékař ho klame a pražský jeho přítel že v listu svém, mně svědčícím, napsal mu ortel smrti. Abych ho upokojil, vzal jsem útočiště ke lsti a napsal jsem odpověď lékaři, kteráž se těší nad výbornými zprávami a upokojením o stavu jeho plic.

S večerem byl klidnější, a když došly velice laskavé a povzbuzující zprávy od přátel Klecanských, po nichž tuze se nastýskal, byl i vesel.

Rázem se to změnilo. Lékaři zdejšímu vyklouzlo při večerní návštěvě neopatrně dost, že počínají se jevit známky zánětu plic. Nemocného to tak nesmírně rozčililo, že v noci poslal pro mne a naléhal, aby svoláno bylo lékařské konsilium. Poslal jsem pro lékaře,[1]) avšak ten nechtěl jiného lékaře připustiti. „K čemu nyní jiného lékaře, když jsem nemocného zachránil? Stav jeho jest mně zcela jasný. Nemoc jest povážlivá, ale průběh její normální, a proto nebezpečí není imminentní."

Na tom musili jsme přestati. Dlouho nemohli jsme nemocného ukonejšit. Opakoval stále: „Umru, umru, umru!" Dokazoval jsem mu, že klid znamená pro něho život a pokoj a že jest mu nejlepším lékem. Nechtěl se však utišiti. „Jsem tak mlád," vzdychal, „a mám tolik krásných věcí v hlavě, jež chci českému lidu napsati. Ach, nedejte mně umříti!"

„Považte, příteli, že jste muž a kněz! Víte, že se z d e život nekončí!"

---

[1]) Vídeňského universitního profesora dra. B.

„Ach," dodal bolestně, „pravda, pravda, ale tady je to jistější!"

„Však se tady pro Vás ještě nekončí."

Konečně jsem ho upokojil tím, že ještě v noci expressním listem zavolám jeho pražského lékařského přítele. Odcházel jsem před půlnocí s pevnou nadějí, že noc mine bez nehody. Lékař znova ujišťoval, že nic se nestane a že zítra, budou-li síly nemocného slábnout, bude léčiti ho — šampaňským.

Psal jsem hned v noci pro lékaře do Prahy. Neměl ho míti více zapotřebí. Neuplynuly ani dvě hodiny, a již zase jsem byl volán k ubohému příteli. Nalezl jsem ho již mrtvého. Obličej i prsa byly pokryty krví; ruce jeho v zoufalém zápasu sevřeny. Sluha, jenž u něho bděl anebo snad bdíti měl, vypravoval, že o půl druhé zbudil nemocného prudký kašel a krev že se proudem vyvalila. Chtěl mu vnutiti silný roztok solný, ale nebožtík zatím již skonal. Lékař mohl zjistiti jen nastoupivší smrt. Omyli jsme mu zakrvácený obličej a zatlačili jsme oči, kteréž ještě před třemi hodinami na nás s celým ohněm hleděly — — —

Podle přísného řádu lázeňského přivedli jsme hrobaře, jenž tělesnou schránku zesnulého dopravil za ranního šera na hřbitov. Na kolik mně svěřil, zanechal v Klecanech poslední svou vůli. Jmění své, jak ujišťoval, složil do bohaté knihovny, kterouž cenil si na několik tisíc zlatých.[1]) Svěřil mně také, kde má u nakladatelů za vytištěné už věci požadavky. V literární pozůstalosti zesnulého nalézají se dvě neb tři historická dramata, kteráž bohdá dostanou se do rukou obecenstva." [2])

---

[1]) Ani nyní tedy nevyznal o svém jmění movitém, a patrno, že chtěl odkazem svým až po své smrti přátely překvapiti.

[2]) Poznámka tato, jak již řečeno, zavdala příčinu k legendě o dramatech Benešových.

Smrť Benešova hluboce se dotknula mysli nejširších vrstev národa. Denní listy ani nevystačily s místem pro soustrastné telegramy, jež nad úmrtím jeho posýlaly spolky a korporace i jednotlivci ze všech končin české vlasti.

„Kdo byl?“ psal 21. června Ferdinand Schulz v úvodním článku „Nár. Listů“. „Vesnický kaplan a český povídkář! Nic více? . . . Nic více! Toho bylo právě dost, aby smrť jeho otřásla celou vlastí, aby každé věrné srdce v tomto království zastřelo se nevýslovným hořem nad jeho hrobem.“

Tělesná schránka Benešova, jíž dostalo se v M. Láz. přiměřeného průvodu,[1]) přivezena přes Plzeň dne 22. června večer do Prahy a uložena v kapli chrámu Týnského. Provázel ji otcovský přítel Benešův p. Janáček.

Již na nádraží očekávala sta a sta lidí mrtvolu Benešovu; k jeho pohřbu dostavili se tisícové. Byl-li tento obrovský počet lidu a velkolepost průvodu pohřebního skutečně výrazem, odpovídajícím lásce a porozumnění jeho spisům, popularita Třebízského byla tak veliká, jako navzájem jeho práce i jeho láska k lidu. Veřejné korporace od zástupců zemského výboru, se zemským maršálkem kn. Lobkovicem v čele, až k poslednímu podpůrnému spolku, školy obecné i vyšší s žactvem i učitelstvem, spisovatelé a žurnalisté, všecky duchovní řády a jich alumnové atd., slovem česká intelligence všech stavův a tříd u velikém počtu a s ní tisíce lidu všech tříd a zaměstnání provázely poslední pozemskou cestou tělesnou schránku Benešovu. Četně do-

---

[1]) Charakteristické jest, že v tomto německém městě účastnili se pohřebního průvodu ne pouze Čechové a Slované, ale i Němci, ba i školní mládež se svými učitely, a toto nejen pohřebního průvodu, ale i zádušních bohoslužeb, jež 23. června odbývány.

stavili se i občané z Třebíze a z Klecan. V průvodu kromě věnců, jichž bylo asi 100,[1]) nesen obraz spisovatelův a žerdě s nápisy, znamenajícími tituly jeho děl. Kondukt vedl gen. vikář P. Hora a na hranicích Vyšehradského obvodu očekávali jej všickni kanovníci a kněží kapitoly Vyšehradské. Nad hrobem Benešovým, kamž mimo osadníky Klecanské jen menší část obecenstva měla přístup, řečnili přátelé zesnulého: probošt P. Václav Štulc a spisovatel Václav Vlček. —

Když pak v obecnou známost vešla závěť Benešova, zvýšila jenom úctu i lásku všech jeho přátel a ctitelů k jeho památce. Zníť do slova takto:

„Kdyby se všemohoucímu Bohu zalíbilo povolati mne z tohoto světa, učinil jsem, pokud se týče mé pozůstalosti, takovéto opatření:

1. Z movitého jmění mého, jež činí dohromady asi 4.600 zl., odkazuji spolku „Svatobor“ sídlem v Praze, jehož účelem jest podporovati české literáty a literaturu, čtyři tisíce pět set zlatých r. č. (4.500 zl.), a sice aby z každoročních úroků z této jistiny odměněna byla každým rokem nejlepší povídka z českých dějin, ať si již vyšla v časopisech aneb jakožto samostatná knížka. — Vracím tak hřivny, jichž jsem si pérem svým poctivě a spravedlivě vyzískal, rozmnožené s tím vřelým přáním literatuře zpět, aby zlatá zrna rozsévajíc, v čase nejblíže příštím klidila již úrodu zlatou ze všech srdcí milého národa českého. —

2. Jedno sto zlatých z těchto 4.600 zl. odkazuji tetě Veronice Bečvářové ve Třebízi, sestře mé dobré nebožky matky, jakožto nejbližší příbuzné. —

3. Svůj domek ve Třebízi pod číslem 19., na němž nevázne žádných dluhů, odkazuji obci Třebízské, a sice tak,

---

[1]) Katafalk v chrámě týnském a rakev rovněž pokrata byla věnci, jichž bylo k osmdesáti.

aby v něm výše podotknutá Veronika Bečvářová měla zdarma doživotní bydlení, po její pak smrti ať jej obec prodá a z úroků poděluje každoročně své opravdu chudé příslušníky. Podělení ať se vždy pomodlí za mne i mé rodiče Václava a Marii. —

4. Vydání svých Sebraných spisů přenechal jsem podle smlouvy knihkupectví páně Šimáčkovu v Praze (panu Topičovi). Pokračovalo-li by se u vydávání jejich po mé smrti, nechť honorář připadne opět chudinskému jmění obce Třebízské. — Žádný nakladatel nesmí vůbec bez vědomí výboru obce Třebízské spisy mé, byť byly sebe nepatrnější, vydati. O poradu ať se uchýlí členové výboru obce Třebíze k některému z redaktorů belletr. listů Pražských. —

5. Co se týče knihovny, učiněno pořízení na zvláštním přiloženém lístku, taktéž psaném mou rukou a opatřeném mou pečetí.[1])

6. Z nábytku ať si vybéře p. správec Janáček Josef, co se mu zalíbí, na památku; ostatní i s obrazy ať se prodá a výtěžkem ať se zapraví pohřební výlohy. — Bylo-li by mu libo, třeba i stříbrný nůž, vidličku a lžičku kávovou, jež jsem kdys darem obdržel. — Šaty mé ať se vydají tetě Veronice Bečvářové na rozdanou vzdálenějším příbuzným. —

---

[1]) V tomto zvláštním lístku odkazuje jednotlivé knihy svým přátelům, Slanskému gymnasiu, studentskému konviktu Pražskému, a „knihy, jež se hodí pro děti, ať zůstanou při školní knihovně té osady, kde bych zemřel.“ Místní šk. rada v Mar. Lázních zřekla se tohoto odkazu, postoupivši jej ochotně obci Klecanské. Kromě knih odkazuje na tomto lístku „jeden velmi pěkný missál“ Třebízskému kostelíčku sv. Martina, starodávný kord, dva tolary z 30leté války a starodávné prsteny českému museu.

Movité jmění mé pozůstává z těchto spořitelních knížek:

a) Česká zemská 1. č. str. 119. 954., 2. č. 27616. 3. 206.684. 4. 30.517. 5. .222.199.

b) Městská spořitelna Pražská 1. č. 44.646 str. 24.376. 2. č. 44.875 str. 24.605. 3. 52.895 str. 17.826.

c) Poštovní sp. knížka č. 51 031.

d) Los (pětina) z roku 1860. čís. 11.048 výhra 5.

Pány vykonavatele této své poslední vůle zavazuji jejich spasením, ctí a dobrým jménem, že učiní na vlas tak, jak jsem byl pořídil. K odstavci 3. a 4. připojuji ještě toto: Kdyby se někdy stalo, že by chudinské ústavy obecní splynuly jednou v okresní či ještě širší, s jistinou, jež založena ode mne, tak se státi nesmí a mohou z ní býti podělováni jen chudí příslušníci obce Třebíze. — A tak dejž Bůh, až bude vůle jeho, tělu mému lehkého odpočinutí a duši mé světla věčného.

Na Klecanech, šestou neděli po sv. Duchu, t. j. dne 25. května 1884.

Vácslav Beneš-Třebízský,
t. č. kaplan na Klecanech.

Jak naloženo s papíry a písemnostmi po Benešovi pozůstalými, vyloženo již v jedné z předešlých kapitol; tam bylo rovněž uvedeno, že mezi nimi nenalezeno nižádné práce belletristické, což jest přirozeno, poněvadž Beneš ze všech stran jsa o práce dožadován, jedva s kterou prací byl hotov, již ji posýlal tiskárnám dychtivě čekajícím. Připomenuli jsme, že o tom, co psáti ještě zamýšlí, vyslovil se dru. Doubravovi (o cyklu povídek z doby Karlovy), J. Sokolovi a J. Vycpálkovi (o probrání celé historie české v povídkách pro mládež), J. Neubertovi (o pohádkách pro mládež)

a Gustavu Eimovi (o románu, kdež by vylíčeno bylo odnárodnění západní části našeho království). Že i v tvorbě dramatické se mínil pokusiti, již také jsme vyložili. Zajisté, že by byl s veškerou neunavnou pílí a ohněm svého citu vyplnil všecka tato obsáhlá předsevzetí, kdyby neúprosná smrť byla mu nevyrvala péro z ruky.

Nedlouho po smrti Benešově na rodném domku v Třebízi odhalena pamětní deska. V Třebízi utvořil se za předsednictví statkáře V. Baňky spolek pro vystavění pomníku v jeho rodišti; a také v Praze ustavil se zvláštní komitét, s přátely Třebízského, pp. správcem J. Janáčkem, F. Schulzem, J. Sládkem a V. Vlčkem v čele, a vymohl povolení ku sbírání příspěvků na pomník v Klecanech. Benešovo rodiště i jeho působiště mají tedy býti zdobeny jeho pomníky; kéž by trvaleji nad žulu a kov těchto pomníků v půdě rodné země tkvěly a žily nezměněny jeho myšlénky a prochvíval jeho cit v hlavě i v srdci lidu, pro který Beneš pracoval v životě a na nějž myslil i v umírání!

XV.

(O Sebraných spisech. Doslov.)

rovodivše Václava Beneše-Třebízského zpod rodné doškové střechy Třebízské, kdež mezi starými českými hlavami vesnických rozumářův a písmáků vyklíčilo jeho nadání, až ke hrobu nad posvátnou skalou Vyšehradskou, kdež mezi prvními zápasníky národními ustlala mu věčné lůžko vděčnosť národa: připojíme nyní ještě něco málo slov o jeho Spisech sebraných, k nimž jakožto dodatek psali jsme tento skrovný životopis. Pisatel těchto řádků vyzván byl hned po smrti Benešově, aby pořádal souborné vydání jeho spisů v téže intenci, jak obmýšlel zesnulý spisovatel. Tato intence byla již dána spisovatelem samým; neboť vyjma povídky vesnické v novějších dobách jednající, jež zařadil sám Beneš do samostatného oddílu s titulem „Pod doškovými střechami“, přál si míti všecky historické skladby své seřaděny do těchto oddílů: I. „V červáncích kalicha,“ II. „V záři kalicha“, III. „Pobělohorské elegie“. Z tohoto rozvrhu bylo nám zjevno, že spisovatel seřadil všecky spisy své chronologicky, tak, aby čtenář kráčel s ním ruku v ruce od dob starších k novějším. Již z úcty k poslední vůli zesnulého mistra přijali jsme toto rozdělení, jehož zásaďa, tušíme, při vydávání souborných skladeb s dějem současného čtenářova života o věky vzdáleným, jedině jest správná a výhodná

spisovateli i čtenáři, jenž takto nepoznává dobu pozdější dříve, dokud obraz starších dob byl nezažil. Při smrti Benešově toliko první oddíl „Pod doškovými střechami", obsahující povídky vesnické, byl vlastní prací jeho spořádán; počali jsme tedy pořádati již oddíl druhý, do něhož zařadili jsme dle výslovné vůle spisovatelovy skladby, jejichž dějová doba odpovídá titulu „V červáncích kalicha". Již tehdy nebylo nás tajno, že Beneš neurčil pro práce, jichž děj sahá do dob dávnějších nežli jsou počátkové české reformace, oddělení zvláštního; buď nechtěl jich vůbec pojati v Sebrané spisy anebo byl by potom nutně musil pro ně utvořiti oddíl zvláštní. Ale vůle nakladatelstva byla, aby všecky práce Benešovy v Sebraných spisech byly vydány; proto nezbývalo, než po zařadění spisů do ostatních dvou oddílů, pod tituly: „V záři kalicha" a „Pobělohorské elegie" utvořiti pro skladby vybývající a sahající v doby dávnější, než tituly Benešem nazvaných tří oddílů označovaly, oddělení zvláštní, Sebraných spisů jakožto celku páté.

Nejednu nesnáz bylo nám při tomto pořádání překonati; ale při tom všem hleděli jsme, aby každý oddíl, každé pořadí i každý jeho díl byl celkem harmonickým a aby, pokud jen v daných okolnostech bylo možná, vyhověno bylo zásadě chronologické.[1]) Zároveň pokládali jsme za nutné, aby u všech prací vytčen byl letopočet, kdy byly psány, což, trváme, zejména pro historika literárního nemalou má důležitost. Hlavní nesnáz nám se naskytující byla ta, že mnohé práce, které dobou dějovou sahaly do oddílů Benešem vyznačených, byly v době vydávání těchto oddílů

[1]) Pokládáme tuto za povinnost, poděkovati amannensisovi c. k. dvorské knihovny vídeňské, Ferd. Menčíkovi, jenž nás za dlouhý čas přátelsky podporoval při shromažďování prací Benešových, pokud nám ve Vídni nebyly snadno při ruce.

ještě právním majetkem nakladatelů, jimiž poprvé byly vytištěny. Nezbývalo než vyčkati zákonné projití toho práva a zařaditi je tedy až do onoho oddělení pátého, které jsme ku čtyřem Benešovým musili zříditi, aby bylo kam zařaditi práce s dějovou dobou předreformační. Tak se stalo, že vedle prací, sahajících do této doby, seřadili jsme v tomto oddílu pátém i práce, které by se byly hodily do rámce druhého, třetího a čtvrtého oddílu, kdyby bylo bývalo v čas, kdy oddíly tyto vydávány byly, nakladatelstvo Sebraných spisů směl o je vydati. Proto dali jsme tomuto pátému oddílu prostý název „Z různých dob". Avšak těchto děl, na něž nakladatelstvo Sebraných spisů nabylo práva pouhým vyčkáním zákonné lhůty od prvního otištění — byly to práce uveřejněné v časopisech — bylo poměrně velmi málo proti těm, jež byly vyšly již samostatně u nakladatelstev jiných. Beneš jakož neurčil pro práce, sahající dějem do doby předreformační zvláštního oddílu při Sebraných spisech, tak také nevyjednal si s nakladateli výminky, za kterých práce o sobě již jinde vydané by byl mohl pojmouti do Sebraných spisů, dokud nejsou ještě u dotčených nakladatelů rozebrány. Zvláště některé práce, vyšlé nedlouho před jeho smrtí, byly u velikém počtu výtisků na skladě u nakladatelů původních; jinde zase, zvláště na počátku své spisovatelské dráhy, zdá se, že si s nakladateli určitě nevyjednal, že postupuje jim ten který spis svůj pro jedno vydání, jakož obecně jest zvykem. Nemělať na takovéto spisy obec Třebízská, jak dokázal i její proces o objemný obraz „Pod skalami", žádného práva; proto nebyly by se mohly žádné z těchto děl v Sebraných spisech vůbec otisknouti. Musily tedy získány býti takovéto práce pro Sebrané spisy ještě zvláštními úmluvami s dotyčnými nakladateli přes úmluvu nakladatele

Sebraných spisů s obcí Třebízskou, podle níž měl právo vydati všecky spisy Třebízského a tímto způsobem téměř celé dvě třetiny prací Benešových pro Sebrané spisy musily býti získány. Pokud pak přece zbylo několik málo — ani ne pět — prací, k jichž vydání nakladateli Spisů sebraných dosíci práva zákonného se nepodařilo, vydány budou svým časem jakožto dodatek, jakmile nakladatel Spisů sebraných práva k nim nabude. A tím uzavírajíce nejen Sebrané spisy Václava Beneše-Třebízského, ale i skrovné vypsání jeho života, povahy a působení, přivádíme v krátce ještě jednou před oči čtenářovy světlý obraz spisovatelův.

Zrozen uprostřed lidu, vychován mezi vymírajícími vesnickými rozumáři a písmáky, posvěcen jejich zpěvy, jejich pamětmi, jejich veselostmi, jejich touhami a stesky za básníka, zůstal věren po celý život jejich stanovisku jako umělec; poesii těchto písmáků sesílil tón a náladu, oživil barvy a vechvěl do ní všechen cit hlubokého srdce svého, tak že skladby jeho nejvlastnějším původem svým kotvíce v srdci lidu, hluboce dotýkaly se srdce národa. Věren lidu jako spisovatel, zůstal při něm v české vsi i jako duchovní po všecken život svůj. Pro lid pracoval a namáhal se perem spisovatele i slovem kněze bez únavy, až do úpadu; na lid myslil když v samotě cizí jizby, vzdálen rodného kraje, za noci, na smrtelném loži, blízek mrákotám neodvolatelné smrti, mroucími rty zašeptal nevýslovně srdce rozrývající slova: „Jsem tak mlád a mám tolik krásných věcí v hlavě, jež chci českému lidu napsati. Ach, nedejte mně umříti!“

Láska k vlasti znamenala u něho lásku k lidu a láska k lidu znamenala mu bez oddechu pracovati a plniti své povinnosti kněžské i spisovatelské. Je-li toto konání povinnosti, jak praví Smiles, „vtělením nejvyššího ideálu života a povahy“, on k němu dospěl jako kněz i jako spi-

sovatel; je-li dosažení mravného karakteru nejvyšší metou čistě lidského snažení, on ji dosáhnul jako člověk. On byl vědomí i svědomí českého člověka; ryzí, očistěné a neporušené. Jeho spisy zůstavujeme čtenářstvu, aby se hřálo jejich žárem a literární historii, aby klidným úsudkem je posoudila. Ale jeho povahu povznášíme jako vzor jednoho z nejlepších Čechů současných k následování jednotlivcům; nejednáme tím proti duchu našeho spisovatele, neboť i on velmi dobře byl si vědom, že není-li mravní ryzosti u jednotlivců, postrádá jí národ, a národ bez mravní ryzosti že nemá budoucnosti. Nechť tedy jeho spisy nepřestávají působiti v srdci národa a jeho povaha v srdci jednotlivců; jen tak budeme hodni jeho práce, jeho snah, jeho myšlének a té hroudy rodné země, v které tělesné jeho zůstatky pět let již práchniví a nad níž nikdy nebylo srdci jeho ničeho dražšího . . .

OPRAVY,

jež račiž si čtenář laskavě učiniti před použitím spisu.

Na str. 84. v řádku 17. shora po slovech „*některá z nich*“ stůjtež slova: „*se zvětšeným důrazem*“.
„ „ 126. „ 15. „ místo slov „*Ze všeho*“ stůjž slovo: „*Všechno*“.

Na	str.	8.	v řádku	8.	zdola	místo	*součastníků*	stůjž	*současníků.*
„	„	8.	„	1.	„	„	*lehkomyslníký*	„	*lehkomyslníky.*
„	„	27.	„	10.	shora	„	*kterou*	„	*které.*
„	„	39.	„	1.	„	„	*Mikolášem*	„	*Mikulášem.*
„	„	43.	„	13.	„	„	*zprávou*	„	*správou.*
„	„	46.	„	5.	zdola	„	*učitely*	„	*učiteli.*
„	„	52.	„	13.	shora	„	*vystopovala*	„	*vystupovala.*
„	„	52.	„	13.	„	„	*nestále*	„	*neustále.*
„	„	53.	„	19.	„	„	*na horů*	„	*nahoru.*
„	„	54.	„	15.	„	„	*bránou*	„	*branou.*
„	„	56.	„	9.	„	„	*mně*	„	*mne.*
„	„	56.	„	11.	„	„	*mně*	„	*mne.*
„	„	57.	„	9.	zdola	„	*sem*	„	*jsem.*
„	„	57.	„	3.	„	„	*Cechů*	„	*Čechů.*
„	„	71.	„	10.	shora	„	*draným*	„	*drahým.*
„	„	71.	„	14.	„	„	*ho*	„	*jej.*
„	„	73.	„	2.	zdola	„	*Třebízi*	„	*Třebízi.*
„	„	83.	„	1.	„	„	*zprávy*	„	*správy.*
„	„	85.	„	7.	shora	„	*obci*	„	*obce.*
„	„	87.	„	10.	„	„	*poblouznění*	„	*poblouzení.*
„	„	93.	„	8.	„	„	*přirozené*	„	*přirozeně.*

Na str.	109.	v řádku	2.	zdola	místo	*mu*	stůjž	*mi.*
„	„ 126.	„	15.	shora	„	*pověditi*	„	*pověděti.*
„	„ 136.	„	2.	zdola	„	*nópodobení*	„	*napodobení.*
„	„ 140.	patří poznámka pod čarou k citátu končícímu v řádce 14. shora slovy „*ve svých spisech*“.						
„	„ 148.	v řádku	8.	shora	místo	*hodna*	stůjž	*hodná.*
„	„ 152.	„	8.	zdola	„	*s jeho*	„	*z jeho.*
„	„ 160.	„	4.	shora	„	*pro*	„	*po.*
„	„ 185.	„	9.	„	„	*hojně*	„	*hrozně.*
„	„ 189.	„	3.	zdola	„	*toto*	„	*tato.*
„	„ 190.	„	2.	„	„	*pokrata*	„	*pokryta.*

Poznámka. K výtiskům tohoto životopisu, jež vydány o sobě, mimo „Sebrané spisy“, připojilo nakladatelství i podobiznu Benešovu, tentýž snímek, jehož otisky přiloženy byly druhdy k „Sebraným spisům“ (k druhému pořadí oddílu „V záři kalicha“).